

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет
«Одеська юридична академія»
ГО «Південно-український центр гендерних проблем»

**«СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ:
ГЛОБАЛЬНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ»**

**«MODERN POLITICAL PROCESSES: GLOBAL AND
NATIONAL DIMENSIONS»**

МАТЕРІАЛИ IV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
6 – 7 березня 2025 р.

м. Одеса

УДК 323.2+327(043.2)

За загальною редакцією президента Національного університету «Одеська юридична академія», доктора юридичних наук, професора, академіка Національної академії правових наук України, академіка Національної академії педагогічних наук України **С.В. Ківалова**.

Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 6-7 березня 2025 р.) /за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2025. 224 с.

Modern political processes: global and national dimensions : proceedings of the 4th International scientific and practical internet conference (Odesa, March 6-7, 2025) / Ed. S.V. Kivalov. Odesa, 2025. 224 p.

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції.

ПЕРЕДМОВА

Національний університет “Одеська юридична академія” постійно виступає платформою комунікації науковців, практиків, громадських діячів задля пошуку ефективних рішень складних проблем життєдіяльності сучасної української держави та суспільства. Навіть воєнний стан не повинен зупиняти науковий прогрес, потребуючи лише нових форматів комунікації і використання інноваційних засобів спілкування та взаємодії. Таку місію виконує вже IV-та Міжнародна науково-практична інтернет-конференція “Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри”, ініційована кафедрою політичних теорій університету спільно з ГО «Південно-український центр гендерних проблем», що проходила 6 – 7 березня 2025 року.

В центрі уваги учасників конференції, в концептуальному і в прикладному аспектах, були актуальні проблеми сьогодення та перспектив розвитку України як суб’єкта світової політики. Це питання стратегічного планування, проведення реформ, необхідних для успішного демократичного транзиту України та її євроінтеграції; ефективності механізмів етнонаціональної, соціальної, культурної політики держави; укріплення національної безпеки, в контексті забезпечення регіональної і глобальної безпеки; оцінки змін світового порядку і системи міжнародних відносин в аспекті нових викликів і загроз.

До обговорення на конференції долучились фахівці різних регіонів нашої країни і науковці, які сьогодні задіяні в дослідницьких проєктах провідних університетів інших країн, зокрема, США, Великої Британії, Швейцарії. Також важливою є участь практиків, що працюють в структурах публічного управління, судовій системі, громадських організаціях.

Таке широке представництво дозволило охопити великий спектр підходів та концепцій щодо формування і реалізації сучасних

політичних процесів.

Результати даного наукового заходу сприятимуть подальшому науковому пошуку та знайдуть застосування на практиці, забезпечуючи інноваційний розвиток України, прискорюючи перемогу над агресором та європейську інтеграцію нашої держави.

Президент НУ “ОЮА”

академік

Сергій КІВАЛОВ

ЗМІСТ:

I СЕКЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПАРАДИГМИ І КОНЦЕПТИ ПОЛІТИЧНОЇ І ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Ovcharenko S. (Switzerland, Geneva) The Crisis of the Humanitarian Foundations of UN Political Activity	8
Скрипнюк О. (Київ) Авторитарний політичний режим у парадигмі конституціоналізму	13
Вітман К., Дудченко В. (Одеса) Законодавче регулювання етнонаціональної політики Франції	18
Мамонтова Е. (Одеса) Фірмовий стиль як складова візуальної політики держави	22
Балан С. (Київ) Інформаційна держава у світлі сучасних викликів	26
Кормич А., Косов О. (Одеса) Просування обізнаності суспільства щодо цифровізації управління інструментами публічного дискурсу	29
Бринюк К. (Одеса) Гендерні виміри управлінської комунікації: наслідки бінарного підходу в політичному дискурсі (на прикладі політики Д. Трампа).....	32
Кравець Г. (Одеса) Політична наука та цифрова епоха: нові парадигми в аналізі політичних процесів.....	35
Поляков А. (Одеса) Рецепція поняття постколоніалізму в українській науковій літературі	39
Гордієнко М. (Яготин) Соціальні девіації влади в алгоритмі інформаційної доби.....	44
Маїлунц А. (Одеса) Тлумачення міжнародних звичаїв міжнародними судами з посиланням на принцип необхідності.....	51
Саліхов А. (Одеса) Європейська інтеграція України: вплив на стратегії та результати Президентських виборчих кампаній	55

II СЕКЦІЯ: БАГАТОРІВНЕВЕ УПРАВЛІННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Dvornichenko D., (United Kingdom, Oxford) Women's Participation in Politics in Georgia, Moldova, and Ukraine	60
Наумкіна С., Уцеховський М. (Одеса) Сучасний інститут громадянського любіювання в Україні	66
Краснопольська Т., Железков А. (Одеса) Досвід та сучасні кейси олігархічного впливу на політичні інститути.....	69

Марко О. (Київ) Концепція «п'ятої влади» у цифрову епоху	74
Барасій В. (Одеса) Трансформаційні процеси у медіа-просторі: вплив на політичну комунікацію.....	79
Воробйов В. (Одеса) Процес трансформації політичного представництва в умовах цифровізації суспільства	83
Махия С. (Київ) Штучний інтелект у глобалізаційних політичних процесах: переваги та ризики	87
Капсамун О. (Одеса) Стратегічні ризики проксі-війн в сучасному геополітичному протистоянні	92
Кропивко В. (Одеса) Комунікативні технології: від «інженерії згоди» до інтерактивного формування громадської думки	95
Чігидін В. (Одеса) Демократичне політичне представництво в муніципальних інституціях: баланс інтересів	99
Шевчук А. (Житомир) Постправда як чинник виборчого процесу: на прикладі президентських виборів в США 2024 року	103
Насарая А. (Одеса) Публічне адміністрування цифровізації портової діяльності в Україні	108
Галета Я. (Одеса) Суверенні права держави у системі багаторівневого управління морською діяльністю	114
Криворученко М. (Одеса) Цифровізація морської галузі: тенденції у сфері підготовки та дипломування моряків	119
Барановська В. (Одеса) Екологізація морської та портової діяльності: провідні глобальні ініціативи та правовий базис	123
Сушко А., Виговська В. (Одеса) Особливості демократичного транзиту в молдові	128
Возненко Л. (Одеса) Впровадження європейських стандартів у модель місцевого самоврядування в Україні	134
Проноза І., Піскун К. (Одеса) Вплив кібервійни на процес євроінтеграції: аналіз глобальних кейсів.....	138

III СЕКЦІЯ: ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ТА СОЦІОКУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА: МОДЕЛІ, МЕХАНІЗМИ, ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Rostetska S. (University of Nottingham (UK)) Vulnerability of migrants: from violence to modern slavery	142
Явір В. (Київ) Деколонізація в Україні: сучасний стан та перспективи	145
Кормич Л. (Одеса) Імідж влади як об'єкт в когнітивній війні	150
Голденштейн К. (Київ) Визначальні складові політики пам'яті	155

Завгородня Ю., Флоренко М. (Одеса) Вплив кібератак на психоемоційний стан суспільства в умовах гібридної війни.....	161
Прохоренко А. (Одеса) Глобалізація і локальна ідентичність: культурно-політичний контекст	165
Омельченко А. (Одеса) Інструменти наднаціонального рівня публічного адміністрування режиму підводної культурної спадщини.....	168
Кобетяк Т. (Житомир) Особливості впливу державної політики на релігійну ситуацію в Україні.....	173
Янішевський О. (Житомир) Проблематика інтеграції цінностей любові в соціально-політичному контексті України воєнного часу	177
Галупова Л. (Одеса) Іміджеві права політиків	181
Мельничук І. (Івано-Франківськ) Вплив спадщини СРСР на державно-церковні відносин в Україні	186

IV СЕКЦІЯ: НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ

Кормич Б. (The George Washington University, USA) Розблокування судноплавства з українських портів під час війни з РФ: політичні та правові інструменти	190
Піпченко Н. (Київ) Штучний інтелект на дипломатичній службі США.....	193
Акопов А. (Київ) Політика Європейського Союзу щодо штучного інтелекту.....	196
Pronoza I. (Odesa) Cognitive warfare as a new challenge for strategic planning of the national security system.....	199
Авруцький В. (Івано-Франківськ) Роль безпекових угод у зміцненні обороноздатності України.....	203
Юрій А. (Київ) Сучасні аспекти інформаційного протиборства: російський підхід до створення та поширення інформаційних загроз	206
Воротілова І. (Одеса) Геополітичний вимір арктичної політики: стратегічні інтереси та роль Скандинавських країн	209
Гевелюк Д. (Одеса) Інформаційна війна у стратегіях гібридної агресії	214
Ястребова В. (Одеса) Інспіровано-зовнішній сепаратизм як інструмент створення квазідержавних утворень в країнах пострадянського простору.	217
Козьмініх А., Коновальчук Т. (Одеса) Роль кібербезпеки у розвитку міжнародних конфліктів	221

І СЕКЦІЯ:**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПАРАДИГМИ І КОНЦЕПТИ ПОЛІТИЧНОЇ І
ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН**

Svitlana Ovcharenko, Doctor of Philosophy, Professor,

Global Governance Center,

Graduate Institute of International and Development Studies,

Geneva (Switzerland)

The Crisis of the Humanitarian Foundations of UN Political Activity

When a proposal to withdraw from the United Nations is submitted to the US Congress, one of the main founders of the UN, it is necessary to think about changing the system of global governance of international political processes and the value foundations of its functioning, which are actually being questioned.

The document that became the leading ideological factor in the UN's activities was the Universal Declaration of Human Rights, approved in 1948 as a moral and political result of the Second World War. Although at present the main international legal documents are the International Covenant on Civil and Political Rights and the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, the text of the Universal Declaration of Human Rights is interesting in that it is the basis of political morality and a holistic embodiment of the understanding of the most relevant values of socio-political ethics, which has guided all UN member states for many decades.

However, the Russian-Ukrainian war has made its adjustments to the perception of many provisions of this document, which has become, rather, a historical heritage of the political culture. The problem is that almost all of the thirty articles of the "Universal Declaration of Human Rights" can be supplemented with comments that begin with "but".

We have lived through years of significant technological progress, progress in scientific humanities research, progress in political practices, changes in economic methodologies. We live in a different socio-economic and cultural-informational reality, but, in essence, our fundamental moral prescriptions regarding the most important norms of social justice have remained unchanged. The Universal Declaration of Human Rights was created under the slogan “Never again”, which was the main emotion after the end of World War II. This document formed the framework of political communication and described social ideals when it seemed that the desire for peace was a common moral imperative. But we have witnessed a new political era under the slogan “We can do it again” regarding the events of almost 80 years ago.

The Universal Declaration of Human Rights has lost its status as a frame for political communication, along with the doubt in the a priori principle of communicative philosophy - people strive for understanding under any circumstances. Unfortunately, we have become convinced that our political interlocutor may fundamentally strive for confrontation, rather than harmony and cooperation. Therefore, I propose to read the articles of the Universal Declaration of Human Rights through the lens of the socio-political experience that we have gained during the Russian-Ukrainian war.

Let's start with Article 28: “Everyone is entitled to a social and international order in which the rights and freedoms set forth in this Declaration can be fully realized.”(1) The text of this article needs to be mentioned more often when Russia appeals to protect human rights caused by military aggression. In Europe, and in the world in general, the international order has been violated and, as a result, many rights are threatened precisely because of Russia's actions. But, it is clear that in building a new security architecture, we must re-discuss the philosophy of human rights. And ensure the international order that will make the sustainable implementation of human rights.

The experience of information warfare, fake news, the use of bots and AI-powered information on social networks, which we have all gained during the

Russian-Ukrainian war, pushes us to hear what is proclaimed in Article 19 somewhat differently: “Everyone has the right to freedom of opinion and expression; this right includes freedom to hold opinions without interference and to seek, receive and impart information and ideas through any media and regardless of frontiers”(1). Information security, information hygiene and media literacy - these concepts did not bother the world when this article was written.

It is logical that the declared freedom of information dissemination should be based on freedom of thought, conscience and religion, which is recorded in Article 18 of the “Universal Declaration of Human Rights”. But, for example, the experience of the Russian Orthodox Church in Ukraine, the free interpretation of history for political purposes and the assessment of the expediency of the existence of the state of Ukraine by official representatives of Russia shows that these freedoms can be used to justify war and incite interethnic hatred. The text of the Article is as follows: “Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief, and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in teaching, practice, worship and observance.”(1)

The greatest public concern today arises regarding the implementation of the provisions of Article 16: “Men and women of full age, without any limitation due to race, nationality or religion, have the right to marry and to found a family. They are entitled to equal rights as to marriage, during marriage and at its dissolution...The family is the natural and fundamental group unit of society and is entitled to protection by society and the State.”(1) So, this Article says nothing about sexual minorities and gender self-determination, which gives the right to restrict the rights of women and men, no matter how paradoxical it may sound. But during the war, the family for Ukrainians, as a legal institution, became relevant in another, far from sexuality, sense. Family for a person at war, among other things, are those people to whom you give the right to decide your fate in difficult medical cases and become your heirs. As a result, a request for a quasi-family appeared - legally formalized partnerships.

In connection with migration processes, which have become a constant accompaniment of war, wherever it occurs, articles that state the rights to citizenship, to return to one's own country, to not be expelled from one's own country also require rethinking and broad public discussion. This is the problem of refugees, their integration into the new cultural circumstances of the host country and political relations with the country of citizenship.

Article 11 sounds quite controversial, as the experience of the Russian-Ukrainian war shows: "...No one shall be held guilty of any penal offence on account of any act or omission which did not constitute a penal offence, under national or international law, at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the penal offence was committed." (1) Unfortunately, Ukrainians are aware of situations when individuals who participated in the torture or murder of civilians in the territories occupied by the Russians received state awards in Russia. So it turns out that under national law this did not constitute a crime at the time of the commission of these actions. And then the question arises for international institutions that are supposed to provide legal support for the observance of human rights. The dilemma with the arrest warrants for both Putin and Netanyahu as war criminals is a vivid example of the problematic nature of the implementation of this article.

But in the end, Article 1 of the Declaration, perhaps the most famous, sounds in a special way for Ukraine today: "All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood." (1) For many centuries, Russians have claimed that Ukrainians are their brothers. The Russian doctrine of interethnic relations contains a formula about three "brotherly peoples" - Russians, Ukrainians and Belarusians, who, from a Russian ethno-political point of view, are practically one nation with minor differences in folklore and everyday life. 80% of Russians are sure of this. It was the duty to free their brothers from the bad Nazi boys from Kyiv and their responsibility as an older brother that the Russian Federation explained the need for the "Special Military Operation", as they call the war against Ukraine.

Thus, we stand on the threshold of ideological changes that will bring new formulations of political values, goals, and humanitarian foundations of international cooperation into our political relations.

References:

1. Universal Declaration of Human Rights. (1948). <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

*Олександр Скрипнюк, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,*

відділ конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права ім.В.М.Корецького НАН України

Авторитарний політичний режим у парадигмі конституціоналізму

Авторитарний політичний режим потребує розгляду у парадигмі конституціоналізму. Звернення до поняття конституціоналізму видається доречним в ході дослідження авторитарного політичного режиму у конституційно-правовій науці, оскільки саме сучасний авторитарний режим найбільше маніпулює і приховує свою сутність за фасадом конституціоналізму, порушуючи в конституційному регулюванні абсолютну більшість його принципів.

Зазвичай, в умовах авторитарного режиму вчені констатують занепад, інволюцію або уявний конституціоналізм. В. Сухонос визначає останній як формальне визнання конституційних прав і свобод у поєднанні з їх ігноруванням на практиці: «права і свободи проголошуються, але реально не забезпечуються у всій своїй повноті, насамперед, у соціальній і політичній сферах» (6, с. 3). Також на тлі несформованості громадянського суспільства і, як наслідок, його нездатності контролювати державні структури, спостерігається концентрація влади в руках одного або кількох державних органів з усуненням народу від державної влади, що і є порушенням одного з засадничих принципів конституціоналізму - принципу поділу влади.

Розглядаючи занепад конституціоналізму в автократіях, неможливо оминати наукову дискусію в зарубіжній конституційній науці щодо впровадження у конституційний дискурс і розмежування понять «авторитарний конституціоналізм» та «конституційний авторитаризм». Активним популяризатором категорії «авторитарний конституціоналізм», яка «використовується дослідниками конституційного права для позначення

окремого типу режиму, в якому існують помилкові практики та конституція з авторитарним змістом», став Р. Ньємбро (2). Латиноамериканський вчений наголошує на концептуальності свого підходу, закликаючи не розглядати його як емпіричну роботу про гібридні режими. Р. Ньємбро застерігає використовувати термін «авторитарний конституціоналізм» для позначення окремого різновиду політичного режиму, на його думку, «скоріше це концепція, яка стосується дуже витонченого способу, за допомогою якого правлячі еліти з авторитарним менталітетом здійснюють владу у не повністю демократичних державах» (2, р. 339). У цьому випадку демократична конституція держави використовується для практичних та ідеологічних авторитарних функцій, замість того, щоб обмежувати владу диктатора. Утім, Р. Ньємбро сам сумнівається у логічності і обґрунтованості свого підходу, позаяк навіть йому «авторитарний конституціоналізм видається абсурдним і безглуздим», про що він заявляє, але наполягає, що кінцева мета розуміння авторитарного конституціоналізму полягає у протидії цьому явищу, яке отримало широке висвітлення у латиноамериканських конституційних розвідках (2, р. 342).

Авторитарний конституціоналізм тотально не сприйняли конституціоналісти західних ліберальних демократій, розцінивши як намагання латиноамериканських конституціоналістів поєднати несумісні концепції «конституціоналізму» та «авторитаризму» з метою легітимації останнього. К. Лахмайєр відкидає спроби концептуалізації авторитарного конституціоналізму, наполягаючи на тому, що використання такого терміну «в академічній чи публічній дискусії є оманливим, концептуально неправильним і політично небезпечним» (1). Концептуально неправильним, бо авторитарний» не є характеристикою конституціоналізму, а його протилежністю; оманливим, бо дає підстави розуміти конституціоналізм як авторитарний, що принципово невірно; політично небезпечним, бо сприяє легітимації авторитарних режимів, які розуміються як різновиди певною мірою неповного конституціоналізму. Тоді як конституціоналізм насправді, наголошує К. Лахмайєр, «це нормативна

концепція, яка підсумовує основні ідеї ліберальної демократії» (1), а так званий «авторитарний конституціоналізм» – це маніпуляції з конституційним правом у авторитарних політичних режимах. Виходячи з неможливості поєднання протилежних явищ у одній концепції, австрійський вчений пропонує замість «авторитарного конституціоналізму» поняття «конституційного авторитаризму», яке визначає як «концептуальну категорія авторитаризму, яка використовує конституційне право (а не нормативну концепцію конституціоналізму) для політичної стабілізації урядів і яка зловживає та спотворює певні конституційні інститути (без надання їм повних повноважень)» (1). Саме конституційний авторитаризм широко використовується лідерами-автократами, створюючи видимість конституціоналізму, при цьому підриваючи саму суть цієї концепції. Прикладом конституційного авторитаризму може бути поширена практика змін до конституції у вигляді зняття обмеження або збільшення термінів повноважень для безтермінового утримання влади диктаторами.

На нашу думку, спроби запровадження у конституційний та політичний дискурси поняття «авторитарного конституціоналізму», що є способом легітимації авторитаризму, оскільки дає підстави розглядати діаметрально протилежний феномен конституціоналізму – авторитаризм як його різновид.

В українській науці «конституційний авторитаризм» поки не надто поширений термін (5, с. 9), натомість частіше вживаються поняття занепаду, інволюції, уявного конституціоналізму. До прикладу, Ю. Мацієвський аналізує і констатує занепад конституціоналізму в Україні в умовах квазідемократії часів президентства В. Януковича. Дослідник вважає, що гібридний режим за президентства В. Ющенка демонстрував більше демократичних ознак ніж авторитарних, тоді як після обрання президентом В. Януковича пропорції змінилися у бік авторитарного режиму (повернення до редакції Конституції 1996 р., звуження політичної конкуренції, маніпуляції з виборами), що «вказує на занепад чи навіть інволюцію конституціоналізму в Україні» (4, с. 2). Прикметно, що Ю. Мацієвський є політологом, але, обравши об'єктом

дослідження вплив трансформації політичного режиму на стан конституціоналізму в Україні, увійшов в предметне поле конституційного права, що вкотре підтверджує не просто актуальність, а критичну нагальність застосування міждисциплінарного конституційно-правового та політичного підходу до вивчення природи, суті і особливостей трансформації сучасного авторитарного режиму.

Звернення до конституціоналізму в ході дослідження авторитарного політичного режиму є доцільним також тому, що більш поширеними стають спроби розкривати поняття конституціоналізму через категорію політико-правового режиму у всьому багатоманітті його типів. Зокрема С. Шевчук визначає політико-правовий режим як режим функціонування державної влади відповідно до конституції, заснованої на ідеології конституціоналізму (7, с. 140). На думку К. Бабенка, феномен конституціоналізму (особлива система конституційно-правових відносин, які опосередковують у загальному вигляді повновладдя народу і його суверенітет) виникає, «коли і над державою, і над суспільством височіє право, яке незважаючи на свій генетичний зв'язок з суспільством, а також на свою зв'язаність з державою, тим не менш, може регулювати державні, суспільні і державно-суспільні відносини» (3). І згадує типовий для авторитарних режимів прояв узурпації влади - спроб держави (державних органів) привласнити право дотримуватися або не дотримуватися норм конституції, на власний розсуд змінювати її або вносити корективи в основи конституційного ладу.

Список використаних джерел:

1. Lachmayer, K. (2017). Constitutional authoritarianism, not authoritarian constitutionalism!: A Constitutionalist View. *Völkerrechtsblog*. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0301-20170913-122746-1>
2. Niembro, R. (2016). Conceptualizing authoritarian constitutionalism. *Verfassung und Recht in Übersee / Law and Politics in Africa, Asia and Latin America*, Vol. 49, № 4, 339-367.
3. Бабенко, К.А. (2008). Політико-правові відносини як предмет регулювання конституційного права України. *Шостий апеляційний адміністративний суд*. <https://bit.ly/3WGD9f0>

4. Мацієвський, Ю. (2011). Інволюція конституціоналізму і квазі-авторитарний режим в Україні. *Вибори та демократія*, №3, 49-56.
5. Стойко, О., Мироненко, П. (2024). Конституціоналізація концепції войовничої демократії. *Політичні дослідження*, № 1(7), 7-18.
6. Сухонос, В. В. (2000). Сутність та функції авторитарного державного режиму в умовах переходу до демократії (теоретико-методологічний аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ. 22 с.
7. Шевчук, С. (2001). Основи конституційної юриспруденції. Київ: Український центр правничих студій. 320 с.

*Костянтин Вітман, доктор політичних наук, професор,
Валентина Дудченко, доктор юридичних наук, професор,
Національний університет «Одеська юридична академія»*

Законодавче регулювання етнонаціональної політики Франції

Етнонаціональної політиці Франції притаманна така особливість, як відмова від неймування етнічності як стратегія нейтралізації її конфліктогенного потенціалу. Хоча французькі етнополітичні проблеми як метрополії у постколоніальній фазі цілком відмінні від проблем колишніх колоній, іноетнічні мігранти створюють напруженість у державі, а задоволення або порушення їх прав є постійним джерелом дестабілізації та внутрішньосупільних конфліктів.

В межах асиміляційної моделі етнонаціональної політики держава не цікавиться національною чи етнічною належністю громадян і офіційно не збирає дані про етнічний склад французького населення. Навіть більше – запровадила досить жорсткі законодавчі обмеження на зібрання та оприлюднення етнічної статистики, які також ґрунтуються на принципі універсалізму, що означає примат національної єдності над етнічними та національними відмінностями. Ці обмеження беруть свій початок з Конституції Франції, яка і заклала підвалини асиміляційної, універсалістської моделі етнонаціональної політики Франції, нечутливої до національної та етнічної належності громадян. Відповідно до ст. 1 Основного Закону «Франція є неподільною, світською, демократичною та соціальною Республікою. Вона забезпечує рівність усіх громадян перед законом без встановлення відмінностей за походженням, расою чи релігією» (1).

Базуючись на ст. 1 Конституції Франції, законодавчі обмеження щодо етнічних та расових даних містять інші нормативно-правові акти. По-перше, це Закон № 78-17 «Про інформаційні технології, файли даних та індивідуальні свободи», більш відомий як закон про захист даних (Loi Informatique et

Libertés), який, врегульовуючи порядок отримання персональних даних, забороняє збирання етнічних або расових даних (2). По-друге, це ст. 226-19 Кримінального кодексу, відповідно до якої, розміщення або зберігання в комп'ютерних базах персональних даних, які прямо чи опосередковано розкривають расове чи етнічне походження без прямої згоди особи, якої вони стосуються, карається позбавленням волі на строк до п'яти років та штрафом у розмірі 300 тис. євро (3). По-третє, це Декрет № 91-1022, який визначає, що під час перепису населення дані про расову або етнічну належність не збираються. Тому в переписах населення Франції відсутні такі категорії, як "етнічність" чи "національність", а самі дані перепису не є показовими для встановлення національного складу населення Франції.

По-четверте, це рішення Конституційної ради (органу конституційної юстиції Франції) від 2007 р., яким вона заборонила провадження статистики про етнічну належність. Зокрема, були заборонені: опрацювання персональних даних, які прямо чи опосередковано вказують на расове або етнічне походження осіб; внесення даних про расову чи релігійну належність до адміністративної документації (Національного довідника для ідентифікації фізичних осіб). У коментарі Конституційна рада зазначила, що «встановлення етнорасової класифікації а пріорі суперечило б Конституції» (4), оскільки порушує конституційний принцип рівності. Це рішення Конституційної ради підтвердило базовий принцип французької моделі етнонаціональної політики, згідно з яким Франція не класифікує і не розрізняє громадян за ознаками національної, етнічної, расової належності.

Хоча Франція законодавчо забороняє збирати та оприлюднювати офіційну статистику про етнічне походження громадян, загальна інформація про національність, країну народження/походження французьких іммігрантів все ж є доступною і дає хоча б приблизне уявлення про національний склад населення Франції. Відповідно до неї понад 85% населення становлять представники французької етнічної нації, що є досить високим показником для Європи з урахуванням постійного мігрантського тиску на країни ЄС, які

традиційно стають реципієнтами для трудових мігрантів та біженців із зон військових конфліктів. Французький підхід до етнічності базується на переконанні, що визнання етнічних чи національних категорій може посилити лінії розколу у французькому суспільстві, а не сприяти його інтеграції.

Мовна політика Франції як складова етнонаціональної політики, яка проводиться у фарватері збереження єдності нації шляхом забезпечення повного домінування французької мови, як це передбачено Основним Законом: «Мова Республіки – французька» (ст.2) (1). Франція так і не ратифікувала Європейську хартію регіональних або міноритарних мов, позаяк Конституційна рада визначила, що цей документ суперечить ст. 2 Конституції. Захистити такі мови (у Франції це бретонська, баскська, окситанська, ельзаська, корсиканська, каталанська) та мовні права їх носіїв спробували на національному рівні шляхом прийняття Закону про захист та розвиток регіональних мов (2021 р.) (так званий закон Молака, ініційований П. Молаком). Але основну частину його положень, щонайголовніше метод мовного занурення (провадження освіти переважно регіональною мовою), Конституційна рада скасувала, оскільки вони порушують конституційний статус французької мови. У межах французької моделі етнонаціональної політики цей закон був розцінений як загроза національній єдності.

Етнонаціональна політика Франції є ефективною з точки зору збереження нації, але дещо суперечливою в частині дотримання цінностей поваги до прав людини, зокрема прав національних меншин, вона досить часто викликає критику як протекціоністська, неінклюзивна та дискримінаційна, особливо щодо мігрантських меншин. Така етнонаціональна політика нетипова для європейського простору, вона подекуди консервативна і негнучка, але представляє інтерес для дослідження.

Список використаних джерел:

1. Constitution of 4 October 1958. Constitutional Council. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/constitution-of-4-october-1958>

2. Law No. 78-17 of January 6, 1978, on Information Technologies, Data Files and Individual Liberties (as amended up to June 1, 2019), France. *WIPO Lex*. <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/18965>
3. Code pénal. Version en vigueur depuis le 01 juin 2019. *Légifrance*. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000037825496
4. Ethnic-based statistics. *The National Institute of Statistics and Economic Studies*. <https://www.insee.fr/en/information/2388586>

Елла Мамонтова, доктор політичних наук, професор,
Національний університет «Одеська юридична академія»

Фірмовий стиль як складова візуальної політики держави

Візуальна політика – це поняття, яке увійшло у політологічний лексикон не так давно. На сьогодні не можливо достовірно визначити його авторство. Під візуальною політикою, як правило, розуміють використання візуальних образів для досягнення політичних цілей. Арсенал візуальної політики включає в себе широкий спектр візуальних матеріалів, таких як фотографії, відео, плакати, графіті, кіно, архітектура, монументалістика, дизайн одягу, фірмовий стиль, колористика тощо.

Проблематика, пов'язана із цим поняттям, входила у предметне коло таких дисциплін, як соціальна філософія, культурологія, соціологія та візуальні дослідження. Серед дослідників, які зробили значний внесок у розвиток цього напрямку назвемо таких класиків соціальної філософії, як французький філософ і теоретик Гі Дебор, який у своїй книзі «Суспільство спектаклю» досліджував роль візуальних образів у формуванні сучасної культури та політики, Жан Бодрійяр - французький соціолог і філософ, який аналізував вплив візуальних образів на наше сприйняття реальності та формування ідентичності, Мішель Фуко - французький філософ і історик, який досліджував владні відносини та їх вплив на візуальну культуру. Ці та інші дослідники заклали основу для сучасного розуміння візуальної політики як важливого аспекту політичної комунікації та боротьби за владу. Вони показали, як візуальні образи можуть використовуватися для формування громадської думки, легітимізації влади та досягнення інших політичних цілей.

В Україні дослідження візуальної політики є відносно новим напрямом, але вже є кілька цікавих робіт та дослідників, які працюють у цій сфері. Це, зокрема дослідження О. Брайченко, присвячені візуальній політиці, політичній комунікації та медіа-аналізу, публікації Н. Кривко, в яких розкривається

специфіка візуальної культури, політичної іконографії та візуальної пропаганди. Окрім окремих дослідників, візуальна політика також цікавить дослідницькі групи та центри. Наприклад, київський «Центр візуальної культури» займається організацією виставок, лекцій та дискусій, пов'язаних із візуальним мистецтвом та його соціальним значенням.

Щодо візуальної політики держави, то у політологічному контексті ми пропонуємо концептуалізувати це поняття через його функціональне навантаження.

По-перше, візуальна політика держави відіграє величезну роль у формуванні ідентичності. Візуальні образи можуть використовуватися для створення відчуття національної єдності. Найбільш наочною практикою у цьому контексті є вплив використання державних символів, таких як прапор, герб та гімн, на формування почуття приналежності до певної держави.

По-друге, візуальні образи можуть використовуватися для зміцнення легітимності влади. Наприклад, зображення лідерів держави у позитивному світлі може сприяти підвищенню їх авторитету та підтримки серед населення.

По-третє, візуальні образи можуть використовуватися для поширення певної ідеології або політичної програми. Наприклад, використання пропагандистських плакатів може впливати на громадську думку та мобілізувати людей на підтримку певних політичних сил або рішень і дій політичної еліти.

По-четверте, візуальні образи можуть використовуватися для формування позитивного іміджу держави на міжнародній арені. Наприклад, успішні спортивні змагання або культурні заходи можуть сприяти підвищенню престижу країни у світі. Також величезну роль в обізнаності держави у світі та підвищенні її символічного капіталу відіграє фірмовий стиль держави.

Фірмовий стиль держави - це візуальна та змістова єдність, яка ідентифікує державу серед інших та формує її позитивний імідж. Основними елементами фірмового стилю держави є: державна символіка (прапор, герб, гімн); офіційні кольори (кольори, які використовуються в оформленні

державних установ, документів та інших візуальних матеріалів); шрифти (використовуються в офіційних документах та інших матеріалах); логотип (унікальний графічний знак, який ідентифікує державу); слоган (коротке гасло, яке відображає цінності та цілі держави); дизайн (дизайн офіційних документів, веб-сайтів, сувенірної продукції та інших матеріалів). Разом, за умови професійного підходу команди розробників, ці елементи створюють гармонічне візуальне середовище, в якому відбувається комунікація між громадянами і владою, між країнами і народами.

Багато в чому практики створення фірмового стилю функціонально збігаються з маркетинговими технологіями – брендінгом та рекламою. Отже, фірмовий стиль допомагає ідентифікувати державу серед інших (функція ідентифікації); сприяє формуванню позитивного іміджу держави (функція іміджування); забезпечує візуальну та змістову єдність усіх матеріалів, пов'язаних з державою (функція гармонізації через єдність); допомагає державі ефективно взаємодіяти зі своїми громадянами та міжнародною спільнотою (функція комунікації).

У міжнародному вимірі фірмовий стиль робить державу більш впізнаваною на міжнародній арені. Він може сприяти залученню іноземних інвестицій, розвитку туризму, бути дієвим інструментом політики м'якої сили. У фокусі внутрішньої політики фірмовий стиль може впливати на зміцнення національної ідентичності та патріотизму.

В цілому, як свідчить досвід США, Франції, Великобританії, Ірландії, Японії, Південної Кореї, Китаю та інших країн, чії візії відомі у всьому світі, фірмовий стиль держави є важливим інструментом формування її іміджу та підвищення її конкурентоспроможності на міжнародній арені.

Як складова візуальної політики держави фірмовий стиль повністю відповідає її характеристикам, таким, як емоційний вплив, універсальність, швидкість поширення. Адже візуальні образи мають сильний емоційний вплив на людей. Вони можуть викликати почуття гордості, страху, захоплення, ненависті та інші емоції, які можуть впливати на політичні переконання та

поведінку. Підкреслимо у цьому зв'язку, що візуальні образи є універсальними та зрозумілими для людей з різним культурним та освітнім рівнем і саме знакова природа робить їх ефективним інструментом політичної комунікації. Спроможність швидко поширюватися через засоби масової інформації та соціальні мережі дозволяє візуальним образам охоплювати широку аудиторію та впливати на громадську думку в короткі терміни. Таким чином, створення візуальної стратегії держави, розробка її конкурентоспроможного фірмового стилю має велике значення для вирішення питань внутрішньої та зовнішньої політики.

З іншого боку, найбільш наочно вплив візуальної політики ми відчуваємо у суспільствах закритого типу. Саме тоталітарні режими створювали та продовжують створювати комплексні візуальні стратегії, об'єднані єдиними ідеями та стилем. Маніпуляції, спрощення, примітивізація, розлюднення – все це практики, які активно та ефективно використовуються за допомогою візуалізації у політичній пропаганді, агітації, популістському дискурсі тощо. Крім того, надмірне захоплення візуальною складовою політики може призвести до її естетизації політики та втрати змістовної дискусії.

Отже, візуальна політика та фірмовий стиль держави, як її складова, є важливими інструментами політичної комунікації, які можуть використовуватися для досягнення різноманітних політичних цілей. Водночас, замовникам та розробникам візуальних політичних стратегій важливо критично оцінювати змістовне наповнення візуальних образів, їх семантичні параметри та усвідомлювати усі можливі наслідки їх впливу на політичну свідомість та поведінку мас.

Список використаних джерел:

1. Мамонтова, Е.В. (2008). Фірмовий стиль як складова візуальної політики: досвід ЄС. *Актуальні проблеми європейської інтеграції*: зб. ст. з питань європейської інтеграції та права. Одеса: Фенікс, 3, 101–109.
2. Мамонтова, Е.В. (2008). Фірмовий стиль як основа візуальної стратегії держави. *Демократичні стандарти врядування й публічного адміністрування*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю. Львів, Ч. 2, 160–163.

*Сергій Балан, кандидат політичних наук,
старший науковий співробітник,*

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Інформаційна держава у світлі сучасних викликів

Близько 91% громадян ЄС вважають кіберзлочинність однією з найсерйозніших загроз для функціонування інформаційної держави, а 79% відзначають ризик витоку інформації та особистих даних як вагому проблему (1).

У сучасному глобалізованому світі інформаційні технології відіграють вирішальну роль у формуванні суспільства, функціонуванні державних інституцій та забезпеченні національної безпеки. Концепція інформаційної держави передбачає глибоку інтеграцію цифрових технологій у всі сфери суспільного життя, що сприяє зростанню ефективності державного управління, підвищенню прозорості ухвалення політичних рішень та залученню громадян до політичних процесів (4).

Україна активно впроваджує концепцію інформаційної держави, прагнучи забезпечити прозорість, підзвітність та доступність державних послуг для громадян. Водночас український досвід є унікальним, оскільки цифрова трансформація державного управління відбувається в умовах війни, де інформаційні технології відіграють не лише модернізаційну, а й стратегічну роль у зміцненні національної стійкості та збереженні національної ідентичності.

На фоні сучасного військового конфлікту Україна демонструє безпрецедентний приклад побудови та функціонування інформаційної держави, здатної забезпечувати національну стійкість завдяки розвиненій цифровій інфраструктурі. Українська інформаційна держава – це не просто сукупність технологічних рішень, а потужний інструмент, що відображає цінності та

інтереси політичної нації, роблячи її ефективною та стійкою навіть у кризових умовах.

Водночас і рівень загроз, який супроводжує процес становлення інформаційної держави в Україні, є безпрецедентним. Жодна держава в світі не зазнавала такої кількості атак на свій інформаційний і кіберпростір.

Тому саме завдяки інтеграції передових інформаційно-комунікаційних технологій український уряд ефективно захищає національні інтереси, протидіє зовнішнім загрозам і водночас сприяє зміцненню національної ідентичності (3).

Унікальність інформаційної держави в умовах війни проявляється у її здатності зміцнювати національну ідентичність через розвинену інфраструктуру електронного урядування та медіапростір. Завдяки програмам, що сприяють цифровій взаємодії громадян із державними інституціями, Україна не лише підтримує, а й посилює зв'язок між суспільством та владою, утверджуючи національні цінності та підвищуючи стійкість громадян. Це є ключовим аспектом національного суверенітету, адже забезпечує громадянам доступ до інформації та можливість активної участі в державних процесах, що сприяє консолідації суспільства та укріпленню національної ідентичності (2).

Україна докладас значних зусиль для збереження та посилення національної стійкості, використовуючи сучасні інформаційні технології як засіб протидії агресії. Цифрова трансформація дозволяє ефективно нейтралізувати пропаганду та дезінформацію, які є основними інструментами зовнішнього негативного впливу у сучасній війні.

Інформаційна держава – це не просто технологічне явище, а цілісна модель державного управління, яка відіграє ключову роль у захисті національних інтересів і формуванні політичної ідентичності. В Україні цифрова держава стала фундаментальним елементом національної стійкості, доводячи, що національний суверенітет можна ефективно захищати завдяки впровадженню інноваційних рішень і масштабній цифровій трансформації, що узгоджується з цінностями та інтересами всієї політичної нації.

В сучасних умовах роль інформаційної держави стає все більш значущою, що вимагає акценту на інформаційній складовій державного суверенітету. Зокрема, інформаційний суверенітет означає контроль над інформаційними потоками, що перетинають кордони держави, та забезпечення надійного захисту інформаційних систем від зовнішніх і внутрішніх загроз. Тому державні органи повинні розробляти та реалізовувати комплексні стратегії інформаційної безпеки, які включають кіберзахист, протидію дезінформації та підтримку національних медіаресурсів.

Інформаційний компонент державного суверенітету є вирішальним для формування політичної ідентичності та національної самосвідомості громадян. Сучасні технології не лише дозволяють швидко поширювати інформацію, а й мають значний вплив на громадську думку, політичні процеси та соціальну стабільність. Важливою є підтримка медіаграмотності серед населення, що сприяє критичному сприйняттю інформації та знижує ефективність впливу зовнішніх маніпуляцій. Державна політика має бути спрямована на розвиток національного інформаційного простору, який відображатиме історико-культурні особливості та стратегічні інтереси країни.

Список використаних джерел:

1. Gohdes, A. R. (2023) *Repression in the Digital Age: Surveillance, Censorship, and the Dynamics of State Violence*, 200, Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197743577.001.0001>
2. Semeniuk, S., Levytskyi, V., Fomina, O., Bendih, V., Zhurakivska, Y. (2024). Overcoming barriers to digitalization of small and medium-sized enterprises under martial law. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 3(13(129)), 57-69. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2024.304997>
3. Sokil, M., Syerov, Y., Boiko, V. (2024). From destruction to digitization: Safeguarding Ukraine's cultural and archival heritage in wartime. *Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*, № 208, 253-280. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-031-59131-0_12
4. Wang, A., Eldemerdash N. (2023). National identity, willingness to fight, and collective action. *Journal of peace research*, Volume 60, Issue 5, 745-759. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/00223433221099058>

Анатолій Кормич, кандидат історичних наук, доцент,

Олександр Косов, аспірант,

Національний університет «Одеська юридична академія»

Просування обізнаності суспільства щодо цифровізації управління інструментами публічного дискурсу

Цифровізація управління передбачає довгострокову програму трансформації різних функцій і рівнів управління, потребуючи не лише фінансових і людських інвестицій, а й формування суспільної довіри до таких процесів. Адже існують певні ризики та виклики, наприклад, щодо захисту даних, що слід обговорити в публічному дискурсі. Конкуренція ініціатив і стратегій також потребує визначення загального політичного напрямку і пріоритетів. Тож, без формування обізнаності і широкої підтримки суспільством, втілення таких кроків вкрай складне або й неможливе. Тому ці питання стають об'єктом досліджень (1; 2).

Політики та особи, які приймають державні рішення, повинні заохочувати публічне обговорення цифровізації, пояснюючи переваги, визначаючи бачення, усуваючи занепокоєння та збільшуючи довіру з боку громадян. Це має бути регулярним пунктом у політичному порядку денному та в публічному дискурсі, а особи, які приймають рішення щодо цифровізації, мають бути зацікавлені в цьому.

Обізнаність про цифровізацію та її наслідки є необхідною умовою ефективних трансформацій управління на сучасному етапі. Громадяни повинні мати можливість брати участь у даному процесі, розуміючи переваги та недоліки рішень, що приймаються та орієнтуючись на підвищення ефективності їх реалізації.

Поінформованість суспільства про цифровізацію є найактуальнішою задачею, так як населення часто невпевнено реагує на цифрові рішення державного управління, не бажає ними користуватися або просто не

поінформоване про них. Відсутність участі громадськості значно ускладнює успішне впровадження, оскільки як активна, так і пасивна участь є основою інноваційних зрушень. Крім того, цифрова обізнаність у суспільстві тісно пов'язана з політичною активністю та тенденціями суспільного дискурсу щодо управлінських реформ.

Населення має бути обізнане, щоб долучатись до реалізації розумних державних ініціатив. Створення нових цифрових послуг і прийняття рішень щодо них недостатньо. Потенційні користувачі повинні не просто знати про послуги, а й розуміти та оцінювати їх переваги та способи їх використання. Це означає, що активна та завчасна інформація і залучення зацікавлених сторін до конкретних інтелектуальних державних проєктів і публічного дискурсу є ключовими для цифрової обізнаності та реалізації конкретних програм і планів в цій сфері.

Така діяльність потребує тісної співпраці в рамках всієї політичної системи та на всіх рівнях управління. Тому ролі та повноваження мають бути чітко визначені, щоб уникнути неузгодженості і забезпечити правову основу та сумісні технологічні підходи впровадження цифровізації.

Плюралізм і узгодженість позицій і підходів має вирішальне значення, щоб уникнути надмірностей, невідповідностей в залученні ресурсної бази, несумісностей у взаємодії окремих структур тощо. Це має реалізовуватись як в рамках вертикальної так і горизонтальної співпраці (між рівнями або в межах одного рівня в міжінституційному та міжструктурному контексті). Також це певною мірою залежить від існування та розуміння наявності спільних стандартів і спільних базових послуг (наприклад, електронна ідентифікація).

Багато різних суб'єктів беруть участь у прийнятті політичних рішень і впровадженні цифровізації в публічному управлінні – державні чи муніципальні структури, спеціалізовані комісії чи громадські асоціації, що потребує чіткого розподілу завдань та роз'яснення їх ролі в даних процесах. Бо невизначеність між суб'єктами заважає узгодженості дій та спільному

контролю за їх результатами, або породжує нерозуміння та недовіру з боку суспільства як користувача таких управлінських послуг.

Тож невизначеність має бути усунена, щоб не породжувати негативні наслідки політики цифровізації та вдосконалення на цій базі системи публічного управління. І практичні кроки виконання таких завдань мають бути представлені для інформування щодо них громадськості. Роз'яснення позицій влади допоможе втіленню реформ управління. Тож дискурс стосовно цифровізації сьогодні став важливою складовою публічної дипломатії багатьох країн, в тому числі і України, яка активно впроваджує стратегії управлінських реформ, орієнтованих на використання інноваційних технологій. Така робота має бути скоординованою і системною, орієнтованою на досягнення максимального результату щодо формування обізнаності громадян стосовно широкого кола питань цифровізації в системі управління. Адже сучасний стан технологічного розвитку відкриває нові можливості ефективного вирішення завдань цифрових трансформацій, використовуючи формат взаємодії державного сектору з громадянським суспільством. І публічний дискурс виступає ефективним інструментом досягнення таких цілей.

Список використаних джерел:

1. Висоцький, О. Ю. (2020). Публічна дипломатія: конспект лекцій. Дніпро: Охотнік. Ч.І, 56 с.; ч.ІІ, 49 с.
2. Яблонський, В.М., Тищенко, Ю.А. (2019). Аналітична доповідь - Громадянське суспільство України: політика сприяння та залучення, виклики та трансформації. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/gromadyanske-suspilstvo-ukraini-politika-spriyannya-ta-zaluchennya>.

Гендерні виміри управлінської комунікації: наслідки бінарного підходу в політичному дискурсі (на прикладі політики Д. Трампа)

Проблематика гендерного підходу в управлінській комунікації є дедалі актуальнішою у зв'язку з трансформацією сучасних політичних інститутів. Питання, яким чином державна політика формує гендерні категорії, є не лише академічною дискусією, а й інструментом політичного регулювання. У цьому контексті особливо важливим є аналіз політики адміністрації Дональда Трампа, яка ще у 2018 році запропонувала закріпити бінарну модель статі на законодавчому рівні, визначаючи її виключно на основі біологічних характеристик при народженні (4). А у 2025, після інвгурації, фактично це зробили.

«Гендер - це не просто ідентичність, а структура влади, що впливає на інституційні ієрархії» (1). Цей підхід підтверджує, державне регулювання гендерних категорій безпосередньо впливає на розподіл ресурсів, прав і можливостей громадян. Коли держава обмежується лише біологічною статтю, це може зменшити можливості для трансгендерних та небінарних людей отримувати рівний доступ до соціальних благ та прав. Водночас така політика спрощує правове регулювання та зменшує суперечки щодо участі у гендерно визначених сферах.

Аналізуючи сучасні дослідження науковців можна зазначити, що останнім часом в управлінні навпаки спостерігається перехід від традиційних маскулінних норм до інклюзивних моделей. Так, у роботі МакКіннона (2020) акцентується увага на тому, що «широке визнання гендерної різноманітності в управлінні призводить до зростання ефективності комунікації та зниження конфліктів» (3). Однак, як ми бачимо, цей процес наштовхується на політичний опір з боку консервативних лідерів.

Так, після інавгураційної промови, 20.01.2025 року президент США Дональд Трамп підписав низку нормативних актів, що встановлюють офіційну політику країни, та визначають існування двох біологічних статей - чоловічої та жіночої. Крім того, адміністрація Д. Трампа ввела заборону на участь трансгендерних жінок в спорті, на службу трансгендерів в армії США та скасувала урядові ініціативи, спрямовані на забезпечення різноманітності, рівності та інклюзії, вважаючи їх такими, що суперечать новій державній політиці.

Така політика США має не лише значний вплив на різні сфери суспільного життя в середині держави, а й може відобразитися на відносинах з країнами, які підтримують права ЛГБТ і мають більш інклюзивний підхід у своєму законодавстві. Наприклад: Німеччина у 2018 році офіційно визнала третю стать у юридичних документах; Канада запровадила використання гендерно-нейтральних займенників; Австралія дозволила юридичне визнання небінарних ідентичностей. Адже, згідно сучасним підходам, інклюзивна гендерна політика сприяє більш ефективному державному управлінню та зміцненню демократичних інститутів». Також сучасні дослідження показали, що інклюзивні моделі управління підвищують рівень соціальної інтеграції та зміцнюють довіру до державних інституцій (2).

Отже, аналізуючи вищенаведені факти, можна дійти висновку, що політика адміністрації Трампа призведе до посилення бінарного підходу в управлінській комунікації, що може мати, як негативні соціальні та політичні наслідки, так і позитивні. У правовій сфері це призведе до уніфікації нормативних актів і спрощення адміністративних процедур, адже всі офіційні документи базуватимуться виключно на біологічній статі. Однак, це обмежуватиме права трансгендерних осіб. Відмова від програм, спрямованих на підтримку гендерної різноманітності, змінює розподіл державних ресурсів, що може призводитиме до загострення соціальної нерівності.

На суспільному рівні така політика загострюватиме конфлікти між прихильниками традиційних цінностей та між тими, хто підтримує гендерну

інклюзію. Посилення нормативного контролю над гендерною ідентичністю може також спричинити дискримінацію в освіті, охороні здоров'я, на ринку праці. Це також впливатиме на корпоративну культуру, оскільки компанії, які дотримуються принципів визнання гендерного різноманіття та інклюзії, можуть опинитися у складній ситуації через невідповідність державній політиці.

На міжнародному рівні така політика теоретично може вплинути на дипломатичні й економічні відносини з країнами, що підтримують більш ліберальний підхід до гендерних питань.

Таким чином, порівняльний аналіз демонструє, що хоч бінарний підхід в управлінській комунікації може спростити правове регулювання, він також створює ризики, пов'язані з обмеженням прав і свобод окремих груп населення, посиленням соціальної напруги та міжнародною ізоляцією, а інклюзивні моделі гендерної політики сприяють соціальній інтеграції, розвитку ефективного державного управління та зміцненню демократичних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, p. 45. <https://doi.org/10.4324/9780203824979>
2. Lowry, D. (2021). *The Politics of Inclusion: A Global Perspective on Gender and Governance*. Oxford University Press, p. 67. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198820386.001.0001>
3. MacKinnon, C. (2020). *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*. Harvard University Press, p. 150. <https://doi.org/10.2307/1341685>
4. The New York Times. (2018). Trump Administration Eyes Defining Transgender Out of Existence. <https://www.nytimes.com/2018/10/21/us/politics/transgender-trump-administration-sex-definition.html>

Ганна Кравець, кандидат політичних наук,

Головний спеціаліст відділу управління персоналом

Господарський суд Одеської області

Політична наука та цифрова епоха: нові парадигми в аналізі політичних процесів

У сучасну цифрову епоху політична наука стикається з новими викликами та можливостями, що вимагають вдосконалення підходів до аналізу політичних процесів. Цифрові трансформації впливають на всі аспекти політичного життя: від комунікації між владою та громадянами до процесів прийняття рішень та забезпечення національної безпеки. Цифровізація політики трансформує методи аналізу політичних процесів, зокрема, через використання великих даних, алгоритмічного прогнозування, соціальних мереж і автоматизованої обробки текстів. Тож розглянемо сучасні пріоритетні напрями дослідження політичних процесів в контексті цифрової трансформації, їхні переваги та виклики.

Адже цифрові трансформації суттєво змінюють методологію аналізу політичних процесів. Політологія більше не може спиратися лише на традиційні підходи, оскільки цифрові технології впливають на всі рівні політичної взаємодії – від громадської участі до функціонування державних інституцій.

Сучасні дослідники політичних процесів зосереджують увагу на напрямках, що враховують як технічні, так і соціальні аспекти цифровізації. Основні з цих напрямів можна охарактеризувати наступним чином: електронна демократія (e-democracy) як нова парадигма, що передбачає активне використання цифрових технологій для посилення участі громадськості в управлінні державою (2). Соціальні мережі, онлайн-референдуми та цифрові платформи для обговорення політичних питань змінюють форми політичної участі та комунікації між громадянами й владою.

Як зазначає Л.І. Кормич, важливими складовими інституційно-правового механізму електронної демократії є електронний уряд, електронні послуги та цифрові трансформації, які сприяють сервісно-орієнтованому публічному управлінню та підвищенню безпеки суспільства (1,180).

Концепція електронного уряду (e-government) трансформує традиційні механізми публічного управління. Вона сприяє підвищенню ефективності державного апарату, покращенню доступу до адміністративних послуг та зменшенню бюрократичних бар'єрів. Водночас це створює нові виклики, зокрема, щодо безпеки даних та цифрової нерівності.

Перехід до сервісно-орієнтованого підходу в публічному управлінні з використанням електронних послуг (e-services) означає, що держава більше фокусується на наданні якісних електронних послуг громадянам та бізнесу. Це змінює роль державних інституцій – вони стають більш клієнтоорієнтованими та взаємодіють з громадянами через цифрові платформи.

Розвиток цифрових технологій приносить не лише переваги, а й виклики, зокрема у сфері кібербезпеки. Захист персональних даних, протидія цифровим загрозам та забезпечення стійкості державних систем є ключовими завданнями сучасного публічного управління. Цифровізація створює нові загрози для національної безпеки, пов'язані з кіберзлочинністю, інформаційними війнами та вразливістю критичної інфраструктури. Це обумовлює необхідність розробки ефективних інституційно-правових механізмів для протидії цим загрозам та забезпечення стабільності суспільства (1,181).

М.Г. Хаустова наголошує, що у сучасному світі сформувалася нова реальність, яка змушує уряди країн впроваджувати політику системної цифрової економіки через цифрову трансформацію. Це досягається шляхом удосконалення національного законодавства, а також розробкою й реалізацією масштабних державних стратегій, проєктів і програм, зокрема, через повне переведення сфери публічного управління на цифрові технології (3, с.211).

Нові технології змінюють традиційні підходи до дослідження політики. Великі дані (англ. Big Data), машинне навчання та алгоритми прогнозування

політичних процесів відкривають нові можливості для аналізу, але водночас ставлять питання про етичні аспекти використання цифрових даних.

Таким чином, цифрова епоха змінює не лише політичні процеси, а й способи їхнього аналізу, що вимагає нових підходів у політичній науці. Дослідження цифрових політичних процесів потребує використання міждисциплінарних методів, що поєднують традиційні політологічні підходи з інструментами аналізу великих даних, мережевого аналізу та кібернетики. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти динаміку взаємодії між політичними акторами в цифровому середовищі. Сучасний аналіз політичних процесів у цифрову епоху неминуче інтегрує знання з інформатики, соціології, економіки та управління. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє створити більш повну картину політичних явищ, адже враховує як технологічні інновації, так і соціальні, економічні та організаційні фактори.

Цифрова епоха відкриває нові можливості для політологічних досліджень, але потребує адаптації методологічних підходів до швидкозмінних технологічних умов. Інтеграція кількісних та якісних методів дозволяє отримати більш комплексне розуміння політичних процесів у цифровому середовищі. Адаптація до цих змін є необхідною умовою для глибокого розуміння сучасних політичних процесів та забезпечення ефективного управління в умовах цифрової трансформації. Методи аналізу повинні швидко адаптуватися до змін у цифровому середовищі, що вимагає постійного оновлення теоретичних та практичних підходів.

Отже, сучасні напрями цифрової епохи в аналізі політичних процесів характеризуються інтеграцією інноваційних цифрових технологій із традиційними методами дослідження, міждисциплінарністю підходів, а також високим пріоритетом питань безпеки та етики. Ці напрями створюють нову парадигму в політичній науці, яка дозволяє більш глибоко та точно аналізувати сучасні політичні явища в умовах стрімких технологічних змін.

Список використаних джерел:

1. Кормич Л.І. (2022). Складові інституційно-правового механізму електронної демократії в сучасній Україні та їх значення для безпеки суспільства. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 17 червня 2022 р. Одеса. Т.1, с. 179–182. <https://hdl.handle.net/11300/19145>
2. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: розпорядження КМУ від 8 листопада 2017 р. No 797-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/797-2017-p>
3. Хаустова, М.Г. (2022). Державна політика в умовах цифровізації суспільства: міжнародний досвід реалізації програм та стратегії цифровізації. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.40>

Рецепція поняття постколоніалізму в українській науковій літературі

Із прийняттям у 2023 р. Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів» (3) в публічному просторі зростає кількість дискусій, пов'язаних з питаннями подолання колоніальної спадщини. В суспільстві поступово затверджується консенсус, щодо того, що період перебування України у складі Російської імперії слід розглядати як колонізацію, про що свідчать результати соціологічного опитування (5, с. 26). Ці зрушення у суспільній свідомості зумовлюють актуальність наукового осмислення понять колоніалізму, деколонізації, колоніальної спадщини. Саме ці поняття є ключовими для популярного сьогодні міждисциплінарного напрямку гуманітарного знання – постколоніалізму, за яким також закріпилися назви постколоніальні дослідження, постколоніальні студії, постколоніальна теорія.

На наш погляд, застосування даного напрямку є перспективним для дослідження низки суспільно-політичних проблем в сучасній Україні. Водночас на сьогодні спостерігається певна нечіткість у визначенні категоріально-понятійного апарату й методології в рамках постколоніальної парадигми. Таким чином, мета даної доповіді – з'ясувати підходи до розуміння понять колоніалізму/постколоніалізму у вітчизняній науковій літературі.

Формування постколоніальної теорії передусім пов'язують із публікацією у 1978 р. книги «Орієнталізм» американського літературного критика ліванського походження Едварда Саїда (11). Е. Саїд запропонував поняття «орієнталізму», що являло собою комплекс уявлень Заходу стосовно Сходу і з есенціалістських позицій виправдовувало панування першого над другим.

Публікація даної книги викликала появу значної кількості робіт у галузі літературознавства, культурології, історії, політології, у фокусі наукового

інтересу яких опинялися питання деколонізації, постколоніального розвитку країн, що здобули незалежність, формування ідентичності, націєтворення. Географічно всі вони були присвячені країнам Азії, Африки та Латинської Америки. Однак на початку 2000-х рр. в орбіті постколоніальних досліджень опинилися й країни Східної Європи. Цей процес був пов'язаний з публікацією двох праць – книги Еви Томпсон «Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм» (12) та статті Девіда Чіоні Мура під назвою *Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet?* (14). Їхня принципова новизна полягала у тому, що у книзі Е. Томпсон вперше були досліджені колоніальні наративи у класичних творах російської літератури, а у статті Д. Мура – запропонована класифікація типів колоніалізму, згідно з якою країни колишнього СРСР і Східної Європи слід розглядати як різновиди колоній.

Поняття постколоніалізму безпосередньо по відношенню до України першими застосували представники української діаспори. Так, американська антрополог і культуролог Оксана Грабович, розвиваючи концепцію «колективної тіні» К. Юнга, показала як українці, перебуваючи під польським, а згодом під російським правлінням, засвоїли прищеплений їм негативний *self-image*, що являє собою проєктовані колонізатором на колонізованого власні негативні й деструктивні аспекти підсвідомості. Історичні практики поневолення, що доходили до заперечення самого існування українців, значною мірою визначили характер суспільних відносин, національної культури і менталітету (2, с.14-15.)

В той же час до постколоніальної проблематики звернувся й австралійський літературний критик українського походження Марко Павлишин. Не погоджуючись з тлумаченням терміну «постколоніальний» як «після колоніального періоду», М. Павлишин запропонував оригінальне трактування термінів «антиколоніалізм» і «постколоніалізм». Перший являє собою стратегію заперечення колоніальної політики, тоді як другий містить у собі колоніальний досвід у «знятому» вигляді, подібно тому, як постмодернізм не заперечує, а діалектично «знімає» модернізм (6, с. 227; 7 с. 532 – 533).

Така пропозиція викликала рішучу критику. Так, літературознавець П. Іванишин дорікає М. Павлишину у тому, що постколоніалізм у запропонованому останнім тлумаченні не має «націозахисного культурного спрямування». Натомість Іванишин пропонує розрізняти два типи постколоніалізму – постмодерний, що замість відновлення травмованої імперіалізмом національної ідентичності руйнує національні дискурси, і націологічний, що, навпаки, поборює імперські дискурси, ставить пріоритетом збереження й розвиток національної культури (4, с. 69 – 71).

Історик і політолог С. Троян також розглядає виникнення постколоніального підходу у контексті поширення постмодернізму. Він дає поліваріантну характеристику поняття «постколоніалізм», який можна розглядати як напрям досліджень, культурне протистояння у відносинах метрополії та колонії, сукупність взаємозв'язаних концептуальних дискурсів, нарешті як часовий маркер, що позначає період і/або процес деколонізації (13, с. 72 – 73).

Український автор І. Гісем, навпаки, вважає, що термін «постколоніальний» по відношенню до України не слід сприймати як часовий маркер припинення колоніального впливу, адже цей вплив необхідно ще подолати (1, с. 30).

Серед вітчизняних авторів, які найбільш послідовно й плідно досліджують постколоніальні трансформації України, необхідно назвати М. Рябчука, який у своїй першій ж публіцистичній книзі «Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення» підняв гострі питання суспільно-політичного розвитку України з точки зору постколоніального підходу (9). Що стосується питань термінології й методології, у більш пізніх роботах М. Рябчук наголошує, що розгляд трансформаційних процесів країн Східної Європи через «постколоніальну оптику» дає змогу трактувати ці трансформації не лише як політичні, економічні чи інституційні феномени, але також і як культурні та дискурсивні (15, с. 51 – 52). Водночас він вказує на обмеження постколоніального підходу, який, вочевидь, не може пояснити будь-

які процес сьогодення, але без нього, вважає Рябчук, неможливо обійтися під час обговорення питань української ідентичності, русифікації, регіональних поділів тощо (10, с. 56).

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що в рамках постколоніальної парадигми, попри її безумовну перспективність для аналізу суспільно-політичних трансформацій України, на сьогодні відсутній цілковитий консенсус щодо змісту понятійно-категоріального апарату та використовуваної методології. Через це говорити про існування «постколоніальної теорії», принаймні в сфері політологічних досліджень, було б перебільшенням. На наш погляд, більш плідним видається використання поняття «постколоніальний дискурс», якщо трактувати дискурс як певний спосіб говорити з певної позиції, що надає значення груповому досвіду (8, с. 10) – в даному випадку історичному досвіду колоніального підпорядкування. Таке тлумачення відповідає поширеному в англomовній науковій літературі терміну *postcolonial prism* – постколоніальна оптика. Погляд на суспільно-політичні процеси в Україні через цю оптику, на нашу думку, здатен збагатити інструментарій політологічних досліджень.

Список використаних джерел

1. Гісем, І. (2016). Застосування постколоніальної методології до політичних досліджень наслідків російсько-радянського колоніального панування в Україні. *Магістеріум: Політичні студії*. Т. 64. 26-31.
2. Грабович, О. (1994). Колоніальна спадщина в сьогоdnішній Україні. *Арка*, № 1, 14-15.
3. Закон України № 3005-IX від 21.03.2023 «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>
4. Іванишин, П. (2005). Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти). Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження». 308 с.
5. Київський міжнародний інститут соціології (2023). Історична пам'ять. Результати соціологічного опитування дорослих жителів України. Аналітичний звіт. https://kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt-UA_fin.pdf

6. Павлишин, М. (1997). Козаки в Ямайці: постколоніальні риси в сучасній українській культурі. *Канон та іконостас: Літературно-критичні статті*. Київ: Час, 225-227
7. Павлишин, М. (1996). Постколоніальна критика і теорія. *Антологія світової літературно-критичної думки. За ред. М. Зубрицької*. Львів: Літопис, 532–533.
8. Рябчук, А., Хурцидзе, Т. (2023). Застосування дискурс-аналізу в сучасних соціальних дослідженнях. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*, 6, 3–15. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bcfe53a6-10a6-45e9-9124-d65ec7584f84/content>
9. Рябчук, М. (2000). Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення. Київ: Критика. 303 с.
10. Рябчук, М. (2013). Відміни колоніалізму: про застосовність постколоніальної методології до вивчення посткомуністичної Східної Європи. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, Вип. 2, 41-58.
11. Саїд, Е. (2001). Орієнталізм. Київ: Основи. 511 с.
12. Томпсон, Е.М. (2008). Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм. Київ: Основи. 368 с.
13. Троян, С. (2014). Постколоніальні студії: Україна в постколоніальних дослідженнях. *Postkolonializm – Tożsamość – Gender. Europa Środkowa, Wschodnia i Południowo-Wschodnia*, pod redakcją Agnieszki Matusiak, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 61-74.
14. Moore, D.C. (2001). Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet? *Toward a Global Postcolonial Critique. PMLA*, Vol. 116, No. 1, 111–128.
15. Riabczuk, M. (2013). Colonialism in another way. On the applicability of postcolonial methodology for the study of postcommunist Europe. *Porównania*, 13, 47–59. <https://porownania.amu.edu.pl/assets/Porownania/284/MYKOLA-RIABCZUK.pdf>

Михайло Гордієнко, кандидат політичних наук, доцент,

Яготинський інститут

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Соціальні девіації влади в алгоритмі інформаційної доби

Засадничим законом буття соціуму є перманентний рух і розвиток. Прогресивний поступ суспільства відбувається в діапазоні двох авангардних парадигм. Перша вісь соціальної динаміки пов'язана з революційною енергією мас і радикальною трансформацією соціуму, друга – реформістськими зусиллями громадян й креативним інтелектом людини. Характерно, що в обох випадках кінцевий результат веде до **перетворення владних відносин, що задають алгоритм соціального буття**. Значимість влади полягає в тому, що вона організує політичну волю суспільства й створює механізми життєдіяльності людської спільноти. Влада сприяє консолідації соціального простору, дбає про національну безпеку й територіальну цілісність держави. За умов відсутності влади у соціумі панує анархія і хаос, що веде до ерозії державності. Організуючи суспільне життя, реалізуючи управлінські функції соціуму, влада позиціонується як *libido dominandi* (бажання до панування) і прагне нав'язати свою волю підданам. **Метою** цього дослідження є критичне осмислення феномена влади та виявлення патологічних ознак її функціонування в умовах соціальної кризи. Автор переконаний, що не існує універсальної моделі владарювання. Поточні виклики глобалізованого світу апріорі потребують перманентної адаптації влади до нових реалій соціуму та необхідності її удосконалення для забезпечення демократії і гуманізму.

Еволюція людської цивілізації засвідчує, що влада є неодмінною умовою колективного буття соціуму. Поняття влади має широкий спектр дефініцій, в яких наголошується на тому, що цей унікальний соціокультурний феномен породжений свідомістю людини і волею суспільства. Владні структури чинять визначальний вплив як на долю окремої людини, так і суспільства в цілому.

Влада пронизує всі сегменти соціуму і є основною категорією політичної науки. Її сутність досліджують мислителі різних країн впродовж багатьох століть. Чим вищий рівень цивілізації, чим розгалуженіша мережа комунікації, чим досконалішими стають політичні технології, тим збільшується місія влади у вирішенні соціальних проблем. Якби вишукані теорії не формували вчені, політичні діячі, експерти, феномен влади й донині лишається суперечливим, загадковим, непередбачуваним і демонізованим явищем суспільного життя. Нові політичні реалії неодмінно змінюють конфігурацію влади, що обумовлює потребу в її **модернізованій рефлексії**. За своєю природою людина є істота егоїстична і гріхозна, вона легко піддається спокусам узурпації владних повноважень. У цьому контексті англійський лорд Джон Актон висловлював універсальну сентенцію про те, що «влада розбещує, абсолютна влада, розбещує абсолютно». Тому важливим засобом надмірної концентрації влади та нелегітимного її використання має стати громадський моніторинг. Вплив громадськості на владу здійснюється з метою артикуляції нагальних проблем, серед яких пріоритетними є забезпечення порядку, збереження цілісності держави, гарантування її безпеки, створення умов для розвитку культури, шанування традицій та історичної пам'яті народу.

У лаконічній сентенції феномен влади можна рефлексувати як вплив однієї частини суспільства (індивіда, групи, верстви) на поведінку іншої в бажаному для себе напрямі. За допомогою різних засобів – права, авторитету, волі, примусу тощо – влада прагне здійснювати державне, суспільне, політичне, економічне, духовне та інше панування над людьми. «Владу часто поділяють на п'ять головних форм: силу, переконування, повноваження, примус і маніпуляції. Проте тільки примус і маніпуляції безперечно є формами влади.

1. Сила у вузькому значенні цього слова зумовлює радше контроль над тілом, ніж контроль над особистістю. Ми можемо вбити чи зв'язати індивіда, довести його до коматозного стану, проте не спроможемося домогтися від нього дій, які б відповідали нашій волі. Тільки тоді, коли індивіди коряться внаслідок погрози силою, дані відносини можна назвати владою, а отже, вони стають, власне

кажучи, примусом. 2. Переконавання, з допомогою якого раб може переконати імператора, а професор прем'єр-міністра. Іншими словами, безвладний може переконати можновладного... 3. Повноваження часом визначають «легітимну владу». Але їх можна розуміти і як існування (в різних значеннях) права командувати й відповідного йому обов'язку коритися. Отже, повноваження відокремлені від влади, хоча становлять ресурс для влади в тому самому розумінні, що й гроші, і спроможність раціонально переконувати... 4. Примус, мабуть, – взірцева форма влади і кажуть, що він полягає у контролі над людьми з допомогою погроз, чи то відвертих, чи то невисловлених» (2, с. 113). Стосовно п'ятої позиції – маніпуляції – мова піде нижче, адже в інформаційну добу вона набуває визначального характеру.

Кожна людина якоюсь мірою дотична до влади, якщо не в статусі суб'єкта, то у форматі об'єкта її впливу. Реалізація влади – це велика місія, спрямована на служіння своєму народу. **Щоб не змарнувати цю місіонерську візію**, треба усвідомлювати, що «політична боротьба може привести до влади. Влада, отримана чесним і правовим шляхом для служіння своєму народові, є найважчою ношею. Ця ноша надзвичайно значуща і небезпечна водночас. Влада зобов'язує бути компетентним, справедливим, непохитним, уважним щодо всього й усіх. Влада – це позиція суб'єкта в суспільстві й культурі, що дає право на рішення, які інші зобов'язані виконувати. Рішення супроводжує обов'язок бути відповідальним перед іншими людьми за їхнє життя та життєве середовище. Якщо людина опинилася на якійсь посаді випадково (безпідставно), вона може «забути» про відповідальність, що супроводжує ладу, і почне насолоджуватися супутніми привілеями й іншими благами. Влада може зробити людину гордовитою, байдужою, жадібною, марнославною, егоцентричною, агресивною, поверховою. Влада – це обов'язок і почесна можливість присвятити себе служінню своєму народові» (1, с. 178). Усвідомлення обов'язку й відповідальності суб'єктів владних відносин є ключовим індикатором політичної зрілості суспільства. Суб'єктність нації

вимірюється підтримкою й довірою народу до її політичної еліти, що реалізує владу та здійснює керівництво державою.

Більшість громадян прямо чи опосередковано комунікує з владою і прагне глибинного чи поверхового, дилетантського чи наукового її осмислення, намагається дати об'єктивну оцінку політичним рішенням влади, висловити свої нарікання чи побажання. Це означає, що **формат і моделі влади нерозривно пов'язані із соціальними і політичними практиками**. Існує багато версій пояснення того, чому сучасний світ набуває максимальної турбулентності і втрачає легітимні засади свого буття. Автор цього дослідження вважає, що кризові явища глобалізованого світу і його соціальні патології детермінуються двома концептуальними девіаціями: послабленням влади й ігноруванням консервативних цінностей. В оптиці нашої уваги перебуває деформація феномену влади.

Аргументуючи свою думку ми виходимо з того, що засилля технологій і прискорене поширення інформації створюють не лише сприятливі умови для прогресивного поступу людства, але й несуть серйозні виклики у політичному полі соціуму. Мова йде про **перманентний занепад влади**, спричинений втратою її авторитету, престижу, компетентності. У реалізації владних повноважень з'являються впливові опоненти, що репрезентуються, з одного боку, громадянським суспільством, а з іншого – радикальними політичними силами. Влада не завжди витримує цю конкуренцію і губить свої позитивні риси. У цьому контексті слухними видаються міркування Мойсеса Наїма про те, що нині стало простіше здобути владу, однак значно важче її здійснювати і набагато легше втратити. Вчений стверджує: «Занепад влади – живильне середовище для демагогів, які, користуючись із людського невдоволення можновладцями, обіцяють зміни й отримують вигоди від того гармидеру, що виникає внаслідок збільшення кількості акторів, голосів і пропозицій. Розгубленість перед надто стрімкими, надто деструктивними змінами, які руйнують звичні уявлення й перевірені спроби вирішення проблем відкриває величезні можливості для лідерів з нездоровими ідеями...Звичайно, демагоги,

шарлатани й торговці панацеєю від усіх хвороб нічого нового собою не являють... Що справді нове, то це середовище, в якому новачкам, включно з тими, хто пропонує токсичні ідеї, стає значно легше здобувати владу. Виявляти таких спрощенців і позбавляти їх того впливу, якого вони прагнули, потрібно було завжди, а в сьогоденному мінливому світі й поготів слід посилювати здатність – індивідуальну й колективну, інтелектуальну й політичну – виокремлювати їх з-посеред нас. І першим кроком до цього є сприйняття реальності занепаду влади» (3, с. 397–398). Отже, за логікою Наїма, у сучасному світі глобальні інститути влади втрачають свою здатність до підкорення. Розглядаючи широкий спектр людської діяльності, від бізнесу до політики й військової справи, автор показує, що їхня влада стає дедалі слабшою, швидкоплинною, обмеженою і поступово занепадає.

Ми вважаємо, що механізмом компенсації занепаду влади різноманітні варіанти маніпуляцій з використанням штучного інтелекту тощо. Поняття «маніпуляція» тлумачиться як звернення до об'єктів з певною метою (наприклад, ручне управління) й використання влади, що впливає на поведінку інших людей. Родовими ознаками маніпуляції є духовний, психологічний вплив на свідомість людини, а не фізичне насилля над нею, що здійснюється прихованим шляхом, факт якого не повинен бути поміченим об'єктом маніпуляції. «Маніпуляції пов'язані з контролем, який здійснюють без погроз, здебільшого використовуючи ресурси інформації та ідей. Люди звичайно не усвідомлюють, що ними маніпулюють, бо інакше процес маніпуляції не давав би результатів. Можна довести, що маніпуляції – найдавніша форма влади: покору зверхникові з боку підпорядкованого надійніше заснувати на вірі, мовляв, Господь хоче, щоб він корився, ніж на страхові, що його відшмагають» (2, с. 113–114). Із цього витікає, що **маніпуляція – це частина технології влади**. В сучасній політиці активно використовуються маніпуляції як спосіб панування шляхом духовного впливу на людей через програмування їхньої свідомості і поведінки. Маніпуляція здійснюється приховано з метою

нав'язування владою своїх меседжів широким верствам суспільства в потрібному для себе напрямку.

Найкращою формою протидії маніпуляції є вдосконалення свідомості громадян й зміцнення демократії. Бо лише політично свідомі, інтелектуально зрілі громадяни здатні компетентно аналізувати соціальні процеси, спроможні критично мислити й робити адекватні висновки. Важливим у цьому аспекті є **демократичний формат влади, яка апріорі мусить дбати про інформаційну гігієну своїх громадян.** Слушним у цьому контексті видаються думки французького мислителя Алексіса де Токвіля, який вважає, що джерелом будь-якої влади мусить бути воля більшості. Вчений стверджує: «Американці вважають, що в кожному штаті верховна влада має встановлюватися самим народом. Однак, тільки-но органи влади сформовані, американці й гадки не мають у чомусь їх обмежувати, залюбки згоджуючись з тим, що влада має право робити все. Ці погляди дедалі ширше розповсюджуються нині в Європі, проникаючи навіть у свідомість тих націй, які найзапекліше відкидають догмат народовладдя. Ці нації сповідують інші переконання щодо природи влади, ніж американці, однак вони розглядають її під тим самим кутом зору: в тих і тих стирається й зникає уявлення про потребу проміжної влади. Із свідомості людей швидко вивітрюється ідея права як невід'ємної приналежності тільки обмеженого кола індивідуумів, її місце посідають уявлення про всесильний і єдиний для всього суспільства закон. Ці уявлення вкорінюються й посилюються в свідомості в міру того, як люди зрівнюються в своїх правах та умовах існування... Централізація, всюдисутність, всесилля суспільної влади, одноманітність її законів – ось найхарактерніші риси всіх політичних систем, що зароджуються сьогодні» (4, с. 549). А. де Токвіль вважає, що сьогодні люди менш поділені, ніж можна було б собі уявити; вони постійно сперечаються один з одним з питання про те, до чийх рук буде передано верховну владу, але легко коряться правам та обов'язкам цієї влади, яка все передбачає й усе може.

Узагальнюючи вищесказане, потрібно відзначити, що жадання влади було і залишається головним соціальним інстинктом людини. Владні повноваження

дають індивіду соціальні преференції, політичні дивіденди, морально-психологічне задоволення, вгамовують широкий спектр амбіцій. Сьогодні авторитет і легітимність влади визначають не трансцендентальні цінності чи матеріальні ресурси. В сучасних умовах величезну роль відіграє інформація і комунікація. Вони формують не тільки знання і сенси, але й визначають соціальний імідж влади. Основними системами влади наразі стають відношення, зв'язки, мережі, провайдери тощо. Провідний ресурс влади сьогодні не матеріалізований, а віртуалізований. Сучасна влада – це не субстанція, не монархія, не капітал. **Сучасна влада базується на комунікативній парадигмі та на ліберально-демократичних трендах соціальних відносин.** Наразі певної реінкарнації потребують повага до закону, порядку й відповідальності. Налаштування камертону свідомості громадян на цей лад, робить владу ефективною, а суспільство стабільним.

Список використаних джерел

1. Вооглайд, Ю. (2020). Мислити як громадянин. Посібник для тих, хто хоче мислити самостійно. Пер. з рос. О. Сауляк. Таллін: Ullo Vooglaiu Kirjastus OU, 448 с.
2. Короткий оксфордський політичний словник (2005). / Пер. з англ.; [За ред. І. Макліна, А. Макмілана. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 789 с.
3. Мойсес, Н. (2017). Занепад влади: Від владних кабінетів до полів битви й церков, а потім і до держави, або чому сьогодні бути при владі означає зовсім інше, ніж колись. Київ: Форс Україна, 448 с.
4. Токвіль, А. (1999). Про демократію в Америці. У двох томах. (Переклад з французької Григорія Філіпчука та Михайла Москаленка.) Передмова Андре Жардена. К.: Видавничий дім «Всесвіт», 590 с.

**Тлумачення міжнародних звичаїв міжнародними судами з
посиланням на принцип необхідності**

Міжнародні суди застосовують методики тлумачення міжнародного звичаєвого права з посиланням на необхідність. В літературі зазначається, що як міркування необхідності слід розглядати саме як методи тлумачення (1, с. 14-15). Хоча засоби тлумачення передбачають використання конкретного метода, наприклад погляду на звичайне значення, об'єкт та ціль, результати тлумачення та кваліфікацію рішення, якого досягають шляхом тлумачення (2, с. 356).

Дж. Фітцморіс наводить подібні пояснення терміну «необхідних висновків». Він пояснює значення необхідності таких висновків чи передбачуваних значень, стверджуючи, що з тексту можна виводити лише ті висновки, що мають обов'язковий характер, та що такий зобов'язуючий характер повинен явно впливати з тексту, а не з факторів за межами цього тексту (3, с. 154).

В правових дослідженнях наводяться аргументи на користь того, що посилання на необхідність не є самостійною технікою тлумачення (2, с. 356). Можна виділити дві причини для цього. По-перше, в літературі наголошується, що необхідність не може слугувати дороговказом для суб'єкта тлумачення щодо того коли та чому слід читати положення договору як таке, що передбачає щось явно не вказане в тексті. По-друге, судячи з того, в який спосіб застосовується певне правило деякими міжнародними судами чи іншими органами вирішення спорів, результат тлумачення, що, нібито, вказує на певний необхідний висновок з норми, в дійсності є її звичайним застосуванням відповідно до норм, описаних в Віденській конвенції.

Наведемо важливе спостереження, що було зроблене МС ООН, який доволі ліберально тлумачив концепцію передбачуваних норм та необхідних висновків, та широко користувався ними, наприклад, для визначення повноважень міжнародних організацій. На відміну від держав, міжнародні організації керуються принципом спеціальності, який означає, що вони мають лише ті повноваження, що надані ним державами-учасниками (4). Однак, в своїй практиці МС ООН розвинув доктрину передбачуваних повноважень. Наприклад, в консультативному висновку щодо компенсації за шкоду, понесену на службі в Організації Об'єднаних Націй, МС ООН зазначив, що «відповідно до міжнародного права, Організацію слід розглядати як таку, що володіє тими повноваженнями, які, хоча прямо не зазначені в Статуті, передані їй через вимоги необхідності» (5). При цьому, МС ООН розглядав такі повноваження як принцип, встановлений в міжнародному праві. Зокрема, він відзначив, що цей принцип раніше застосовувався в консультативному висновку ППМП щодо повноважень Міжнародної організації праці (6).

До цього Палата додала, що «не тільки вся система Частини XIII виправдовує припущення, що Міжнародна організація праці не виключає пропонування заходів захисту найманих працівників, оскільки вони можуть в окремих випадках регулювати особисту працю робітників, однак існують також спеціальні положення Договору, які загалом розуміються як такі, що здійснюють часткове регулювання особистої праці» [6]. Іншими словами, Палата встановила принцип, що обмеження повноважень міжнародної організації, які надаються їй при її створенні, не можуть виражатися непрямо.

До інших висновків дійшов МС ООН в справі про відшкодування шкоди, де Суд був покликаний встановити чи Організація Об'єднаних Націй може звернутися з позовом проти держави щодо відшкодування шкоди, спричиненої або їй як організації, або особі, що діяла від імені організації (7). Суд почав з того, що Статут ООН надавав організації статус юридичної особи. Потім Суд встановив, що організація, безумовно, має повноваження подавати позов про відшкодування шкоди, спричиненої її інтересам, власності та активам, та

звернувся до питання чи можна розглядати шкоду представникам, що діють від імені організації, як шкоду самій організації. Щодо цього суд по-перше відзначив, що обсяг прав і обов'язків міжнародної організації залежить від функцій, які покладені на цю організацію. Ці функції або прямо проголошуються, або непрямо передбачаються уставним документом та розвиваються у практиці. Звертаючись до Статуту ООН, Суд виявив підстави для виявлення того, чи положення Статуту передбачають повноваження організації з подання позову від імені її представників за шкоду, нанесену їм при здійсненні їхніх функцій. Після цього суд зазначив, що при виконанні своїх функцій ООН «довіряє своїм агентам важливі місії, що мають виконуватися в різних частинах світу». При виконання цих обов'язків, її представники можуть понести шкоду, щодо якої держава їхнього громадянства може бути нездатною чи не бажати здійснити дипломатичний захист. Однак, для «забезпечення ефективного та незалежного виконання цих місій та для надання ефективної підтримки своїм представникам, Організація повинна забезпечувати їх адекватним захистом». З урахуванням цього, МС ООН дійшов до висновку, що «при дослідженні характеру функцій, що довірені Організації та природи місій її представників, стає ясным, що спроможність Організації виконувати заходи функціонального захисту своїх агентів необхідно походить зі Статуту» (7).

Список використаних джерел:

1. Djeflal, C. (2018). Static and Evolutive Treaty Interpretation: A Functional Reconstruction. Cambridge: Cambridge University Press. 345 p.
2. Mitchell, A.D., Voon, T. (2018). The Rule of Necessary Implication. *Between the Lines of the Vienna Convention: Canons and Other Principles of Interpretation in Public International Law*. J. Klinger, Y. Parkhomenko, C. Salonidis (eds.). LeidenL Wolters Kluwer, 331-359.
3. Fitzmaurice, G. (1961). Hersch Lauterpacht – The Scholar s Judge. Part III. *British Yearbook of International Law*, No 39, 133-168.
4. Blokker, N.M. (2021). International Organizations or Institutions, Implied Powers. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*.
<https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e467?prd=MPIL>

5. Reparation for Injuries Suffered in Service of the United Nations (Advisory Opinion) [1949] ICJ 174. <https://www.icj-cij.org/case/4>
6. Competence of the ILO in regard to International Regulation of the Conditions of Labour of Persons Employed in Agriculture, (1925) PCIJ Series B 2, 33. https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1926.07.23_ILO.htm
7. Reparation for Injuries Suffered in Service of the United Nations (Advisory Opinion) (1949) ICJ 174. <https://www.icj-cij.org/case/4>

Європейська інтеграція України: вплив на стратегії та результати президентських виборчих кампаній

З моменту проголошення незалежності України в 1991 році питання вибору зовнішньополітичного вектору завжди було одним із головних факторів, що визначав внутрішню політику країни. Політичні кризи, зокрема Майдани 2004 і 2014 років, значною мірою були зумовлені саме розбіжностями у виборі міжнародного курсу України. Вони яскраво продемонстрували, як питання зовнішньої політики можуть ставати визначальними для внутрішньополітичних процесів і мати суттєвий вплив на результат виборчих кампаній.

Європейський вибір як шлях самовизначення української нації, підтверджений героїчним спротивом громадян під час російського вторгнення, став вирішальним чинником, який засвідчив незворотність та безальтернативність незалежності України. Він також остаточно унеможливив повернення до колоніальної політики, яку росія історично намагалася здійснювати щодо України.

Беручи до уваги незворотність європейського вибору українців, важливо проаналізувати, як європейська інтеграція впливала на політичні процеси, зокрема на виборчі кампанії та діяльність політичних партій, протягом усіх років сучасної незалежності України. Ґрунтуючись на аналізі цього досвіду, можна зробити прогнози щодо майбутнього впливу євроінтеграції на електоральні кампанії, а також оцінити ймовірні зміни в політичному ландшафті країни.

З моменту проголошення незалежності України в 1991 році в суспільстві розпочалися активні дискусії щодо стратегічного геополітичного вибору між умовним Заходом і Сходом. Цей вибір зводився до дилеми: рух у напрямку європейської інтеграції та співпраці з НАТО чи поглиблення взаємодії з

Російською Федерацією в різних форматах. Антагоністичний характер цих альтернатив формував політичний дискурс, що активно використовувався для мобілізації цільових аудиторій різними політичними силами.

У політичних реаліях України навіть президенти не завжди відігравали роль об'єднувачів суспільства, часто стаючи учасниками подібних шаблонних дискусій. Питання європейської інтеграції суттєво впливало на формування програм політичних партій. Наприклад, Президент України Петро Порошенко підкреслив важливість цього вектору, назвавши свою політичну силу «Європейська Солідарність». Таким чином, європейський вибір став не лише питанням зовнішньої політики, а й ключовим фактором внутрішньополітичного процесу.

Ще на початку незалежності проєвропейська риторика політичних лідерів стала визначальним фактором у консолідації громадської підтримки ідеї самостійності України. У своїх виступах вони акцентували увагу на необхідності повернення України до спільноти демократичних націй, де свобода, верховенство права та людська гідність є пріоритетами. Заклики будувати «європейську Україну» протиставлялися радянському тоталітаризму, що асоціювався з репресіями, економічною стагнацією та обмеженням перспектив розвитку. Проєвропейський курс подавався як стратегічний вибір, спрямований на досягнення справедливості, добробуту та міжнародного визнання.

Політичні лідери, зокрема кандидати в президенти України на виборах 1991 року Леонід Кравчук та В'ячеслав Чорновіл, активно використовували проєвропейську риторичку, наголошуючи на тому, що незалежність відкриє шлях до міжнародного визнання України як європейської держави. Їхні меседжі підкреслювали історичний і культурний зв'язок України з європейською цивілізацією та наголошували на необхідності утвердити демократичні принципи, подолавши спадок радянської системи.

На президентських виборах 2004 року в Україні проєвропейська риторика стала центральним елементом політичних програм та заяв, зокрема серед

кандидатів, які позиціонували себе як прихильники реформ і демократизації. Основні акценти цієї риторики стосувалися боротьби за демократію, захисту прав людини, економічної інтеграції до ЄС і відмови від авторитарних практик, пов'язаних із російським впливом. Віктор Ющенко, кандидат від демократичних сил і лідер опозиції, побудував свою передвиборчу програму на чітко проєвропейському курсі. Програма кандидата в Президенти В. Ющенка розпочинається словами: «Я бачу Україну справедливою і заможною європейською державою» (1), що відображало прагнення суспільства до адаптації європейських стандартів у політичній та правовій сферах.

В той же час, під виборчих перегонів 2004 року, Віктор Янукович, кандидат від влади, зосереджувався на зміцненні економічних і політичних зв'язків із Росією, його кампанія також використовувала європейську риторику, але у більш прагматичному ключі. «Зовнішня політика, участь України у світових та регіональних інтеграційних процесах, євроінтеграційний поступ, співробітництво з Російською Федерацією та іншими державами, які є нашими традиційними партнерами, будуть поглиблені, Підпорядковані національним інтересам, зміцненню нашої держави» (2). В. Янукович вважав, що Україна може інтегруватися до ЄС, не пориваючи із стратегічними зв'язками з Росією. Він апелював до прагматичного вибору українців, обіцяючи поєднати економічну співпрацю з Європою та пострадянськими державами для забезпечення економічного зростання.

У 2004 році українці зробили не той вибір, на який очікував В.Янукович, Помаранчева революція, що спалахнула на тлі масових протестів проти фальсифікації виборів, стала переломним моментом в історії України. Європейські цінності, такі як демократія та верховенство права, стали рушійною силою громадянського суспільства, висунувши на передній план прагнення до євроінтеграції. Однак, незважаючи на значну підтримку з боку ЄС та проголошення прозахідного курсу переможцями виборів – командою В. Ющенко, процес наближення до Європейського Союзу виявився тривалим і суперечливим. Хоча вибори 2004 року закріпили європейський вектор у

зовнішній політиці України, реальні зміни відбувалися повільніше, ніж очікувалося, що зумовило розчарування значної частини суспільства та викликало дискусії щодо ефективності обраних стратегій.

Президентські вибори 2015 року продемонстрували непохитність євроінтеграційного курсу українського суспільства.

Підписання політичної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 21 березня 2014 року стало ключовим етапом у підтвердженні європейського курсу України. Ця подія затвердила стратегічний вибір країни, остаточно дистанціюючи її від пострадянського простору. Угода про асоціацію стала чіткою відповіддю на агресивні дії Росії, яка намагалася зберегти свій вплив на Україну. Це рішення нашої держави значно вплинуло на її подальший політичний і економічний розвиток, посиливши співпрацю з ЄС та водночас загостривши відносини з Росією. Підписання Угоди стало одним із ключових чинників, що спровокували російську агресію, яка розпочалася з анексії Криму та військових дій на Донбасі.

11 червня 2017 року набув чинності безвізовий режим між Україною та Європейським Союзом для короткотермінових подорожей. Це стало визначним досягненням, яке підсумувало багаторічні зусилля української влади, громадянського суспільства та підтримку європейських партнерів. Безвізовий режим відкрив нові можливості для мільйонів українців, полегшивши подорожі до країн ЄС для навчання, роботи, культурного обміну та туризму. Це рішення також символізувало довіру Європейського Союзу до України як надійного партнера, підтверджуючи її поступове наближення до європейських стандартів та цінностей.

23 червня 2022 року стало переломним моментом в історії України та її євроінтеграційних прагнень. Лідери 27 країн-членів Європейського Союзу на саміті в Брюсселі ухвалили безпрецедентне рішення – надати Україні статус кандидата на членство в ЄС. Ця подія закріпила європейський вибір України на офіційному рівні та стала важливим сигналом підтримки українського народу в умовах війни. Отримання статусу кандидата започаткувало процес переговорів

про вступ, відкриваючи шлях до подальшого інтеграційного руху, економічних реформ і адаптації до стандартів ЄС. Це рішення стало не лише політичним, а й символічним актом солідарності з Україною у її боротьбі за свободу та демократичні цінності.

Список використаних джерел:

1. Ющенко В. Передвиборча програма. 2004 URL:
<http://www.golos.com.ua/article/231803>
2. Янукович В. Передвиборча програма 2004. URL:
<https://www.pravda.com.ua/news/2004/07/12/3001102/>

II СЕКЦІЯ:
БАГАТОРІВНЕВЕ УПРАВЛІННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИМИ
ПРОЦЕСАМИ

Daryna Dvornichenko, PhD in political science, Associate Professor,

Visiting Research Fellow

University of Oxford, UK

Women's Participation in Politics in Georgia, Moldova, and Ukraine

For Georgia, Moldova, and Ukraine, the long road to EU membership requires not only economic convergence and approximation of their laws with the EU *acquis communautaire* but also the adoption of EU fundamental values, including progress toward gender equality. In the context of their efforts to pursue reforms and to build democratic institutions, these countries have no choice but to incorporate a gender lens into their political discourse and practice. However, their common underlying characteristics, as well as a similar level of external pressure from donors and international organizations, are not necessarily leading to similar results for their gender-related reform attempts, in particular when it comes women's participation in politics.

These three countries have a common history and goals. Their shared totalitarian legacy has shaped their contemporary pro-EU identity and their tense relations with Russia, which is involved in conflicts on the territory of all three. Georgia, Moldova, and Ukraine have signed Association Agreements with the EU, and they have formed an Association Trio with the aim of enhancing cooperation among themselves. In 2022 Ukraine and Moldova were granted a candidate status and a year later Georgia received it as well.

However, what they mostly need on the path to joining the EU is practical changes. Carrying out reforms is vital for all of them but here they diverge—each

follows this common goal in a different way. The long road to EU membership requires not only economic convergence and approximation of national laws with the EU *acquis communautaire* but also the adoption of EU fundamental values, including achieving substantive progress toward gender equality.

Since recently the EU has become excessively involved in the promotion of gender equality in its external actions with a particular focus on Ukraine, Georgia and Moldova. The overarching framework for these efforts is the EU Gender Action Plan in External Action 2021–2025 (GAP III) aimed at setting out a comprehensive strategy for achieving gender equality and promoting women’s economic and social rights, participation, and leadership. According to the Plan, the EU commits to having 85% of new external actions contribute to gender equality. As for the EU’s resources and capacities to implement it, it does this by providing its expertise and funding for national and local-level initiatives, and through institutional development and support for civil society projects. On the ontological side, promoting gender equality by utilizing the EU’s normative influence not only enhances the EU’s own identity but also facilitates the smoother integration of Ukraine, Moldova, and Georgia when they eventually become EU Member States.

The following part of the paper provides an assessment of progress made by Georgia, Moldova, and Ukraine in women’s participation in politics. It is based on 31 interviews conducted between May 2021 and March 2022 with women involved in politics at the national or local level in Georgia, Moldova, and Ukraine.

Georgia, Moldova, and Ukraine have made some progress in improving the level of women’s representation in politics. The most tangible positive results related to these reforms are the introduction of gender quotas in all three countries, a shift to full proportional representation in the electoral system that resulted in a rapid increase in the proportion of women in parliament in Moldova, and the introduction of a rule mandating the replacement of elected women by other women in case of leaving their seat early in Georgia at the local and national level

However, there are still factors hampering women’s political empowerment in all three countries. One of them is the composition of parties. Recruitment for most

parties lacks transparency, while their overwhelmingly male leadership and the importance of having internal party connections means that men are often favored over women. Besides, nepotism and high levels of corruption create barriers for the inclusion of new faces in the political parties, particularly women. As a result, few women are included in the top 10 percent of candidates on most party lists or in party leadership contests, which means their chances of being elected are greatly reduced. As one interviewee from Georgia said: *“Most parties are led by men who do not want to see a strong woman—a competitor—next to them. It drives them to look for some solutions like, for example, recruiting those female candidates who are loyal and/or dependent on the political party management. It is not surprising to see the increasing number of wives, sisters, female relatives of political party members in the electoral lists.”*

Even after being chosen as candidates, women seeking election to decision-making positions are constrained by different factors. This includes a lack of financial support for campaigning, while elections in all three countries increasingly demand a lot of financial resources for such things as political advertising, renting office space, or printing political programs. In Ukraine, the increases in the size of the election deposit required from candidates and the introduction of election deposits at all electoral levels—both of which were included in the new electoral code in 2019—are unfavorable for the wider participation of women as candidates in local elections.

Gender quotas remain a controversial issue in all three countries. The majority of interviewees said they supported gender quotas as an effective instrument that can make significant changes in the number of women elected at the local and national levels. As one from Georgia put it: *“What I believe is important about quotas is that the issue of women’s underrepresentation has been raised. The problem has been articulated. The first step to its solution has been made. However, there are still reservations about how gender quotas work in practice.”*

In all three countries, the quota applies only for nominating candidates. It is a common practice that parties include women candidates on their lists only for compliance with the registration requirements and then later force to step down from

their seats. That makes it possible to circumvent gender quotas. To mitigate this challenge, a rule mandating the replacement of elected women by other women in case of leaving their seat early—as has been introduced in Georgia at the local-government level—could be one solution.

One of the interviewees shared her experience when she was included on a party list just so that it could comply with the quota requirement. According to the arrangement with the party, she was expected to step down immediately after being elected. She said that most men did not take her seriously during the pre-election period as they knew that she was just a “cosmetic” candidate and that she was widely stigmatized for that. However, she refused to step down after being elected to her local council and she has become one of her country’s most proactive politicians.

Growing unethical practices by parties to comply with gender quotas without undergoing any internal transformation are especially common at the local level. Most interviewees pointed out that the introduction of quotas triggered fierce public debates in their country on whether they can be an effective instrument to achieve gender equality in politics, with most opponents arguing that finding enough women motivated to enter politics at the local level would be impossible and would lead to parties nominating “cosmetic” women candidates.

The culture of cooperation among women politicians across parties remains limited—as exemplified by the varying progress in establishing cross-party parliamentary caucuses for them in the three countries—which makes it hard for them to join forces to promote high-priority topics. The efforts to create women’s parliamentary caucuses have had shortcomings such as long or frequently postponed meetings or the use of a formalistic approach that is a real obstacle for women’s platforms to become an effective tool for cooperation. The meetings are organized just to tick a box—for example, to meet a requirement of international organizations—and there is no intention to raise and solve important questions. As a result of the fragmentation of their efforts, elected women politicians frequently cannot achieve tangible results when it comes to promoting gender equality. The formal institutions for mainstreaming gender equality are still weak and ineffective. They are frequently

criticized for their formalistic approach, mere appearance of action, insufficient financial resources to ensure the effective implementation of their activities, and lack of professional staff with the relevant expertise. One interviewee from Georgia said that “most formal institutions such as gender councils do little to contribute to any changes. Meeting from time to time behind closed doors and doing nothing but talking is the vivid example how the Georgian government deals with gender issues.” One from Ukraine stated: *“More should be done to equip officials with certain tools so they could achieve some tangible results. Currently the government commissioner for gender policy has very few mechanisms and definitely lacks resources—both financial and human—to ensure gender equality.”* Most interviewees showed little, and sometimes even no, awareness of the activities of such institutions. One from Moldova further noted that *“the mere fact that government changes frequently in the country does not contribute to consistency and continuity in the actions aimed at real changes in the society.”*

There is still room for action by Georgia, Moldova and Ukraine in addressing sexism and discrimination in the political environment. All three countries can learn from each other. For instance, the system of direct complaints filed by women politicians who have become victims of sexism, discrimination, and gendered disinformation should be developed in all three countries. This could follow the model of the *gender.monitor.md* online platform in Moldova, which was created to map cases of sexism in the public sphere and cases of violence against women in elections, and in between elections. Such a system should be introduced in institutions including parliaments, local government councils, media companies, and parties to enable women in each of these to file complaints, with the option for the complainant to remain anonymous. In order for disciplinary measures to be taken as a result of a complaint, the burden of proof should not be on the woman claiming to be the target of sexism but on the alleged perpetrators to show that they had no such intent.

There is also room for action by the EU which should assist in the development of effective monitoring and evaluation of women-focused institutions and formal

political bodies that are engaged in mainstreaming gender equality. The development of more specific indicators aimed at assessing the progress in mainstreaming gender equality to increase the effectiveness of existing institutions should be also in the focus of the EU considering its member-states experience on the long path to enhancing women's political participation.

References:

1. European Commission. (2020, November 18). EU Gender Equality Strategy: 2020-2025 – Commission takes action to advance women's rights and gender equality [Press release]. *European Commission*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2184

Світлана Наумкіна, доктор політичних наук, професор,

Максим Уцеховський, здоувач,

ДЗ «Південноукраїнський педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського»

Сучасний інститут громадянського лобіювання в Україні

Дослідження впливу лобізму на розвиток громадянського суспільства, а також соціальна роль лобістських практик завжди була важливою проблемою політологічного аналізу, але особливого теоретичного і практичного значення вона набула останнім часом. І це зрозуміло. Наукові дослідження лобістських практик започаткували аналіз громадського лобіювання як тиск індивідів та соціальних груп на органи державної влади з метою впливу на політичні рішення. Тобто, громадське лобіювання представляється як взаємодія груп громадян з органами влади, компаніями та організаціями для просування громадських суспільних інтересів.

Постійний вплив громадян на діяльність органів державної влади й інститути місцевого самоврядування здатний забезпечувати недержавні громадські організації. Громадське лобіювання є основною формою діяльності неурядових організацій, які створюються для того, щоб задовольняти потреби та інтереси груп шляхом впливу на владні структури. По суті, вони є організаціями, які використовують лобізм як інструмент для досягнення результату в своїй діяльності. Таку, на думку В. Сергєєва, неурядові громадські організації можуть бути використані як інструмент лобіювання практично всіма зацікавленими особами – іноземними державами, урядом, який лобіює власні інтереси в парламенті, суспільними групами тощо [3, с. 92]. Крім того, варто зазначити, що з груп інтересів, які існують на національному та на міжнародному рівні, громадські організації для лобіювання використовує тільки некомерційний сектор. Це особливо помітно, коли мова йде про атомістичні партійні системи, де більшість партій не приймає участь в

електоральних процесах, не ставлять за мету здобуття влади та існують як кишенькові структури певних політиків.

Приховану лобістську сутність має діяльність етнічних центрів, діаспоральних структур парасолькового типу, релігійних асоціацій, профспілок. З боку таких об'єднань громадян здійснюються систематичні впливи на органи державної влади та місцевого самоврядування для задоволення різноманітних громадських, суспільних, мовних, культурних, освітніх, екологічних, гендерних та інших інтересів.

Громадський лобізм може розуміти як політичне «посередництво», коли лобіст виступає в якості посередника між впливовими зацікавленими групами, громадськими об'єднаннями та організаціями.

В Україні спостерігається значне зростання кількості громадських неурядових організацій. Їх вплив на соціально-політичні процеси в умовах інституційно-правових трансформацій значний та неоднозначний з огляду на бенефіціарів цього процесу. Громадські структури не мають права на законодавчої ініціативи, тому лобіювання є доступним шляхом презентації інтересів громадян. Громадський сектор формується як впливова контрольована структура між державою та громадянином (громадські організації, експертне середовище, діалогові, комунікаційні площадки, моніторингові структури). Організація такої системи представляється як опанування сучасних демократичних механізмів, здатних коригування державну політику. Протягом останнього десятиріччя запроваджено низку важливих механізмів задля забезпечення участі громадян у формуванні та реалізації державною політики: обов'язкові консультації з громадськістю щодо актуальних питань соціально-економічного життя; формування громадських рад при органах державної виконавчої влади; запровадження громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади; забезпечення участі громадськості у формуванні державної політики, тощо (див.: 3, 4).

Лобіювання та коаліційний тиск з боку громадського суспільства стали елементом політичної комунікації акціоністського, неконвенційного типу,

важливим чинником розвитку політичного процесу. Утримання інструментальних практик лобізму в межах демократичних стандартів є важливим завданням правової системи (див.: 1, 2).

Завдання прийняття та впровадження відповідних законів пояснюється тим, що широка та актуальна практика лобіювання інтересів громадян дисонує з неврегульованістю цього явища. За останні десятиріччя були запропоновані десятки проектів Законів, які ставили мету зробити лобізм контрольованим. Однак жодну з ініціатив не було підтримано. Отже, сучасний інститут громадського лобіювання в Україні залишається невнормованим. Спроба реформування цієї сфери містить невідповідності між задекларованими завданнями та правовими засобами їх досягнення.

Список використаних джерел

1. Аналіз законопроектів про лобізм № 3059, 3059-1, 3059-2, 3059-3. *Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів*. <http://umdpl.info/news/analiz-zakonoproektiv-pro-lobizm-3059-3059-1-3059-2-3059-3>
2. Про лобізм. Проект Закону України № 3059-1 від 28.02.2020, 3059-2; 3059-3. *Ліга закон. Головний правовий портал України*. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI01539A.html
3. Євченко, Р.І. (2025). Інституалізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів. *Дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 052 – Політологія*. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса. 297 с.
4. Сергєєв, В. (2007). Лобізм в Україні: можливості неурядових організацій. *Політичний менеджмент*, № 3, 88- 95

Тетяна Краснопольська, кандидат політичних наук, доцент,

Андрій Железков, аспірант,

Національний університет «Одеська юридична академія»

Досвід та сучасні кейси олігархічного впливу на політичні інститути

З розвитком людства та розподілу праці й матеріальних ресурсів і згодом відповідних політичних рішень, спрямованих на їх захист, призвело до цілком зрозумілої нерівномірності ланок суспільства. В сучасному світі більшість держав перебувають в політичних кризових ситуаціях через втручання олігархії або прямого впливу на державні інститути, політичні партії, вибори до державних органів влади і місцевого самоврядування. Наприклад, за останні десятиліття втручання різних олігархічних груп та корпорацій спричинило кризові ситуації в середньоазіатських країнах, зокрема в Узбекистані та Казахстані. Через автократичні режими родини голів держав володіли корпораціями та численними статками, зокрема це стосується більшості держав, де кланова система існує хоч і неофіційно, але підтримується за рахунок традицій та уставів. Також класичним прикладом можуть слугувати держави Близького Сходу, де серед інших поширені дуалістична (Кувейт, ОАЕ) або абсолютна монархія (Оман, Катар).

Свого часу Аристотель і Платон стверджували, що олігархія – це різновид влади, що характеризував зосередження в руках декільком заможних та впливових сімей, які заздалегідь розділили сфери свого втручання в ті чи інші справи. На той момент олігархія існувала в різних містах-полісах Стародавньої Греції, невиділяючись в порівнянні з демократією чи монархією. Протягом багатьох століть олігархія розумілася ідентично феодально-аристократичній структурі оскільки в епоху Римської імперії, Середньовіччя та Нового часу більшість владних повноважень виконували заможні титуловані вельможі, порядок функціонування монархії попри систему «сталого сенйорату – васалітету», який накладав зобов'язання на підлеглих, але

фактично поставив монарха в залежне становище від знаті, адже постачальниками ресурсів та військ була саме аристократія, вона володіла провінціями, де збиралися податки, вона утримувала фортеці та гарнізони. З часу становлення абсолютизму становище змінилося і в державній сфері влада стала належати – секретарям, чиновникам, бюрократам які були зацікавлені в кар'єрі (але без титулу) та залежали від сильної руки монарха. З одного боку, розвиток капіталістичних відносин, розширення ринків торгівлі в різних регіонах світу змінило положення держави та її форми правління тієї класичної «римської» олігархії. По своїй суті заможність не веде до олігархії без наявності влади або втручання в політичну систему промислової економічної еліти.

З іншого боку, встановлення демократичних режимів та проведення виборів, створення коаліцій в законодавчих органах влади серед політичних партій ставить питання про те, на якій підставі функціонує ця система: на заставах, які вносять кандидати на спеціальний рахунок центральної виборчої комісії (це стосується як президентських, так і парламентських виборів). Подібні методи застосовують для того, щоб вилучити з передвиборчого процесу «фіктивних» кандидатів (4). Але така практика призводить до формування бар'єру, який дає право обиратися лише найзаможнішим, відкидаючи більшу частину суспільства як потенційних кандидатів. Наприклад, в Україні застава повертається лише у випадках обрання президентом (якщо стосується президентських виборів). Той самий принцип діє і до політичних партій, які зможуть отримати мандати, або кандидати-мажоритарники, що будуть обраними. Але щодо першого, то як спосіб захисту система не спрацювала – на президентських виборах 2014 кандидатів було вдвоє менше ніж на виборах 2019 року.

Ризик подібної систем існує коли у деяких або більшості кандидатів не існує таких коштів. Тоді вони звертаються до економічно-промислових кіл, що призводить до характеру «інвестиції»: кандидат стає своєрідно залежним від отриманих коштів, що використовує для свого просування, це може нагадати систему, яка існувала в часи принципату та доміную в Римській імперії (3).

Наприклад, за результатами журналістських досліджень депутатська група «Довіра», «Платформа за життя та мир», депутатська група «За майбутнє» фінансуються різними олігархічними угрупованнями.

Закон України «Про лобіювання» 2024 року, що набуде чинності восени цього року, акцентує свою увагу на легальному доброчесному лобіюванні зі створенням реєстру, підзвітності, прозорості відносин груп людей, компаній з органами влади для впливу на прийняття рішення, яке унеможливить корупцію та тіньові фінансові схеми. Виникає закономірне питання критиків: чи не є це «легалізацією» того впливу різних олігархічних кіл на органи влади, що надавали підтримку кандидатів на виборах. Регулювання лобіювання в розвинених демократіях відбувається досить ефективно. Так, наприклад в США діє Закон про регулювання лобізму 1946 році, де виписані чіткі правила та умови, за порушення учасники договору несуть кримінальну відповідальність, при цьому не лишають без уваги інтереси та права громадянських організацій, в тому числі слідкувати за процесом домовленості і його історією (2). Система грошової застави в багатьох державах «повноцінних демократіях» не використовується (Польща – кандидат в президенти збирає 100 тис. підписів) або існує, але мізерна (Франція, Австрія); щодо кандидатів в члени парламентів – така ж тенденція в Великобританії, Естонії та Литві (грошова застава мізерна), а в Німеччині та Канаді – скасована, кандидати та партії мають продемонструвати показники підтримки населення (4).

Якщо звернутися до теорії політичних еліт, при функціонуванні такої системи застав гальмується можливість соціального ліфту, за таких причин вона перетворюється в кланову, в деяких випадках – навіть з перебільшенням (наприклад, син колишнього депутата та бізнесмена Солода був обраний в одну з міських рад попри свій вік і тим паче не мав таких коштів щоб балотуватися). За таких умов влада перетворюється на автономну, зростає безвідповідальність та безкарність, руйнуються всі інструменти зворотного зв'язку, контролю та покарання, які б коригувати її якість та поведінку політичних акторів, членів органів влади під «запити виборців».

В такому випадку вибори – це санкціонована процедура відділення громадян на обраних, які потрапляють в «поле недоторканих» та відмежуються від електорату. Так само це стосується призначення до виконавчих та судових органів. Формальна гласність та змагальність при доборі кандидатів може успішно імітуватися, в таких випадках «демократичні» механізми є лише ширмою для збереження дистанції між владою та суспільством в повноваженнях та здійсненні влади. Через подібні практики система наповнена «довгожителлями», які ігнорують запити часу та інтереси суспільства. Виборець не має жодного способу впливати: процедури партійних та посадових змін відбуваються в закритому колі осіб та не пов'язані з політичною програмою та стратегією дій.

При посиленому впливі олігархії та клановій системі, яка відповідає їх інтересам, без дієвих інститутів демократії, ні про які соціальні ліфти не може бути й мови, не працює змагальність на якісній основі, отримання влади заради власних інтересів стає фундаментом в атмосфері непотизму. При цьому виникають «інституційні пастки», що передбачають при формальному поділі влади на три гілки та наявній системі «стримувань та противаг», функціонування інститутів та інструментів, що мають на меті реалізацію та захист інтересів фінансово-промислових груп та представників олігархату [1, с. 10]. Все це призводить в кінцевому підсумку до непідзвітної, всесильної та необмеженої ні законами, ні конституцією влади, а отже – до узурпованої влади.

Список використаних джерел:

1. Вонсович, С. (2021). Транзитологія: долання кризи та вектори розвитку. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методики викладання соціально-політичних дисциплін*, 22(30), 5–13. <https://doi.org/10.31392/pnspd.v22i30.1134>
2. Лосев, І. (2024). Політичний аспект олігархічної системи України. *Український тиждень*. <https://tyzhden.ua/politychnyj-aspekt-oliharkhichnoi-systemy-ukrainy/>

3. Михальченко, М. (2010). Кланово-олігархічний режим: негативи й позитиви функціонування. *ІПіЕНД ім. Ф. Кураса НАН України. Наукові записки*. Випуск № 49, 83-94. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/mykhalchenko_klanovo.pdf
4. Харват, М. Шевченко, Т. (2019). Застава на загальнодержавних виборах: український та міжнародний досвід (аналітична записка). *Центр демократії та верховенства права*. <https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/policy-brief-web-UA2603-2-1.pdf>

Концепція «п'ятої влади» у цифрову епоху

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що зумовив появу та широке використання мережі Інтернет, сприяв появі нової організаційної форми влади, що отримала назву п'ятої (1). Ця нова форма представляє найбільш реалістичний потенціал для посилення демократичного врядування в цифрову епоху. Автори концепції виходять з того, що Інтернет дійсно створює потенціал для посилення демократичної підзвітності, але таким чином, що прихильники прямої та представницької демократії здебільшого ігнорують його. Він не замінює представницький уряд, але обіцяє зробити представників більш підзвітними. Вона не вимагає загального доступу до Інтернету, а лише критичної маси громадян в мережі.

Поняття «п'ята влада» стосується способів, за допомогою яких Інтернет дає змогу згуртованим у мережу індивідам підтримувати соціальну підзвітність у багатьох секторах, включаючи бізнес і промисловість, уряд, політику і засоби масової інформації. Члени «п'ятої влади» – це індивіди, об'єднані мережею Інтернет, які розширюють свої інформаційні та комунікаційні можливості, отримуючи доступ до людей та інших ресурсів в Інтернеті. Незалежно від існуючих інституцій, члени «п'ятої влади» можуть вимагати підзвітності від таких інституцій, як уряд, преса та бізнес, через мережеву взаємодію в Інтернеті. Аналогічно тому, як преса створила потенціал для «четвертої влади» у XVIII ст., Інтернет уможливорює появу «п'ятої влади» у XXI ст.

Ідея виділення влад походить від ідеї про стани королівства: поділом доіндустріальних суспільств на духовенство, аристократію та простолюдинів. Згодом Е. Берк виділив медіа як четверту владу, яка була представлена у парламенті на галереї репортерів.

Поява у ХХ ст. преси, радіо, телебачення та інших засобів масової інформації закріпила цю реальність як центральну рису плюралістичних демократичних процесів у країнах, де преса здобула незалежність від уряду та комерційного контролю. Дедалі ширше використання Інтернету та здобутків інформаційно-комунікаційних технологій призвело до того, що згуртовані мережею люди виходять за межі традиційних інституційних та фізичних кордонів та утворюють те, що М. Кастельс назвав «простором потоків» (2) на противагу «простору місць», що відображає сучасні погляди на гібридні медіасистеми (3) та процеси управління, які є «гібридними та мультиюрисдикційними, з багатьма зацікавленими сторонами, що об'єднуються в мережі» (4, р. 2).

У цьому гібридному просторі потоків люди все частіше шукають інформацію та послуги. Вони можуть знаходитися в будь-якій точці світу і стосуватися як місцевих питань (наприклад, податків, політичних представників, шкіл), так і регіональних, національних чи міжнародних заходів. Це свідчить про те, що дедалі частіше люди звертаються спершу до пошукової системи або сайту, рекомендованого через соціальні мережі, а не безпосередньо на сайт організації чи до фізичного місця, такого як урядовий офіс, бібліотека, газета, університет чи інша установа (5).

Концепція «п'ятої влади» спонукає до перегляду основних підходів до розуміння політичної ролі Інтернету в суспільстві. У перші десятиліття поширення Інтернету багато вчених розглядали його як неважливий політичний ресурс – технічну новинку або швидкоплинну примху. Він вважався периферійним для політичних кампаній і виборів. На противагу цьому, інші прийняли ту чи іншу форму детермінізму, наприклад, розглядаючи комп'ютерно-опосередковану комунікацію як технологію свободи (6), або навпаки, як таку, що централізує (7). Інші вважають, що комп'ютерні системи найчастіше використовуються для посилення існуючих структур влади в організаціях і суспільстві, так звана «політика посилення» (8).

Концепція «п'ятої влади» передбачає, що вибір і використання Інтернету різними суб'єктами дасть різні політичні результати залежно від ситуації. Завдяки зростаючому спектру цифрових та інтернет-технологій, включаючи пошук, соціальні мережі, електронну пошту, месенджери, відеоблоги, твіттер тощо, люди змінюють не тільки те, як вони зв'язуються з інформацією, людьми та послугами, але й те, що вони знають, з ким спілкуються та до яких послуг мають доступ. Якщо підходити до цього питання стратегічно, то люди можуть виходити за межі існуючих інституцій, отримуючи власну інформацію та мережі таким чином, що відкривають нові можливості для притягнення до відповідальності політиків, журналістів, експертів та інших носіїв влади та впливу.

Найочевиднішими особливостями «п'ятої влади» є пошук і створення інформації. Інтернет дає змогу окремим особам створювати оригінальний контент і створювати групи, реконфігуруючи доступ – змінюючи способи пошуку інформації та послуг, а також результати цієї діяльності. Можливість пошуку та доступу до потрібної інформації з різних джерел разом зі здатністю створювати оригінальну інформацію вказує на той факт, що представники «п'ятої влади» можуть діяти більш незалежно від існуючих інституцій. Тобто, «п'ята влада» може бути відносно незалежною від інституцій і що вона не є еквівалентом громадського чи політичного руху. Одна людина з розвиненою мережею контактів в Інтернет може відігравати вирішальну роль у забезпеченні більшої підзвітності різноманітних установ. Навіть громадські рухи, які часто мають сильну ієрархічну структуру, повинні рахуватися з потенціалом мережевих осіб, які можуть отримувати власну інформацію та протидіяти наративу руху.

Нетворкінг є ефективною формою дії «п'ятої влади». Люди, що входять до мережі, шукають однодумців в Інтернеті за допомогою таких засобів, як соціальні мережі, обмін миттєвими повідомленнями, блоги і навіть електронна пошта. Завдяки Інтернету вони можуть обійти такі традиційні бар'єри, як простір і час, і отримати доступ до людей у «просторі потоків», який охоплює

«простір місць», прив'язаних до спільних географічних та інституційних кордонів (9, р. 411). Реконфігуруючи способи отримання інформації та переформатовуючи мережі людей, Інтернет може посилити їхню комунікативну владу щодо інституцій та створити умови для підвищення підзвітності.

Ще однією особливістю «п'ятої влади» є гібридність – використання комунікативних інструментів медіа у сфері інтернет-технологій, що означає взаємодоповнюваність між нею та традиційними медіа. Хоча широка соціальна роль Інтернету в уряді, політиці та інших сферах може іноді паралельно виконувати функції традиційних ЗМІ, наприклад, просто доносити інформацію до широкої громадськості, «П'ята влада» відрізняється від традиційних ЗМІ тим, що допомагає об'єднаним мережею особам створювати можливості для більшої соціальної підзвітності інституцій, навіть іноді визначаючи порядок денний ЗМІ. Однак недоброчесні актори можуть підірвати довіру до преси та «п'ятої влади» поширюючи неправдиву інформацію.

Основною стратегією «п'ятої влади» є співпраця між згуртованими у мережі індивідами для здійснення комунікативної влади. Ця стратегія колаборації найяскравіше ілюструється здатністю людей робити внесок у колективні знання, здійснювати груповий або індивідуальний моніторинг.

Ще однією стратегією «п'ятої влади» є організація витоків інформації. можливість витоку інформації в Інтернеті, яка миттєво стає доступною в усьому світі, стала однією з причин, чому витoki стали більш поширеною рисою сучасної політики.

Загалом «п'яту владу» можна описати радше як мережу підзвітності, ніж як формально організовану інституцію. Використання Інтернету дозволяє створювати альтернативні джерела інформації та співпраці, які не залежать безпосередньо від одного інституційного джерела або однієї влади. Особи, які мають доступ до Інтернету, навіть ті, чия основна мережева діяльність є соціальною, часто можуть створювати мережі, що охоплюють стандартні географічні, організаційні та інституційні мережі, щоб зв'язуватися з іншими в Інтернеті. Об'єднані в мережу особи мають можливість будувати і

використовувати свою комунікативну владу, використовуючи ІКТ для реконфігурації мереж таким чином, що це може призвести до реального перерозподілу влади у світі.

Список використаних джерел:

1. Dutton, W.H. (2023). The Fifth Estate: The Power Shift of the Digital Age. New York: Oxford University Press.
2. Castells, M. (2001). The Internet Galaxy. Oxford: Oxford University Press.
3. Chadwick, A. (2013). The Hybrid Media System: Politics and Power. Oxford and New York: Oxford University Press.
4. Bevir, M. T(2011). The SAGE Handbook of Governance. London: Sage.
5. Dutton, W.H. (2009). The fifth estate emerging through the network of networks. Prometheus, Vol. 27, №1, 1–15.
6. De Sola Pool, I. (1983). Technologies of Freedom. Cambridge, MA: Harvard University Press.
7. Hindman, M. (2009). The Myth of Digital Democracy. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
8. Danziger, J.N., Dutton, W.H., Kling, R., Kraemer, K.L. (1982). Computers and Politics. New York: Columbia University Press.
9. Castells, M. (1996). The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell.

Трансформаційні процеси у медіа-просторі: вплив на політичну комунікацію

У сучасному медіа-просторі відбуваються трансформаційні процеси, які прямо та опосередковано впливають на політичні комунікації. Дослідження факторів впливу трансформацій медіа-простору на політичні комунікації набуває особливої актуальності у процесі переходу до демократичної моделі взаємодії у трикутнику «влада – медіа – суспільство» та реалізації курсу на європейську інтеграцію України. Варто відзначити зростаючу роль масмедіа у просторі політичних комунікацій: «Політична реальність постійно відтворюється діями членів суспільства. Розвиток ЗМІ, особливо електронних, поява мережі глобальних інформаційних систем мають не лише технологічне і економічне значення. В сучасному світі ЗМІ виступають окремим політичним гравцем, бо отримують владу стверджувати, нав'язувати та відстоювати свою точку зору і примушують інших гравців діяти, виходячи з цього. Політична комунікація стає визначальним фактором розвитку всіх інститутів сучасного українського суспільства. Засоби масової інформації в сучасному політичному процесі постають не лише як провідник інформації, але і як інстанція “називання” та інтерпретації подій» (5).

Слід передусім визначити дві групи факторів, які обумовлюють сучасний стан та перспективи суттєвих трансформацій медіа: 1) на глобальному рівні – це розвиток інтернет-комунікацій, соціальних мереж та платформ, які приходять на зміну масовим комунікаціям XX століття; 2) на національному рівні – трансформації українського медіа-простору, які обумовлені війною.

Відзначимо, що під впливом цих (глобальних та національних) факторів впливу відбулись зміни як у взаємодії між медіа та суспільством, так і у відносинах медіа – влада. Безумовно, слід погодитись із експертною думкою,

що «...зняте протиріччя між необхідністю дотримуватися принципів свободи слова і застарілою, але від цього не менш нагальною потребою деолігархізації ЗМІ, власники яких не завжди утримувалися перед спокусою заробляння грошей та політичного капіталу на поширенні антидержавних наративів. Можемо пишатися, але внутрішня редакційна та журналістська самоцензура, яка у демократичному світі формувалася роками і десятиліттями, в українських умовах воєнного часу утвердилася за лічені тижні» (4).

Хоча велика кількість проблем (відмова від «авторитарної» моделі діяльності медіа, подолання вад «олігархічної» моделі та довгоочікуваний перехід до «демократичної» моделі) у трикутнику «медіа – суспільство – влада» усе ще потребують пошуку раціонального вирішення в Україні та зусиль журналістської спільноти, але розвиток політичного та воєнного блогінгу дозволяє зберігати баланс між необхідною між час війни єдністю медіа та характерним для демократичних суспільств плюралізмом думок. Погодимося: *«Незважаючи на втрати телеканалів, радіостанцій і друкованих ЗМК, більшість медіакомпаній не припинили мовлення поблизу зони бойових дій і розпочали з початком війни спільні ініціативи»* (2).

У процесі трансформацій медіа-простору замість професійних політиків та журналістів основними акторами формування громадської думки у соціальних мережах стають «інфлюєнсери». Вони пропонують зовсім іншу модель взаємодії у процесі політичної комунікації між владою та громадянами, порівняно з епохою модернізації й панування традиційних медіа (телебачення, радіомовлення, преса). Йдеться про залученість (інклюдію) певних соціальних груп («цільової аудиторії») до політичної комунікації, а не про мобілізацію «масового суспільства». Адже, останнє представляє собою «...метафоричне поняття на позначення типу суспільства, де домінують стандартизовані масові процеси виробництва і споживання, широкої громадської та політичної участі; розвинуті всі види масових комунікацій, засобів і каналів масової інформації; уніфіковано умови праці й дозвілля; переважають стандарти і цінності масової культури» (3).

Концептуально вплив трансформаційних процесів у медіа-просторі на політичну комунікацію слід визначити у залежності від спрямування інформації на «масову аудиторію» (за принципом «хапай усіх») чи на окремі соціальні групи (мережі користувачів інтернет) та від очікуваної відповіді («мобілізація» чи «інклюзія»). Перший варіант є ознакою масмедіа суспільства епохи «модерну» із властивою орієнтацією на раціональну аргументацію, критичність, ієрархією організаційної структури медіа та інформаційних повідомлень – від новин про владу та політику до результатів спортивних змагань та прогнозу погоди. Навпаки, другий варіант (соціальні мережі та інклюзивність) характеризує стан постмодерну.

Вже доводилось відзначати, що «У процесі становлення соціальних медіа, їх боротьби за «громадську думку», «реальність» та символічну «владу» з традиційними медіа (телебачення, радіо, преса) віддзеркалюються основні напрямки цифровізації, глобалізації, медіатизації, цифрового суспільства. Соціальні медіа перетворились на глобальний феномен сучасності, який змінює увесь простір людської взаємодії, впевнено витісняючи на маргінес суспільної уваги традиційні медіа. Їх переваги над пресою, радіо та телебаченням обумовлені сучасними технологічними новаціями, розвитком мережі Інтернет та мобільного зв'язку та полягають у таких аспектах: охоплення аудиторії, діалогова модель («від багатьох до багатьох», «від багатьох до одного»), частота створення та передачі інформації (соціальні медіа першими реагують на події), якість інформації (інформація «з перших вуст», контент від очевидців подій, можливість швидко залучити експертів, різні думки та точки зору на подію у коментарях, ін.), зручність отримання інформації (телефон, ноутбук, інші засоби), постійність (інформація оновлюється буквально щосекунди), ін... Відповідно до сучасних візій соціальних медіа, перед нами – справжня різьма, мережа горизонтальних зв'язків, яка твориться та відтворюється усіма учасниками. Саме за допомогою соціальних медіа конструюється політика постмодерну, точніше кажучи, вони самі і є унаочненим прикладом та моделлю цієї політики. При цьому, політична модернізація деактуалізується разом із

занепадом традиційних медіа. Професійні журналісти стають популярними блогерами; частиною різомі, а не ієрархії» (1, с. 243-244).

Відтак, трансформації медіа-простору в Україні обумовлені становленням інтернет-комунікацій та соціальних мереж, які вибудовують політичну комунікацію на основі не мобілізації, а інклюзивності. Війна є головним фактором трансформацій медіа-простору на національному рівні; відповідаючи на виклики широкомасштабної збройної агресії українські медіа консолідувались навколо «національного інтересу» й реалізують спільні проекти. Розвиток блогінгу сприяє формуванню демократичної моделі медіа, збереженню балансу між єдністю «порядку денного» більшості телевізійних каналів та плюралізмом думок і свободи слова у інтернет-комунікаціях.

Список використаних джерел:

1. Барасій, В. (2024). Вплив соціальних медіа на політичну модернізацію та політику постмодерну. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. Студії*, Випуск 55, 240-246.
2. Безчотнікова, С., Зражевська, Н. (2024). Український медіаландшафт під час війни (2022–2024 рр.): трансформація, реакція на війну, динаміка медіаспоживання. *Інтегровані комунікації*, №2 (18), 6-14. <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2024.181>
3. Велика Українська Енциклопедія: електроний ресурс. https://vue.gov.ua/Масове_суспільство
4. Філонов, М. (2023). Трансформація українських медіа під час війни: здобутки, виклики і перспективи: *Інформаційне агентство InterFax Україна*. <https://interfax.com.ua/news/blog/914975.html>
5. Яковлев, Д. В. (2003). Роль засобів масової інформації в конструюванні політичної реальності : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 Одеса. 16 с.

Процес трансформації політичного представництва в умовах цифровізації суспільства

Актуальність дослідження процесу трансформації політичного представництва в умовах цифровізації суспільства обумовлений зростанням ролі інституту парламентаризму у європейській інтеграції та демократизації українського суспільства. Ефективне функціонування інститутів політичного представництва виступає однією із головних вимог до демократії, адже демократичні політичні режими потребують опори на громадську думку, а рівень легітимності представницької влади визначається підтримкою більшості громадян.

Інституційний вимір політичного представництва набуває особливого значення під впливом «інформаційної революції», яку слід порівняти з попередніми революціями в історії людства та інтерпретувати як джерело політичного розвитку для одних країн та, водночас, занепаду інших. Відзначимо думку нобелівського лауреата Д. Норта та його співавторів: «Писемна історія людства починається разом із першою суспільною революцією – неолітичною, сільськогосподарською, міською, або першою економічною революцією, як її ще називають, – та появою перших великих осілих груп людей, яка припала на період 5-10 тисяч років тому. Друга суспільна революція – промислова, модерна, або друга економічна – почалася двісті років тому і триває до наших днів. У ній вирішальну роль також відіграли зміни в організації людських груп» (1, с. 21).

Трансформація політичного представництва в умовах цифровізації суспільства відзначається сукупністю таких процесів, як глобалізація («контрглобалізація»), цифровізація, медіатизація політики, поява та розвиток медіакратії тощо. Щодо останньої, то слід погодитись із наступною думкою:

«Медіакратія як форма організації влади базується на переважному впливі кіл, які контролюють масові інформаційні обміни, і передбачає широке використання іміджевих стратегій, які руйнують бар'єри між публічною і особистою сферами життя, соціальними і культурними механізмами цілеспрямованого впливу на поведінку людини» (4, с. 13).

Безумовно, на політичне представництво впливає не лише цифровізація суспільства, а й турбулентність міжнародних відносин внаслідок фактичного руйнування усталеної інституційної системи міжнародної безпеки після широкомасштабного російського збройного вторгнення. Водночас, війна потребує підвищення ефективності взаємодії між публічною владою та громадянами, а також посилення інституційної спроможності. У цьому випадку йдеться саме про інститути політичного представництва та їх взаємодію: парламент та ради різних рівнів, інститут виборів, інститут політичних партій та груп інтересів тощо.

Особливо відзначимо, що трансформації політичного представництва в умовах цифровізації суспільства та технологічні новації у мережевих медіа спричинили значне зростання ролі масмедіа як (відносно) нового інституту політичного представництва. В епоху модернізації (другої, «промислової» революції) та комплексних політичних, економічних та соціальних змін, які були ініційовані нею, інститути парламентаризму, політичних партій та виборів стали фундаментом демократичної політичної системи.

В умовах цифровізації суспільства утворюються передумови для становлення дискурсів постмодерної епохи, які приходять на зміну модерну. Деякі автори визначають постмодерн як новий історичний етап, пов'язаний з переосмисленням трагічного досвіду епохи модерну (зокрема, дві світові війни, які пережило людство у минулому столітті) та, водночас, відтворенням у нових умовах практик та інститутів політичного представництва, характерних для традиційного суспільства.

На зміну централізації та ієрархії епохи модерну приходить організація індивідів у соціальних мережах за принципом «ризому» (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі).

Формуються «нові племена», які, на думку М. Мафессолі є ознакою постмодерних змін сутності політики та представництва. Він зазначає: «...коли ми кажемо про постмодернізм суспільний, то... йдеться про комуни, спільноти, які я ще називаю неоплеменами, що повертають собі пам'ять про те, хто вони такі, і власні традиції... Час, у якому ми нині живемо, – це синергія архаїчного та розвинених технологій, таке собі динамічне укорінення. Постмодерний соціальний лад можна описати такими термінами, як «громади», «комунікація», «етичність», на противагу моралізму... Тим інструментом, що творить сучасні племена, є інтернет. Адже в соціальних мережах люди об'єднуються за низкою показників. Водночас це зовсім не означає, що суспільство повертається до нового Середньовіччя... Яких форм це набуває? Візьмімо взаємодопомогу, яка є в інтернеті, щось на кшталт BlaBlaCar або інших ініціатив, коли люди разом винаймають житло, організовуються задля спільної мети. Оце і є політика, якої можна торкнутися: брати разом з іншими участь у розвитку загального блага. Вертикалізована політика більше не діє. Сили набирає інша – низова й горизонтальна... Відбувається примноження та розростання кількості різних благодійних організацій... Тобто насамперед об'єднання близьких за духом, ідеями осіб. Коли казати про державні інституції, що опікуються медициною, освітою, профспілки, політичні партії, то вони припиняють працювати так, як це було передбачено в часи їхнього створення, тобто у XIX столітті. Оті маленькі асоціації взаємодопомоги набувають більшої ваги та обертів і потроху замінюють звичні нам інституції» (3).

На сучасному етапі відбуваються суттєві трансформації, які можуть створити необхідні технологічні та соціально-політичні умови для переходу від моделей представницької демократії до інших моделей. Передусім, йдеться про модель «прямої демократії».

У процесі трансформації політичного представництва в умовах цифровізації суспільства слід виокремити наступні протиріччя, які безпосередньо стосуються феномену політичного представництва:

1) «реальні володарі влади» vs. «номінальні утримувачі влади». Цю дилему сформулював Дж. Сарторі: «Вирішальна відмінність у питаннях влади – це відмінність між номінальними утримувачами (titular holders) і реальними володарями (actual wielders)». Влада, зрештою, – *exercitium* (лат. – здійснення влади). Як може народ, хоч як його розуміти та визначати, ефективно утримувати владу?» (2, с. 33);

2) «лідер vs. інститути». Йдеться про зіткнення у процесі формування інституційних детермінант політичного представництва, з одного боку, ідеї та практики «лідерства» та, з іншого боку, інституційного підходу;

3) «закрите суспільство vs. відкрите суспільство» (за А. Бергсоном та К. Поппером), або «суспільство відкритого доступу» vs. «суспільство закритого доступу» (за Д. Норт). У свою чергу, у межах вирішення цієї дилеми, формулюються протиріччя між політичним представництвом у «відкритих» та «закритих» суспільствах.

На сучасному етапі до інститутів парламентаризму, виборів та партій додаються й інститут масмедіа та інститут «публічних інтелектуалів». Віртуальність політичного представництва, як один із основних викликів цифрового суспільства пов'язуються саме із інститутом масмедіа.

Список використаних джерел:

1. Норт, Д., Волліс, Дж., Вайнгест, Б. (2017). Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії. Київ: Наш формат. 352 с.
2. Сарторі, Дж. (2005). Основи теорії демократії: народ і врядування. *Демократія: Антологія*. Київ: Смолоскип, 25–40
3. Трегуб, Г. (2018). Мішель Маффесолі: «Різноманіття та коріння – два слова, що описують постмодернізм». *Український тиждень*. 22 грудня 2018 року. <https://tyzhden.ua/mishel-maffesoli-riznomanittia-ta-korinnia-dva-slova-shcho-opysuiut-postmodernizm/>
4. Яковлев, Д. В. (2009). Політична інтеракція у сучасній Україні: особливості та складові: автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02. Одеса. 30 с.

Штучний інтелект у глобалізаційних політичних процесах: переваги та ризики

Стрімкий технологічний розвиток відкрив нові можливості для глобального впливу на держави і суспільства. На нинішньому етапі людства особлива увага приділяється штучному інтелекту (ШІ), оскільки деякі політики і вчені висловлюють побоювання, що він може стати суб'єктом глобальної політики. І. Маск під час саміту AI Safety у Лондоні (листопад 2023 р.) заявив, що ШІ становить загрозу для сучасного світу (2). Представники 28 країн підписали Декларацію Блетчлі (10), де вони погодились, що існує потреба розуміти потенційні ризики ШІ та спільно керувати ними. Серед цих держав, окрім Британії та держав ЄС: США, Китай, Ізраїль, Корея, Індія, Індонезія, Україна. Водночас розвиток людства з гармонійним використанням цієї технології може допомогти впоратися із сучасними викликами планетарного масштабу, зокрема такими, як пандемії, голод, екологічні катаклізми та ін.

Генеральний секретар ООН А. Гутерреш, в своєму інтерв'ю виданню Reuters (червень 2023 р.) заявив, що підтримує створення міжнародного органу з нагляду за ШІ, за зразком МАГАТЕ, задля регулярного перегляду механізмів керування ШІ та надання пропозицій щодо відповідності його функціонування верховенству права (7). Під час виступу на Всесвітньому економічному форумі в Давосі (січень 2025 р.) А. Гутерреш висловив думку, що світові лідери не розуміють, що неконтрольована експансія штучного інтелекту є екзистенційним викликом та глибокою загрозою на рівні з екологічною кризою і загрожує перевернути життя (5).

У технологічному контексті ШІ віддзеркалює дуальний сенс, який здатен, як принести значну користь людству, так і привести до катастрофічних наслідків. Окрім побоювань та закликів до контролю за розвитком ШІ, варто

зауважити, що ця інновація має значний потенціал та безліч переваг для глобальних політичних процесів. Зокрема:

1. Збір та обробка аналітичних даних. З огляду на швидкість обміну та значні об'єми інформації, застосування технології ІІІ сприяє виявленню прихованих закономірностей та тенденцій, моделює наслідки політичних рішень та на основі історичних даних дає змогу уникати повторення помилок.

2. Підвищення ефективності прогнозування. Своєчасне виявлення соціальних проблем сприяє ефективному плануванню ресурсів та бюджетів, і як наслідок, виокремлюється базис для прийняття політичних рішень.

3. Покращення політичної комунікації та підвищення прозорості процесів. За допомогою ІІІ можна швидше та ефективніше обробляти звернення громадян та з'ясовувати запити від населення щодо певних потреб, здійснювати автоматизований моніторинг політичних рішень та їх виконання, а також перевіряти відповідність рішень законодавству.

4. Оптимізація міжнародної співпраці. За допомогою систем штучного інтелекту стає можливим автоматизований моніторинг та аналіз міжнародних подій в реальному часі, що сприяє автоматизованій синхронізації дій, що особливо важливо під час врегулювання міждержавних криз.

Водночас, як вже згадувалося, ІІІ несе серйозні ризики для всього людства. На думку Ю. Харарі, яку він оприлюднив виданню «The Telegraph» [6], людство може не пережити ІІІ, особливо, якщо ця технологія буде використовуватись режимом, подібним до нацистського. Також він додав, що інша небезпека може полягати в тому, що світова економічна система, через заміщення трудової діяльності людини технологіями ІІІ, може вважати мільйони людей, абсолютно марними, і це матиме жахливі політичні та психологічні наслідки.

На особливу увагу заслуговує коментар Г. Брендса для видавництва Bloomberg (3), в якому він виділяє 6 варіантів розвитку подій, як ІІІ може змінити світ. У рамках розгляду глобалізації політичних процесів, варто виділити декілька з них.

1. ІІІ та глобальний контроль населення: система «соціального кредиту», запроваджена урядом Китаю в ідентифікації особи через обличчя, базована на технології ІІІ, обмежує або надає доступ людині до різноманітних послуг – від можливостей кредитів під низькі відсотки до квитків на транспорт.

2. ІІІ у веденні війни: дана технологія може надавати особливі можливості, про які, скоріш за все, як стримуючий фактор, вже заявляють представники деяких країн. Заявлена ініціатива Пентагону «Replicator Initiative» (9) передбачає використання тисяч дронів із підтримкою ІІІ, щоб ліквідувати китайський флот, під час вторгнення до Тайваню.

3. Складність контролю застосування ІІІ: справедливо і досить влучно заявлено, що нагляд за «машинним розумом» на рівні світу, буде набагато складніший, ніж за розповсюдженням ядерної зброї, і така тенденція може привести до об'єднання зусиль таких конкуруючих ідеологій, як США та Китай, та проведення міжурядових діалогів (4) у пошуках консенсусу з безпеки використання ІІІ.

Також не можливо обійти увагою статтю журналу Forbes (1), в якій є посилання на звіт під назвою «План дій для збільшення безпеки ІІІ», замовником якого виступає Міністерство закордонних справ США за федеральним контрактом. У ньому відмічений найгірший сценарій, де ІІІ може становити для людства загрозу на рівні вимирання через ризик втрати контролю та ворожість до людства за замовчуванням.

На офіційному сайті ЮНЕСКО вказано, що ні в одній іншій сфері етичний компас не є більш актуальним, ніж у штучному інтелекті. «Технологія штучного інтелекту приносить значні переваги в багатьох сферах, але без етичних бар'єрів вона ризикує відтворити упередження та дискримінацію в реальному світі, підживлювати розбіжності та загрожувати основним правам і свободам людини» (11). Нормативний документ щодо етики використання ІІІ був розроблений ЮНЕСКО та одноголосно прийнятий 193 державами-членами (8). Для глобальної політики важливими є такі аспекти, вказані в документі: держави-учасники зобов'язані впроваджувати етичні норми,

прийняті ЮНЕСКО, на своїх національних рівнях та розробляти відповідне законодавства; держави повинні забезпечити захист прав, гідності та особистих даних людини в процесі застосування ШІ; держави мають враховувати екологічні наслідки використання технологій ШІ та сприяти мінімізації шкоди від них; держави повинні забезпечити прозорість та доступ до алгоритмів і механізмів підзвітності, щоб гарантувати дотримання етичних норм.

Отже, глобалізація політичних процесів та їх інтенсивність спонукає людство до контролю за розвитком та використанням ШІ. Як мінімум, три аспекти ШІ свідчать про непередбачуваність майбутнього людства: вражаюча користь від його використання; ризики для глобальних політичних акторів; екзистенційна, безпрецедентна шкода в напрямі знищення населення планети. Необхідність збереження життя може спонукати до формування єдиного світового центру прийняття політичних рішень, де його функціонування може бути можливим через стирання адміністративних кордонів країн, анулювання суверенітетів держав та тотальний контроль планетарного масштабу. Іншими словами, глобальні політичні процеси перейдуть в стадію мондіалізації для універсального упорядкування соціального буття людства, як цілісності.

Список використаних джерел:

1. «Загроза рівня вимирання». Чому відкритий ШІ-код та перегони в розробці загального штучного інтелекту можуть вартувати людству життя? TIME аналізує звіт, зроблений для уряду США (2024). *Forbes Ukraine*. <https://forbes.ua/innovations/zagroza-rivnya-vimirannya-amerikanskiy-uryad-otrimav-zvit-pro-potentsiyni-riziki-shtuchnogo-intelektu-dlya-lyudstva-eksklyuziv-time-12032024-19799>
2. Маск: штучний інтелект – найбільший екзистенційний ризик для людства. Що про ці виклики кажуть на саміті AI Safety у Британії? (2023). *Голос Америки*. 01.11.2023. <https://www.holosameryky.com/a/britain-artificial-intelligence/7337217.html>
3. Brands, H. (2024). 6 Ways AI Will Change War and the World. *Bloomberg*. <https://www.bloomberg.com/opinion/features/2024-06-09/how-will-ai-change-war>
4. China, U.S. hold first meeting of inter-governmental dialogue on AI (2024). https://english.www.gov.cn/news/202405/16/content_WS664579edc6d0868f4e8e7268.html#:~:text=China%20and%20the%20United%20States,and%20other%20issues%20of%20concern

5. Davos 2025: Special Address by António Guterres, Secretary-General, United Nations (2025). <https://www.weforum.org/stories/2025/01/davos-2025-special-address-by-antonio-guterres-secretary-general-united-nations/>
6. Harari, Yu. (2023). 'I don't know if humans can survive AI'. *The Telegraph*. <https://www.telegraph.co.uk/news/2023/04/23/yuval-noah-harari-i-dont-know-if-humans-can-survive-ai/>
7. Nichols, M. (2023). UN chief backs idea of global AI watchdog like nuclear agency *Reuters*. <https://www.reuters.com/technology/un-chief-backs-idea-global-ai-watchdog-like-nuclear-agency-2023-06-12/>
8. Recommendation on the ethics of artificial intelligence. (2021). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455>
9. Stavridis, J. (2023). The US Military Is Getting Smaller, Cheaper and Smarter. *Bloomberg*. <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2023-09-01/pentagon-building-killer-drone-swarms-for-possible-war-against-china>
10. The Bletchley Declaration by Countries Attending the AI Safety Summit, 1-2 November 2023 (2025). <https://www.gov.uk/government/publications/ai-safety-summit-2023-the-bletchley-declaration/the-bletchley-declaration-by-countries-attending-the-ai-safety-summit-1-2-november-2023>
11. UNESCO's Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence: key facts (2023). <https://www.unesco.org/en/articles/unescos-recommendation-ethics-artificial-intelligence-key-facts>

Стратегічні ризики проксі-війн в сучасному геополітичному протиборстві

Проксі-війна стала однією з визначальних форм сучасних гібридних війн. Її наслідки виходять за межі локальних конфліктів, формуючи нові виклики для глобальної та регіональної безпеки. Тому доцільно розглянути стратегічні ризики, пов'язані з проксі-війнами, включаючи їхній вплив на світовий порядок. Ця тема має особливе значення для України в контексті російсько-української війни, що розпочалася у 2014 році як акт агресії з боку рф.

Термін «проксі-війна» походить від англійського «proxy war» і застосовується для позначення конфліктів, у яких суперечливі сторони ведуть бойові дії через посередництво третьої сили. Концепція використання посередників у війнах не є новою та простежується впродовж всієї історії (прикладами таких конфліктів є війни в Сирії, Ємені, Лівії, а також російська агресія проти України). Сьогодні Україна є найбільшим у світі «полігоном» для застосування технологій ведення проксі-війн та гібридних конфліктів у всій історії XXI століття (3).

В умовах сучасного геополітичного суперництва проксі-війни стали засобом ведення конфліктів між провідними державами, які прагнуть уникнути прямого збройного протистояння. США, Китай, Росія та інші великі гравці використовують такі конфлікти для просування своїх інтересів, випробування нових військових технологій та зміцнення впливу в регіонах. Важливим аспектом є також інформаційні війни, що супроводжують проксі-конфлікти, та їхній вплив на світову громадську думку.

Участь у проксі-війні супроводжується значними стратегічними ризиками, особливо для демократичних країн. Серед основних загроз – ймовірність утворення політичної чи військової диктатури, якщо переможці

конфлікту дотримуються цінностей, що суперечать демократичним принципам їхніх союзників; розширення локальних військових конфліктів через неконтрольований обіг зброї та військового обладнання, яке може потрапити до інших бойових угруповань; важливим фактором є й те, що така форма війни знижує мотивацію до дипломатичного врегулювання (1). Також проксі-війни спричиняють численні стратегічні загрози як для безпосередніх учасників конфлікту, так і для глобальної безпеки: ризик глобальної ескалації, адже залучення до конфлікту нових акторів, може перерости у регіональну або навіть світову війну; ерозія державного суверенітету – підтримка зовнішніми силами нелегітимних збройних формувань підриває державний контроль і сприяє дестабілізації урядів; «деградація» міжнародного права – проксі-війни супроводжуються порушенням міжнародних норм, використанням нелегальних методів ведення війни, зокрема найманства та військових злочинів; гуманітарні наслідки – зростання кількості жертв серед цивільного населення, вимушене переселення мільйонів людей та руйнування інфраструктури; економічна нестабільність – конфлікти, що ведуться через проксі-акторів, спричиняють руйнацію економік цілих регіонів, а також підривають стабільність міжнародних ринків енергоресурсів.

Проксі-війна є ризикованим інструментом, проте уникати її не завжди виправдано. Непряме втручання має своє місце в зовнішній політиці, проте воно потребує ретельного аналізу та виваженого підходу. У найближчій перспективі проксі-війна залишатиметься одним із ключових інструментів зовнішньополітичної стратегії для держав, які відповідають трьом критеріям: (1) їхні інтереси та ідентичність виходять за межі національних кордонів, (2) їхня безпека та добробут тісно пов'язані зі станом справ у інших країнах, (3) вони мають ресурси та можливості для активної участі в міжнародних процесах. Хоча найкраще цей формат взаємодії підходить для країн із значними регіональними чи глобальними інтересами, проксі-війна не є виключною прерогативою сильних держав (2). Також відзначимо, що все частіше втручання у світові конфлікти зводиться до вибору найменш

невигідного варіанту. Якщо загроза національній безпеці не досягає критичного рівня для прямого втручання, а можливий партнер у зоні конфлікту виглядає ефективним союзником, проксі-війна стає найбільш привабливим і прагматичним вибором.

Отже, проксі-війни стали невід'ємною складовою сучасного геополітичного протистояння, відіграючи ключову роль у стратегіях провідних держав. Вони дозволяють великим гравцям просувати свої інтереси, знижуючи ризики прямого збройного конфлікту, однак водночас несуть значні загрози для міжнародної безпеки. Основними ризиками є можливість ескалації локальних конфліктів до рівня глобальних війн, підлив державного суверенітету, поширення нелегальних методів ведення бойових дій, гуманітарні кризи та економічна нестабільність. У сучасних умовах ключовим завданням держав залишається розробка стратегій управління ризиками та мінімізації негативних наслідків проксі-війни для національної та міжнародної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Baugh, L.S. (2025, January 23). *proxy war*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/proxy-war>
2. Groh, T. L. *Proxy War. The Least Bad Option*. <https://www.sup.org/books/politics/proxy-war/excerpt/introduction-excerpt>
3. Semenenko, O., Vodchyts, O., Tolok, P., Mytchenko, S., Hetman, A., & Tarasov, O. (2023). The main theoretical and practical aspects of conducting proxy wars and hybrid wars in the modern global geopolitical and security environment: history, theory, practice, forms and methods, experience for Ukraine. *Social Development and Security*, 13(3), 1-23. <https://doi.org/10.33445/sds.2023.13.3.1>

Комунікативні технології: від «інженерії згоди» до інтерактивного формування громадської думки

Комунікативні технології є невід’ємною складовою сучасних політичних процесів як на глобальному так і національному рівнях. Комунікативні технології (політична пропаганда, політична рекламістика, політичний PR, резонансні технології тощо) зазнавали суттєвих трансформацій протягом ХХ століття.

Демократизація політичного процесу та медіатизація політики утворили «гібридні» політичні режими у яких перетинались раціональні дебати у парламенті та відверті маніпуляції у медіа, а влада спільнот, які обирали своїх представників на вільних виборах доповнювалась владою власників та редакторів впливових медіа, тобто – медіакратією. Погодимось: «Завдяки впливу на величезну аудиторію засоби масової комунікації стали новою категорією впливу в політичних процесах. Засоби масової інформації в цьому сенсі – не просто сукупність технічних засобів для поширення змісту інформації, це нав’язування моделей. ЗМІ посилюють демонстративну природу будь-якої політичної дії, завдяки ЗМІ створюється цілісна система інтерпретації...» (2, с. 8).

Наприклад, у демократичних країнах відбувся перехід від друкованих (листівки, газети) до аудіовізуальних засобів впливу на масову свідомість. Щоправда, для деяких поставторитарних країн листівки й сьогодні є одним із головних засобів агітації та пропаганди.

Відзначимо: «Важливим аспектом політичної пропаганди/маркетингу, який часто використовують політичні партії в Нігерії під час передвиборчих кампаній, є друк і розклеювання плакатів у громадських місцях. Використання плакатів як пропаганди політичної партії є недавньою подією в політиці Нігерії.

Його еволюція простежується у внутрішньому розвитку, спричиненому появою демократичного правління в Нігерії та зовнішнім впливом на запровадження друкарства в країні... хоча плакати є дешевшими та далекосяжними, особливо для реклами політиків середнього рівня, їх зробили непривабливим через безладне розклеювання плакатів та інших засобів пропаганди. Також виявилось, що використання плакатів не впливає на рішення електорату» (3).

У ХХІ столітті відбувся перехід від пропагандистських технологій мобілізації громадської думки, які використовувались для вирішення завдань державного (само)розвитку до інтерактивних технологій впливу за допомогою інтернет-комунікацій. Е. Бернайз, батько-засновник пропаганди та зв'язків із громадськістю, визначив головне завдання пропаганди – маніпуляції громадською думкою – «інженерію згоди».

Наголошуючи на необхідності політичної пропаганди для демократичного політичного процесу (як альтернативи тоталітарній «раді мудреців»), Е. Бернайз писав: «Можливо, замість пропаганди й одностороннього висвітлення будь-якого питання, краще було б мати комітет мудреців, які вибирали б нам уряд, говорили б, як слід чинити в справах особистих і суспільних, вирішували б, який одяг нам носити та яку їжу вживати. Проте ми обрали протилежний метод – метод відкритої конкуренції, й тепер нам потрібен спосіб, за допомогою якого вільна конкуренція змогла б бути успішно реалізованою. Для цього суспільство вирішило віддати організацію вільної конкуренції на відкуп лідерам і пропаганді. Деякі складові цього процесу піддаються критиці – наприклад, підтасовування новин, піднесення особистості, постійний галас навколо того, які саме політики, комерційні продукти та соціальні ідеї повинні бути допущені до масової свідомості. Інструменти, за допомогою яких створюється і направляється громадська думка, можуть бути використані неналежним чином, і все ж створення та спрямування думки є необхідним для впорядкування життя» (1, с. 6).

Досвід використання «пропаганди» (як процесу так і терміну) у двох найбільших тоталітарних режимах ХХ століття – нацистській Німеччині та

комуністичному Радянському Союзу, сформував негативне ставлення як до пропаганди у цілому, так і до окремих її складових: державної цензури, соціальних та політичних санкцій щодо незгодних із пропагандою, тотальному охопленню аудиторії, відсутності альтернативної інформації, одержавленню ЗМІ тощо.

Як зазначає Н. Сноу, дослідниця пропаганди та творчої спадщини Е. Бернайза, «Пропаганда – це спонсорована інформація, яка використовує вміст, насичений причинами та емоціями, щоб впливати на громадську думку та поведінку на підтримку цілей джерела. Пропаганда використовує ЗМІ для виховання пропагандистського розуму, тобто індивіда у відносинах з масами, такими як суспільство чи великі групи» (5).

У процесі переходу від «інженерії згоди» з метою «виховання пропагандистського розуму» до інтерактивного формування громадської думки не можна переоцінити роль мережі інтернет. Нові технологічні можливості щодо «відповіді» аудиторії на меседжі влади та політичних акторів, а також утворення мережевої суспільної організації замість ієрархічної (яка була основою для пропагандистських кампаній) утворили ситуацію інформаційної відкритості, надали права усім громадянам щодо участі у дебатах відносно суспільного блага.

Водночас, з'явилися виклики нового типу – «інформаційна нерівність» громадян, яка стала негативною ознакою процесу інтерактивного формування громадської думки. Але не тільки. Слід погодитись із Н. Сноу у тому, що пропаганда нікуди не зникла: «У двадцять першому столітті зростання кількості фейкових новин і кампаній з дезінформації розширило континуум того, що становить темніші форми пропаганди» (5).

Автори огляду «Політична пропаганда в Інтернет» наголошують на тому, що інтернет і соціальні медіа можуть представляти та активно використовувати різні виміри пропаганди. Вони констатують, що значення політичної пропаганди навіть зростає: «Інтернет... допомагає поширювати політичну

пропаганду... Паблік рілейшнз на цьому моменті припиняється і починається цілеспрямована пропаганда» (4).

Відтак, у процесі переходу від пропагандистської моделі «інженерії згоди» до інтерактивного формування громадської думки у мережі інтернет слід визначити переваги сучасних комунікативних технологій. Водночас, не можна ігнорувати виклики, які виникають на цьому шляху. Йдеться про «інформаційну нерівність», «інформаційний тоталітаризм», маніпуляції інформацією у різних сегментах соціальних мереж тощо.

Сучасні комунікативні технології мають бути використані, як у глобальному так національному вимірах, передусім для відтворення простору політичного діалогу, збереження політичного плюралізму та свободи слова, а також для конструювання ефективних та раціональних політичних дебатів.

Список використаних джерел:

1. Бернейс Е. Пропаганда. Київ: Видавничий дім «Сварог», 2021. 128 с.
2. Яковлев Д. В. Роль засобів масової інформації в конструюванні політичної реальності : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2003. 16 с.
3. Areo M., Areo A. Political Propaganda, Aesthetics and Sustainable Environment. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 2016. Vol 5 (2). P 9-19. URL: <https://www.richtmann.org/journal/index.php/ajis/article/view/9260>
4. Aziz D. F. , Alam M. K. , Mehmood, K. , Muhammad J., Afzal S. Political Propaganda On The Internet: A Systematic Review. *Migration Letters*. 2024.. Vol. 21(S8). P. 1077–1088. URL: <https://doi.org/10.59670/ml.v21iS8.9539>
5. Snow N. Propaganda. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/326098366_Propaganda

Валерій Чігидін,

депутат Одеської районної ради,

Член Постійної комісії з питань екології, природокористування,

Запобігання надзвичайним ситуаціям та ліквідації їх наслідків

Демократичне політичне представництво в муніципальних інституціях: баланс інтересів

В умовах демократичного політичного режиму муніципальні інституції, діючи у межах певної громади, отримують владу щодо представництва та захисту інтересів громадян України на рівні місцевого самоврядування. Визначаючи демократичне політичне представництво у контексті місцевого самоврядування у цілому та діяльності муніципальних інституцій, важливо наголосити на функції реалізації муніципальних інтересів.

Водночас, муніципальні інтереси є невід'ємною складовою суспільного (національного) інтересу. Адже, муніципальній інституції є не лише складовою місцевого самоврядування, а і публічної влади, реалізуючи на рівні громадян суспільний інтерес.

Слід безумовно погодитись із наступним визначенням: «Світом, як відомо, правлять інтереси... інтерес – це усвідомлена потреба, безпосередньо включена у практичне буття. Національний інтерес не виникає сам по собі. Визначення національних інтересів передбачає комплексну діяльність, яка враховує економіку, політику, право, культуру у їх взаємному зв'язку й певне змістове наповнення. Сюжетна лінія становлення національного інтересу та його розвитку зумовлюється наявністю конфліктних і кризових ситуацій у системі суспільних відносин, векторами розвитку елементів соціальної системи, що не збігаються; відсутністю соціальної рівноваги. З іншого боку, у суспільстві, що переживає фазу транзиту, тісно переплітаються впливи відцентрових і доцентрових тенденцій, які спричиняють появу конфліктних та кризових ситуацій» (2, с. 106-107).

Одним із головних завдань у процесі розвитку інституцій демократичного політичного представництва є пошук оптимального балансу між різними груповими інтересами, сукупність яких і формують суспільний інтерес.

Як зазначає дослідник конституційно-правових основ муніципальної влади в Україні Ю. Бабій: «...муніципальна влада сучасної України є витребуваною часткою публічного інтересу – питаннями місцевого значення, які необхідно вирішити в інтересах місцевого населення. Відповідно, її метою є забезпечення реалізації муніципального інтересу. Ця мета опосередковує завдання, функції, системно-структурну організацію муніципальної влади, повноваження її органів та обсяг муніципального управління» (1, с. 13).

Також Ю. Бабій наголошує на необхідності нормативного розмежування «частки публічного інтересу між державною та муніципальною владою» (1, с. 13).

У дослідженні процесу формування суспільного інтересу та його реалізації у системі політичного представництва на рівні муніципальних інституцій слід застосувати як теорію інституціоналізму так і парадигму «методологічного індивідуалізму». Такий теоретичний синтез дозволяє визначити етапи процесі формування суспільного інтересу, його ланки та інституції. В умовах демократичного політичного представництва основним суб'єктом формування владних інституцій виступає громадянин.

Погодимося із Р. Мінченко у тому, що «складова процесу демократичної модернізації національної державності, – це передусім визнання людини серцевиною та мірилом усіх державотворчих та правотворчих процесів, тому вона об'єктивно передбачає посилення ролі місцевого самоврядування і децентралізації державної влади» (5, с. 26).

Щодо функцій місцевого самоврядування, то вони обумовлені безпосередньо необхідністю децентралізації та урахуванням інтересів громад у процесі формування суспільного (національного) інтересу.

Перерахуємо основні функції: «По-перше, це функція перерозподілу державної влади, її децентралізація та мінімізація ролі держави у вирішенні

місцевих проблем. Як один з видів публічної влади місцеве самоврядування має слугувати як найповнішому розкриттю й самовираженню особистостей, що формують таку функціональну організацію. По-друге, обіймаючи весь спектр інтересів різних соціальних груп, рухів та громадських організацій, органи місцевого самоврядування здатні гнучко реагувати на виникнення соціальних негараздів і скеровувати виникаючі конфлікти. По-третє, володіючи значними ресурсами, місцеве самоврядування має можливість з урахуванням місцевих особливостей розвивати економічну, соціальну, політичну, духовну інфраструктуру, забезпечувати зростання політичної участі громадян, створювати механізми дійового громадянського контролю й тим самим уособлювати собою демократію та самоврядування» (3, с. 127).

Отже, слід визначити наступні ланки формування суспільного інтересу: «громадянин» – «громада» – «інституції місцевого самоврядування» – «інститути політичного представництва» – «інститути публічної влади». Кожна із них є важливою для дотримання балансу інтересів у процесі формування демократичного політичного представництва та впливає на діяльність муніципальних інституцій.

Слід безумовно погодитись із тим, що «Місцеве самоврядування має відповідати двом основним соціальним запитам: по-перше, реалізації права громадян на участь в управлінні місцевими справами, по-друге, створенню ефективної влади на місцях, здатної задовольняти як життєво важливі потреби населення, так і інтереси загальнодержавного розвитку» (4, с. 8-9).

Наприкінці наведемо цитату, яка, на нашу думку, визначає роль муніципальних інституцій у забезпеченні балансу інтересів: від індивідуальних та інтересів громад до державного та національного інтересу. Відзначимо: «Національний інтерес – це продукт складної сукупності узгоджених інтересів, соціальних груп, суспільства і держави, здатний справляти істотний вплив на владу. У цьому аспекті дуже багато, якщо не все, залежить від зрілості політичних інститутів, що відповідають за збалансованість інтересів, а також методик цього узгодження» (2, с. 107).

Список використаних джерел:

1. Бабій, Ю.Ю. (2023). Муніципальна влада сучасної України: конституційно-правові питання. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*, Вип.2(102), 13-24. <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/101/94>
2. Зимогляд, В. (2006). Національний інтерес у контексті концепції політичної безпеки України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2006. Випуск 30 (2). С. 106-115. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/zymohliad_natsionalnyi.pdf
3. Зимогляд, В.Я. (2008). Розвиток місцевого самоврядування як чинник горизонтальної самоорганізації суспільства. *Український соціум*, № 3(26), 124-131. https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2008/07/124-131_no-3_vol-26_2008_UKR.pdf
4. Макаров, Г.В., Держалюк, О.М., Каплан, Ю.Б. (2011). Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування у межах нової системи територіальної організації влади в Україні. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень. 54 с. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-06/Vzayemodiya-00350.pdf>
5. Мінченко, Р.М. (2011). Роль та значення місцевого самоврядування у розвитку української державності. *Актуальні проблеми держави і права*, Вип. 61, 25-34. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_61_6

**Постправда як чинник виборчого процесу:
на прикладі президентських виборів в США 2024 року**

Президентські вибори у Сполучених Штатах Америки 2024 року завершилися перемогою Дональда Трампа над Камалою Гарріс. За офіційними даними Associated Press, Трамп отримав 77,3 млн. голосів американців, а Гарріс – 75 млн. Ця виборча кампанія стала знаковою для наукового дискурсу через активне використання її учасниками постправди як феномену, в межах якого емоційні наративи і суб'єктивні переконання переважають об'єктивні факти у формуванні громадської думки.

Термін «постправда» набув особливої популярності після визнання його словом року Оксфордським словником у 2016 році, і його затребуваність лише зростала у наступні роки в умовах діджиталізації. У широкому розумінні постправда тлумачиться як культурний і політичний феномен, в якому домінують емоційні апеляції і суб'єктивні переконання. У Оксфордському словнику знаходимо таке визначення: «Постправда належить до обставин, за яких об'єктивні факти мають менший вплив на формування громадської думки, ніж звернення до емоцій і особистих переконань» (11). Однак це явище є значно складнішим, ніж просто підміна фактів емоціями.

У науковій літературі є різні підходи до розуміння поняття «постправда»: американський дослідник Джейсон Гарсін описує постправду як «режим», що виникає внаслідок втрати довіри до традиційних інститутів – уряду, медіа, науки – і піднесення конкуруючих наративів, які спираються на емоційний резонанс, а не на факти (6, с. 327); група дослідників на чолі з Стефаном Левандовські розглядає постправду, не як хаотичне поширення брехні, а як системне явище, яке використовує когнітивні упередження для маніпуляції, адже «люди схильні вірити в те, що відповідає їх ідентичності чи світогляду, а

не в те, що підкріплено доказами» (9, с. 356); американський дослідник Лі Макінтайр розглядає постправду не, як «просто відмову від фактів, а як відмову від ідеї, що факти взагалі мають значення. Це культурна криза, де правда стає питанням віри, а не перевірки» (10, с. 5). При цьому, якщо пропаганда нав'язує одну «офіційну» версію правди, постправда пропонує безліч конкуруючих «правд», з яких люди обирають ту, що їм ближча.

Постправда найбільшого впливу набуває в епоху соціальних мереж, коли їх алгоритми віддають перевагу емоційно насиченій дезінформації на противагу нейтральним фактологічним даним. Соціальні мережі, такі як Truth Social, X, Meta (Facebook, Instagram) і TikTok, відіграли ключову роль у поширенні постправди під час президентських виборів 2024 року в США. Їх алгоритми створили «ехо-камери», де користувачі переважно отримують контент, що підкріплює їх наявні переконання, рідко зіштовхуючись із протилежними точками зору. Це дозволило кандидатам, зокрема Дональду Трампу, обходити традиційні медіа, які раніше виконували функцію перевірки фактів, і безпосередньо впливати на емоції виборців через емоційно заряджені наративи та відверту дезінформацію.

Постправда як інформаційний феномен не з'явилася зненацька перед президентськими виборами в США 2024 року. Її вплив був відчутним ще під час президентських виборів 2016 року в США, коли дезінформація, пов'язана з референдумом про Brexit у Великобританії та російським втручанням в американський виборчий процес, відіграла відчутну роль у перемозі Дональда Трампа. Однак до 2024 року значення постправди зросло через активний розвиток соціальних мереж, алгоритмів персоналізації контенту та штучного інтелекту, а також через послаблення довіри до традиційних інститутів, зокрема уряду, засобів масової інформації та наукових установ. Ці фактори сприяли створенню умов, за яких емоційні наративи і сумніви переважали об'єктивні фактори у формуванні виборчих настроїв у США.

У 2024 році Дональд Трамп систематично використовував постправду як ключову стратегію своєї кампанії, спираючись на емоційні меседжі, що

апелювали до страху, незадоволення та ностальгії його електорату. За даними The New York Times протягом шести місяців кампанії він опублікував понад 330 дезінформаційних постів у Truth Social та X, спрямованих на підсилення емоційного впливу, а не на передачу фактів. Красномовним прикладом є цитата «Ми повернемо Америку до величі, тому що зараз вона – смітник для світу» (8). Це твердження апріорі не може бути підкріпленим емпіричними доказами. Використовуючи метафору «смітника», Трамп апелював до емоцій – почуття приниження та прагнення відновити «втрачену велич США». На противагу його твердженням дані Федерального бюро розслідувань (ФБР) засвідчують зниження рівня злочинності в США на 15,2% у першому кварталі 2024 році (4), а економічні показники Бюро трудової статистики (BLS) демонструють стабільне зростання економіки (2). Незважаючи на це, меседж став вірусним у мережі X, набравши понад 1,2 мільйона поширень за тиждень, що підкреслює його емоційну силу, а не відповідність реальності.

Всесвітній резонанс викликала теза Трампа, що «у Спрінгфілді вони їдять собак і котів – це загроза нашій культурі» (1). Ця заява, висловлена під час дебатів, є прикладом постправди, що створює образ «іншого» як загрози американським цінностям. Офіційні спростування означених фактів надійшли від міського менеджера Спрінгфілда, який заявив, що «немає жодних достовірних повідомлень про такі випадки», і місцевої поліції, що «немає доказів на підтримку цих чуток». Незважаючи на відсутність фактичного підґрунтя, цитата Трампа активно поширювалася не лише в Truth Social, а й на мітингах, викликаючи резонанс серед аудиторії, схильної до антиіммігрантських настроїв, набравши понад 2 мільйона поширень. І саме задіяння емоційного впливу стало основою для поширення фактичної брехні.

Камала Гарріс, кандидатка від Демократичної партії, менш активно вдавалася до постправди, порівняно з іншими політичними діячами. Однак її кампанія у 2024 році включала емоційні апеляції, спрямовані на мобілізацію ліберальних виборців і представників робітничого класу. За даними CNN від 20 жовтня 2024 року, із приблизно 40 000 постів Камали Гарріс у соціальних

мережах Meta (Facebook, Instagram) та TikTok від 5% до 10% містили неперевірену інформацію або перебільшення (3). Прикладом такого типу постів стала теза Харріс, що «Трамп зруйнує систему охорони здоров'я, залишивши мільйони американців без медичного страхування». Ця заява є перебільшенням подій, які відбувалися за президентства Дональда Трампа (2017–2021). Згідно зі звітом Census Bureau за 2020 рік, кількість незастрахованих американців дійсно зросла – з 27,5 мільйона у 2016 році до 29,6 мільйона у 2019 році (7). Це збільшення на 2,1 мільйона осіб було частково пов'язане зі скасуванням індивідуального мандату в межах Affordable Care Act (Obamacare). Утім, твердження про «зруйновану систему» є надмірним спрощенням. Система охорони здоров'я США залишилася функціональною, хоча й зазнала змін. Камала Гарріс використала цю заяву, щоб апелювати до страху та обурення виборців, які покладаються на медичне страхування, спрощуючи складний процес реформ.

Іншим прикладом маніпуляцій і постправди стала теза Гарріс, що «якщо Трамп повернеться, він прийде зі списком ворогів і зруйнує демократію». Ця заява була опублікована 30 жовтня 2024 року (5), і вона не підкріплена прямими доказами і є спекулятивним прогнозом, який мав на меті викликати страх перед можливим авторитаризмом Трампа. У контексті постправди Гарріс зверталася до емоцій ліберальної аудиторії, яка вже сприймала Трампа як загрозу демократичним цінностям. Цитата активно використовувалася в рекламних роликах і на TikTok. Утім, її емоційний ефект був обмеженим через слабкий резонанс у консервативних сегментах соціальних мереж, де аудиторія менш схильна сприймати такі ліберальні меседжі.

Висновки. Широке використання постправди у президентських виборах в США 2024 року стала не просто інструментом дезінформації, а й відображенням глибшої кризи довіри до фактів та посилення емоційного сприйняття електорату і послаблення раціонального аналізу. Вона допомогла Дональду Трампу здобути перемогу завдяки ефективному використанню соціальних мереж, фінансової і медійної підтримки Ілона Маска, а також

слабший емоційній стратегії кампанії Камали Гарріс. У довгостроковій перспективі постправа загрожує основам демократії, вимагаючи активних заходів для захисту об'єктивної правди як константи для розвитку суспільства. У майбутньому ми плануємо більш детально досліджувати вплив постправи на виборчі процеси у різних країнах світу та аналізувати її як феномен, що формує сучасну політичну реальність, щоб краще зрозуміти її механізми та розробити ефективні стратегії протидії.

Список використаних джерел:

1. At debate, Trump shares falsehoods about pet-eating, infanticide. *Reuters*. 11.09.2024. <https://www.reuters.com/world/us/debate-trump-shares-falsehoods-about-pet-eating-infanticide-2024-09-11/>
2. Employment Situation News Release. *BLS*. 02.02.2024. https://www.bls.gov/news.release/archives/empst_02022024.htm
3. Fact check: Harris campaign social media account has repeatedly deceived with misleading edits and captions. *CNN*. 14.09.2024. <https://edition.cnn.com/2024/09/14/politics/fact-check-harris-campaign-social-media/index.html>
4. FBI Releases 2024. Quarterly Crime Report and Use-of-Force. 10.06.2024. <https://www.fbi.gov/news/press-releases/fbi-releases-2024-quarterly-crime-report-and-use-of-force-data-update>
5. Harris argues that Trump poses a threat to democracy in the final days of the race. *NPR*. 30.10.2024. <https://www.npr.org/2024/10/30/nx-s1-5170908/harris-argues-that-trump-poses-a-threat-to-democracy-in-the-final-days-of-the-race>
6. Harsin, J. (2015). Regimes of Posttruth, Postpolitics, and Attention Economies. *Communication, Culture & Critique*. №. 8(2). P. 327-333. <https://doi.org/10.1111/cccr.12097>
7. Health Insurance Coverage in the United States: 2019. <https://www.census.gov/library/publications/2020/demo/p60-271.html>
8. Inside Trump's Truth Social Conspiracy Theory Machine. *The New York Times*. 29.11.2024. <https://www.nytimes.com/interactive/2024/10/29/us/politics/trump-truth-social-conspiracy-theories.html>
9. Lewandowsky, S., Ecker, U., Cook, J. (2017). Beyond Misinformation: Understanding and Coping with the 'Post-Truth' Era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*. №6(4). P. 353-369. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.008>
10. McIntyre, L. (2018). Post-Truth. MIT Press Essential Knowledge series. <https://mitpress.mit.edu/books/post-truth>
11. Oxford English Dictionary. 2016. URL: <https://www.oed.com>

Публічне адміністрування цифровізації портової діяльності в Україні

Цифрова трансформація охоплює усе більше сфер життя сучасної людини, забезпечуючи автоматизацію фінансових, виробничих, логістичних та інших процесів. «Вибуховий» характер розвитку цифрових сервісів пов'язується з пандемією, але її завершення не зумовило гальмування діджитал-практик. Навіть навпаки – ковід-криза продемонструвала переваги нових інформаційних інструментів через підвищення продуктивності, можливість нівелювати вплив «людського фактора», оновити та прискорити управлінські механізми, залучити штучний інтелект для обробки великих обсягів даних, а через це – знизити операційні витрати та негативний вплив на довкілля.

Мореплавство та портова галузь, першими зазнавши нищівного впливу пандемії, першими же й почали реалізовувати нові практики роботи, зважаючи на необхідність забезпечення життєздатності глобальних ланцюгів постачання. І якщо суднові екіпажі ще досить довго зазнавали гуманітарного тиску, пов'язаного із закритими кордонами, то порти уже у квітні – травні 2020 року засвідчили стабільність функціонування, наскільки це було можливим за підвищених ризиків захворюваності робітників та карантинні вимоги. Цим було каталізовано впровадження портами нових програмних рішень та зумовлено їх безпрецедентну цифрову трансформацію. В європейському регіоні найзначніших діджитал-перетворень зазнали порти Антверпен-Брюгге та Роттердам. Перший запровадив декілька прогресивних смарт-рішень, зокрема цифрового двійника порту та власну систему обміну даними з використанням технології 5G, моніторинг акваторії та території за допомогою дронів, розумних датчиків та камер (14). Другий – оптимізував систему заходжень до порту та безпаперові цифровізовані управлінські інструменти для покращення логістики,

значно зменшив екологічні ризики і впровадив автоматизовану локальну торгівлю енергією (15). Звісно, ці порти є лідерами галузі і законодавцями цифрової «моди», а їхні інновації є кращими практиками, що підлягають запозиченню багатьма іншими акторами. Більшість із запроваджуваних ініціатив європейських портів здійснюються у рамках Європейського зеленого курсу (European Green Deal) (10) та низки фінансових проєктів: Connecting Europe Facility (9), Horizon Europe (11) та Innovation Fund (12), адже модернізація лише за рахунок основної діяльності може призвести до значного підвищення вартості перевезень та обробки суден, зробивши їх нерентабельними.

В Україні впровадження цифрових технологій та смарт-рішень для портів передбачено програмними документами стратегічного планування розвитку морської та портової діяльності: Морською доктриною України на період до 2035 року (1), Стратегією розвитку морських портів на період до 2038 року (2) та нещодавно оновленою Національною транспортною стратегією до 2030 року (5), якими ураховано керівні засади Європейського зеленого курсу. Систему органів публічного адміністрування впровадження нових інформаційно-комунікаційних рішень у портовій галузі становлять: Міністерство розвитку громад та територій України (далі – Мінрозвитку), Міністерство цифрової трансформації України (далі – Мінцифри), державне підприємство «Адміністрація морських портів України» (далі – ДП «АМПУ»), а також керівні органи окремих портів та терміналів України.

Відповідно до Положення (3), Мінрозвитку формує та реалізує державну політику, зокрема, у сфері реконструкції та модернізації інфраструктури морського та внутрішнього водного транспорту. У свою чергу Мінцифри є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, робототехніки та роботизації, електронного урядування та

електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації тощо [п. 1 Положення про Міністерство цифрової трансформації України (4)].

Статутом ДП «АМПУ» (7) передбачено, що до функціоналу Підприємства, серед іншого, належать такі пов'язані з впровадженням технічних інновацій види діяльності: дослідження й експериментальні розробки у сфері природничих і технічних наук; комп'ютерне програмування; діяльність із керування комп'ютерним устаткуванням; інша діяльність у сфері інформаційних технологій і комп'ютерних систем. При цьому, у Стратегічному плані розвитку ДП «АМПУ» на 2021–2025 роки (8) акцентовано увагу на низькому рівні цифровізації транспортних процесів та інформаційної взаємодії з галузями національної економіки в Україні та визначено однією з провідних цілей Підприємства модернізацію основних фондів та бізнес-процесів, а також підвищення ефективності функціонування і рівня міжнародної конкурентоспроможності морських портів України, зокрема через впровадження програмно-інформаційних комплексів, що забезпечують функціонал «морського вікна» та інтеграцію з міжнародними «цифровими коридорами».

Очевидно, що масштабне розгортання цифрової трансформації у портах України є утрудненим з 2022 р., але під час повоєнного відновлення галузь має змінитися за принципом «краще, ніж було», а органічною частиною таких інновацій очікувано стане впровадження інноваційних смарт-рішень. До речі, ще у 2018 р. в Україні було повідомлено про успішний досвід стивідорної компанії «Ольвія» із запровадження системи електронного управління портом «e-Port» з використанням технології блокчейн, що зробило діяльність порту більш прозорою та ефективною: на 34,4% прискорилося оформлення вантажів та, відповідно, строки їх обробки (6). Крім того, тестується система використання електронних коносаментів (далі – eBL), які є сучасною версією традиційних паперових документів, однією з ключових переваг якої є те, що цифровий формат спрощує оформлення та зменшує ризик втрати або пошкодження коносаменту, а його створення займає до п'яти хвилин у

порівнянні з більшим часом, необхідним для традиційних паперових версій. Цифровий коносамент також є належним чином кіберзахищеним, оскільки побудований з використанням технології блокчейн. Впровадження електронної документації у судноплавстві здійснюється Асоціацією цифрових контейнерних перевезень (далі – DCSA), заснованою у 2019 р. некомерційною організацією, що займається просуванням цифровізації та стандартизації глобальної індустрії контейнерних перевезень. Кілька років тому DCSA оголосила про плани перевести 50% промислової документації в електронні форми до 2025 р. з повною адаптацією до 2030 р. Однак станом на 2023 р. адаптація ринку становила лише 3 – 4%, а з того часу вона зросла до 4 – 5%. Деякі великі портові оператори та судноплавні компанії в Одесі та Чорноморську взяли участь у пілотних проєктах з eBL у співпраці з міжнародними партнерами. Одна з таких компаній (WaveBL) кілька років тому організувала презентацію eBL для українських клієнтів у партнерстві з судноплавною компанією ZIM (13; 16).

Таким чином, портова галузь активно перетворюється на інтелектуальну систему, що очікувано підвищить її ефективність та надійність. Інноваційні смарт-порти є новими суб'єктами, що активно використовують Інтернет речей, великі дані та хмарні технології для традиційних операцій і управління, що дозволяє досягти високого рівня автоматизації та ефективності вантажних операцій і суднового трафіку. Ці зміни поступово перетворюють звичайну транспортну галузь сектор на високотехнологічний сектор послуг. В Україні правовим базисом та передбаченими ним організаційними можливостями для провідних керуючих суб'єктів у сфері цифровізації портової діяльності створено необхідне підґрунтя для впровадження інновацій. Достатньо широкі за змістом нормативні формулювання надають можливостей для варіативності дій та активного розвитку, а спільні зусилля у цій сфері сприятимуть підвищенню прозорості, ефективності та інтеграції України до міжнародної, як глобальної, так й регіональної європейської логістичної системи. Необхідно також зауважити, що система публічного адміністрування цифровізації

портової діяльності в Україні не обмежується лише державними інституціями, а відкрита до співпраці з представниками приватного сектору, що свідчить про поступову зміну управлінських підходів від суто імперативного втручання до координації та об'єднання зусиль для досягнення загальної мети.

Список використаних джерел:

1. Кабінет Міністрів України. (2009, жовтень 7). *Постанова про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року* (№ 1307). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-п#Text>
2. Кабінет Міністрів України. (2013, липень 11). *Розпорядження про затвердження Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року* (№ 548-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-2013-п#Text>
3. Кабінет Міністрів України. (2015, червень 30). *Постанова про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад та територій України* (№ 460). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-п#Text>
4. Кабінет Міністрів України. (2019, вересень 18). *Постанова про питання Міністерства цифрової трансформації* (№ 856). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-п#Text>
5. Кабінет Міністрів України. (2024, грудень 27). *Постанова про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках* (№ 1550). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-2024-п#Text>
6. Мінрозвитку. (2018, серпень 17). *Систему «E-Port» ми запровадимо у порту Южний, Миколаївському та Одеському портах, – Володимир Омелян*. <https://mtu.gov.ua/news/30076.html>
7. Мінрозвитку. (б.д.). Статут державного підприємства «Адміністрація морських портів України» (нова редакція). <https://mtu.gov.ua/files/Статут%20АМПУ.pdf>
8. *Стратегічний план розвитку ДП «АМПУ» на 2021-2025 роки, погоджений Наглядовою радою та затверджений Наказом Міністерства інфраструктури України від 10.08.2020 року № 445*. <https://www.slideshare.net/slideshow/20212025-237776306/237776306>
9. European Commission. (n.d.). *The Connecting Europe Facility*. https://cinea.ec.europa.eu/programmes/connecting-europe-facility_en
10. European Commission. (n.d.). *The European Green Deal*. <https://surl.li/tyzqco>
11. European Commission. (n.d.). *Horizon Europe*. <https://surl.li/gfuuvy>
12. European Commission. (n.d.). *Innovation Fund*. <https://surl.li/ehzdxx>

13. Global Ocean Link. (2024, July 23). *Digital in shipping: prospects of e-bills of lading in Ukraine*. <https://surli.cc/ssivkt>
14. Port of Antwerp-Bruges. (n.d.). *Smart port*. <https://surl.li/ixdoad>
15. Port of Rotterdam. (n.d.). *Step 6. Digitalisation*. <https://surl.li/dfxtzi>
16. Zim. (n.d.). *Цифрові рішення. Ми спрощуємо доставку для вас*. <https://surl.li/bkfvus>

Суверенні права держави у системі багаторівневого управління морською діяльністю

Ефективна реалізація Україною суверенних прав, що обумовлені її статусом морської держави, базується на системі міжнародних угод усесвітнього та регіонального рівня, надійному механізмі імплементації їх норм, сумлінному виконанні прийнятих на себе зобов'язань, а створення системи національного правового регулювання та інституційної системи управління морською діяльністю є одним з першорядних завдань, що поступово вирішуються.

Суверенні права держав, уперше визнані та закріплені у Конвенції ООН з морського права 1982 року (далі – UNCLOS'82) (8), є на теперішній час одним із найбільш актуальних та малодосліджених аспектів юрисдикції держав, що здійснюється за межами їх кордонів. Крім того, UNCLOS'82 закріплює, поряд із загальновизнаними цивільною (ст. 28), кримінальною (ст. 27, 97), також і «виключну юрисдикцію» (ст.ст. 60, 92), «національну юрисдикцію» (преамбула, ст.ст. 1, 142, Заключний акт) і «належну юрисдикцію» (ст. 94) держав. Укладачі Коментаря до UNCLOS'82, не надаючи чіткого визначення видам юрисдикції, згаданим у наведених статтях, розуміють під нею можливість поширення законодавства держави на той чи інший об'єкт – континентальний шельф, виключну економічну зону (далі – ВЕЗ), штучні споруди у ВЕЗ, судна у відкритому морі тощо (9).

Друга редакція Морської доктрини України на період до 2035 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1108, (4) двічі згадує про суверенні права. Вона відносить до пріоритетних національних інтересів на морі задоволення потреб суспільства, економіки і держави у використанні ресурсів моря, посилення позиції України серед

провідних морських держав, а також забезпечення безпеки шляхом, зокрема, захисту суверенних прав і юрисдикції України в її виключній (морській) економічній зоні, у стратегічно важливих для держави районах моря, і звертає увагу на те, що до актуальних загроз національній безпеці у сфері морської діяльності належить, зокрема, втрата суверенних прав і юрисдикції України в її виключній (морській) економічній зоні.

Суверенними правами є права, яких має держава всередині своєї території, обмеженої державними кордонами, та за її межами та які дозволяють діяти їй у своїх інтересах тією мірою, якою вона вважатиме за потрібне, але у межах міжнародного права. Вони також є не лише правовою категорією, а й інструментом геополітичного впливу, що дозволяє державам захищати свої економічні та екологічні інтереси в умовах глобальної взаємозалежності. Суверенні права визначаються основними принципами міжнародного права, міжнародними договорами держави та її законодавством. До їх кола належать визнані та закріплені за кожною прибережною державою суверенні права у ВЕЗ та на континентальному шельфі, у прилеглий зоні. Так, відповідно до UNCLOS'82 та Закону України від 16.05.1995 р. «Про виключну (морську) економічну зону України» (1), Україна у своїй виключній (морській) економічній зоні має суверенні права щодо розвідки, розробки і збереження природних ресурсів як живих, так і неживих у водах, що покривають морське дно, на морському дні та в його надрах, а також з метою управління цими ресурсами і щодо здійснення інших видів діяльності по економічній розвідці та розробці зазначеної зони, у тому числі виробництву енергії шляхом використання води, течій і вітру. Суверенні права та юрисдикція України щодо морського дна виключної (морської) економічної зони і його надр реалізуються відповідно до законодавства України про континентальний шельф та Кодексу України про надра (ст. 4).

Виключний характер цих прав полягає у тому, що жодна інша держава не вправі без згоди прибережної держави здійснювати подібну діяльність у цих просторах. При цьому, щодо зазначених суверенних прав мають місце певні

обмеження, оскільки прибережна держава при здійсненні своїх прав у ВЕЗ належним чином враховує права та обов'язки інших держав та діє у порядку, сумісному з положеннями UNCLOS'82. Крім морських просторів, держави мають суверенні права з метою здійснення юрисдикції над морськими, космічними та повітряними суднами, якщо вони експлуатуються під її державним прапором. Держави мають суверенні права на дослідження та використання космічного простору, Місяця, Світового океану, Антарктики та інших територій, що перебувають під управлінням міжнародної спільноти.

Зазначене свідчить про об'єктивне формування багаторівневого управління (на національному, регіональному, глобальному рівні), за умов здійснення якого держава має балансувати власні суверенні права з зобов'язаннями за міжнародними угодами, ураховувати транскордонні екологічні та економічні виклики і загрози, прагнути досягти Цілей сталого розвитку ООН (7). Це здійснюється під час приєднання до міжнародних угод та визначення можливостей конкретної держави забезпечити виконання передбачених ними зобов'язань різного характеру та рівнів взаємодії з іншими зацікавленими акторами. Наприклад, регулювання морських перевезень, портових формальностей і операцій, рибальства, видобування корисних копалин, а також діяльності, спрямованої на підводну культурну спадщину, потребує взаємодії з іншими країнами та міжнародними організаціями. А юрисдикційні спори, що виникають при цьому, підлягають вирішенню за допомогою передбачених відповідними міжнародними угодами процедур та судових інстанцій.

Екологічні стандарти також стають важливим інструментом для реалізації суверенних прав. Держави можуть запроваджувати зони контролю викидів, обмежувати використання певних видів палива, встановлювати морські охоронювані райони та «зелені» судноплавні коридори, але такі заходи мають відповідати міжнародним морським угодам. При цьому, як зазначається у сучасних дослідженнях, часто саме національні ініціативи щодо екологізації морської та портової діяльності стають відправними пунктами для модернізації

регіональних та глобальних підходів до зменшення антропогенного впливу на довкілля, а також встановлення реляційної взаємодії між керуючими суб'єктами (2).

Взаємодія на регіональному рівні, наприклад у рамках ЄС, Балтійського або Чорноморського співробітництва, дозволяє державам координувати свої морські політики, національні законодавства та кращі практики урядування, і завдяки цьому досягати компромісу між різноманітними інтересами (безпековими, торговельними тощо) та відповідними зобов'язаннями у рамках вироблення та схвалення домовленостей, уособлюваних у спеціальних регіональних угодах: Конвенції про захист Чорного моря від забруднення 1992 р. (3), Конвенції про захист морського середовища та прибережного району Середземного моря (5), Конвенції про захист морського середовища району Балтійського моря 1992 р. (6).

Через воєнну агресію РФ з 2014 р. та широкомасштабне вторгнення у 2022 р., Україна втратила можливість здійснювати свої суверенні права у прибережних морських просторах. Вона потребує відновлення та визнання приналежних їй акваторій, забезпечення можливостей ефективного контролю, побудови системи організаційно-правового забезпечення дотримання суверенних прав. У зв'язку з цим наукові розробки у сфері побудови оновленої концепції адміністративно-правового механізму реалізації Україною суверенних прав у морських просторах є актуальними та важливими, адже визначають напрями модернізації діючого законодавства з урахуванням безпрецедентних викликів та загроз, з якими стикається Україна з 2014 року та які значно підсилилися з 2022. Їх також спрямовано на урахування позитивного зарубіжного досвіду та досвіду публічного адміністрування морської та портової діяльності у мирний час та під час дії режиму воєнного часу в Україні.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада України. (1995, травень 16). *Закон про виключну (морську) економічну зону України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-vp#Text>

2. Єременко, К.С. (2023). Адміністративно-правові основи стимулювання використання альтернативних джерел енергії у морській галузі: дис...доктора філос. Одеса. 201 с.
3. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення, 1992. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065#Text
4. Про внесення змін до Морської доктрини України на період до 2035 року: постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1108. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1108-2018-п#Text>
5. Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean and its Protocols. <https://www.unep.org/unepmap/who-we-are/barcelona-convention-and-protocols>
6. Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area, 1992. <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/1992-Convention-on-the-Protection-of-the-Marine-Environment-of-the-Baltic-Sea-Area-1.pdf>
7. The 17 Goals. <https://www.globalgoals.org/goals/>
8. UN Convention on the Law of the Sea, 1982. https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
9. United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982: A Commentary. Vol. II. <https://surl.li/jebhxd>

Цифровізація морської галузі: тенденції у сфері підготовки та дипломування моряків

Сучасний етап розвитку економіки, транспорту, суспільств та держав позначений цифровою трансформацією різних галузей та впровадженням новітніх технологій для підвищення ефективності функціонування усіх учасників глобального ринку і транснаціональних ланцюгів постачання. В умовах повсюдної цифровізації процесів управління, логістики, навчання, торгівлі тощо морська індустрія, незважаючи на свою традиційність та неквапливість у сприйнятті технічних інновацій, також долучається до автоматизації та діджиталізації, прагнучи стійкості, декарбонізації, збереження навколишнього природного середовища для наступних поколінь і, як наслідок, досягнення Цілей сталого розвитку ООН (8).

Діджиталізація та можливості, яких надають новітні інформаційно-комунікаційні технології, штучний інтелект та Четверта індустріальна революція у цілому стрімко змінюють і морську галузь, і морську освіту. Цифровізація судноплавства є кроком до того, щоб зробити його більш екологічним та ефективним, що в остаточному підсумку призведе до значної економії коштів і покращить ефективність суден, прозорість і доступ до ринку. Для майбутнього розвитку морської галузі цифровізація у поєднанні з екологічною стійкістю є важливою. Експерти погоджуються, що пандемія створила певні виклики, але також відкрила можливості, сформувавши великий дисбаланс у галузі та прискоривши прогрес цифровізації та інноваційного розвитку. Ці тенденції уже ураховуються у системах підготовки, підвищення кваліфікації та дипломування моряків, у відповідному законодавстві, яке об'єктивно формує необхідний базис їх національної архітектури, та системах управління закладами професійної морської освіти.

Практика сучасного судноплавства та морської діяльності у цілому свідчать про значне ускладнення через використання нових видів палива та технологій, використовуваних у все більш цифровізованому та автоматизованому робочому середовищі, що зумовлює зміни стандартів підготовки моряків для урахування сучасних освітніх потреб та технічного прогресу, пов'язаного з автономізацією суден, оснащенням суден двигунами, що працюють на різних видах палива, скруберами тощо.

Є очевидним також, що професійний функціонал моряків та берегового персоналу трансформується на більш цифровізований, поєднуючи, переважно, обов'язки з системного управління та моніторингу виробничих операцій. При цьому звичайна фізична робота скорочується. Постійний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій дозволив створити середовище для спільної роботи екіпажу, берегового персоналу та електронного обладнання як на борту суден, так і у відповідних допоміжних приміщеннях на березі, а завдяки можливості стеження за мореплавством у режимі реального часу – підвищувати безпеку суден, екіпажів та довкілля. Крім того, судна обладнуються новітніми автоматизованими навігаційними системами, що потребує більшої уваги при підготовці та підвищенні кваліфікації моряків, адже єдиним способом забезпечення безпечного плавання сучасного судна залишається саме людський фактор. Необхідно відзначити, що автоматизовані системи полегшують функції управління судном і є порівняно більш ефективними, ніж ручні системи, але вони не мають можливості приймати рішення. Це означає, що системами автоматизації має постійно керувати людина. Такі автоматизовані системи є продуктом високих технологій, і користувачі повинні знати про принципи їх роботи, специфікації та обмеження, щоб мати можливість уникнути будь-яких нещасних випадків у разі несправностей. Такі несправності у системах автоматизації мають велике значення для торговельного мореплавства особливо в умовах заторів. Будь-який збій систем навігації та/або командного керування може призвести до загибелі людей і повної втрати судна/суден. Тому важливість системи

підготовки морських кадрів важко переоцінити навіть в умовах розгортання автономного судноплавства, яке вимагатиме висококваліфікованої праці досвідчених судноводіїв, обізнаних з автоматизованими та інтелектуальними системами управління. Зважаючи на зазначені тенденції, може виникнути необхідність перегляду стандартів підготовки, дипломування та несення вахти для моряків, що закріплені Конвенцією STCW 1978/1995/2010 (7) і внутрішніми законодавствами значної кількості країн, зокрема й України. Крім того, це зумовить необхідність внесення змін й до інших провідних морських угод глобального характеру – SOLAS (6), MARPOL (5) та FAL (4), а також уточнення положень щодо відповідальності у сфері безпеки судноплавства та надзвичайних морських подій, а також механізмів контролю за цифровими системами управління суднами з погляду кібербезпеки.

Цифровізація також охоплює електронні послуги для моряків, зокрема отримання кваліфікаційних документів, що активно розвивається в Україні (1; 2; 3), і підтримується Міжнародною морською організацією. Отже, наведені фактори підтверджують та значно актуалізують важливість питань формування ефективної нормативної бази для впровадження електронних сервісів у систему підготовки моряків, що є першочерговим для держав, які є традиційними постачальниками робочої сили для морського сектора, у т.ч. й для України. Крім того, на теперішній час Україна активно модифікує не лише професійний складник морської освіти, а й систему отримання моряками документів про навчання та підвищення кваліфікації, успішно долає корупційні ризики, технологічну та правову недосконалість, формуючи прозору систему дипломування, що свідчить про наслідування стандартів Міжнародної морської організації та відданість прагненню побудови ефективної і відповідальної морської держави.

Список використаних джерел:

1. Кабінет Міністрів України. (2022, 30 грудня). Постанова про деякі питання присвоєння звань особам командного складу морських суден (№ 1499). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-2022-п#Text>

2. Кабінет Міністрів України. (2021, 30 червня). Постанова про затвердження Порядок реалізації експериментального проекту щодо проведення іспиту у формі комп'ютерного тестування для підтвердження кваліфікації моряків (№ 734). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/734-2021-п/ed20230609#Text>
3. Кормич, Б.А., Аверочкіна, Т.В. (2024). Публічне адміністрування морського сектору: цифровізація, автоматизація та оновлення правового базису. Право та державне управління, 1, 294–301. <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.41>
4. Convention on Facilitation of International Maritime Traffic (FAL), 1965. <https://www.mofa.go.jp/policy/treaty/submit/session162/agree-5.pdf>
5. International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL), 1973/1978. <https://www.imo.org/en/KnowledgeCentre/ConferencesMeetings/Pages/Marpol.aspx>
6. International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS). Consolidated Edition. 2018. <https://www.samgongustofa.is/media/english/SOLAS-Consolidated-Edition-2018.docx.pdf>
7. International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW), 1978. <https://www.samgongustofa.is/media/english/STCW-Convention-1995.pdf>
8. The 17 goals. <https://sdgs.un.org/goals>

Екологізація морської та портової діяльності: провідні глобальні ініціативи та правовий базис

Водні простори та їхні екосистеми є глобальним ресурсом людства, якому воно завдячує своїм розвитком і про який має піклуватися. Світ оповитий транспортними ланцюгами, а морські та річкові перевезення сьогодні є найбільш економічно привабливими та екологічними. При цьому, судноплавна галузь досі жадає нових рішень для зменшення негативного тиску на довкілля, а Порядок денний Міжнародної морської організації (далі – ІМО) у сфері декарбонізації на 2025 рік охоплює, серед іншого, переговори для формування обов’язкових правил, спрямованих на зменшення викидів парникових газів з суден та досягнення їх нульового рівня до 2050 р., як це передбачено Стратегією зі зменшення викидів, оновленою у липні 2023 р. (9). Такі заходи передбачають очікуване у жовтні 2025 р. схвалення глобального стандарту морського палива та глобального механізму ціноутворення для викидів парникових газів з суден (7). Протидія забрудненню атмосфери та обмеження на викиди парникових газів є одним з аспектів турботи про навколишнє середовище, що останнім часом активно обговорюється на глобальному та регіональному рівнях управління судноплавством і реалізується завдяки відповідальним державам і компаніям. Його доповнюють заходи боротьби із забрудненням морських та річкових акваторій, правовий базис яких є набагато краще сформованим і на теперішній час представлений значною кількістю міжнародних угод та системою авторитетних міжнародних організацій, але все ще слабо підтримуваним найактивнішими порушниками – державами найбільших у світі корабельних кладовищ (Мавританією Індією, Пакистаном (8)) та «відкритих» реєстрів (11), що одночасно є також й провідними забруднювачами атмосферного повітря (5) та прилеглих ґрунтів.

Комплексність проблем у сфері зменшення негативного антропогенного впливу на довкілля свідчить про неможливість їх вирішення силами однієї чи декількох держав. Згубні наслідки неухи до забруднень та тривала відсутність ефективних рішень впливають чи не усе населення світу, звісно з переважаючим тиском на прибережні громади з активно працюючими портами. У свою чергу порти також є значними забруднювачами й акваторій, й повітря. Вони також справляють негативний вплив на навколишнє середовище через постійне яскраве освітлення та підвищений рівень шуму, а привнесених обслуговуваними у них суднами інвазивних видів складно та довго усувається місцевими екосистемами. Тому екологізація портової діяльності та урахування особливостей навколишнього середовища портових регіонів є таким самим важливим завданням, як й екологізація судноплавства.

Портовий сектор не залишився осторонь глобальних ініціатив зі зменшення тиску на довкілля через декарбонізацію та управління забрудненням, до яких належать:

проєкт ІМО “GreenVoyage2050”, що передбачає низку ініціатив для покращення роботи портів та їх взаємодії з суднами для зменшення викидів та забруднень (4), сприяє масштабному розгортанню концепції «зелених портів», основою якої є вихід за рамки традиційних портових операцій, зі значними інвестиціями в екологічно чисті та стійкі практики в усіх аспектах морської галузі. Незважаючи на те, що кожен порт має своє тлумачення та підходи до забезпечення стійкої та дружньої до природи діяльності і, як наслідок, шляхів досягнення 13 Цілі сталого розвитку «Пом’якшення наслідків зміни клімату» (10), типовими елементами концепції «зеленого порту» є такі: *електроенергія та паливо* (впровадження електричних джерел живлення у портах, зменшення вуглецевого сліду через використання палива з низьким або нульовим рівнем викидів), *інтермодальність* (зокрема, збільшення напрямків використання залізниць), *цифровізація* (за допомогою цифрових інвестицій порти можуть стати більш стійкими та екологічно відповідальними, одночасно досягаючи значної економії коштів); *планування* (інвестуючи у забезпечення прибуття

суден Just In Time, порти можуть значно скоротити викиди, адже маючи завчасно надану інформацію про прибуття, капітани суден регулюють їх швидкість, зменшуючи шкідливі викиди) (1);

партнерство “Global Industry Alliance (GIA) for Low Carbon Shipping” IMO та приватного сектора у рамках проєкта “GreenVoyage2050” з розробки екологічних технологій для портів та судноплавства (3), що об’єднало провідних судновласників та операторів, класифікаційні товариства, виробників та постачальники двигунів і технологій, операторів великих даних, нафтові компанії та порти з метою колективного визначення та розробки інноваційних рішень для усунення загальних бар’єрів на шляху впровадження технологій енергоефективності, передового досвіду експлуатації та альтернативних видів палива з низьким та нульовим вмістом вуглецю;

ініціатива Міжнародної асоціації портів “World Ports Sustainability Program” (12), що орієнтована на досягнення шістьох основних цілей: 1) *цифровізація*, яка охоплює впровадження інноваційних цифрових рішень, систем портового співтовариства, морських єдиних вікон, систем управління портами та ініціатив розумного порту, забезпечення кореляції даних з зацікавленими сторонами, вдосконалення процесів і документообігу, підвищення ефективності внутрішньопортової мобільності, оптимізацію заходжень до портів і забезпечення прибуття суден Just In Time; 2) *інфраструктура* (передбачає проєкти сталого розвитку портів, днопоглиблення та корисного використання видобутих у результаті порід, впровадження нових сучасних потужностей портів та оптимізацію існуючих, підвищення обсягів обробки вантажів та зосередження на стійкості у проєктах розвитку інфраструктури та адаптації до змінюваного клімату); 3) *здоров’я, безпека та охорона праці* (зосереджено на: пропаганді культури охорони праці, покращенні здоров’я та безпеки персоналу і відвідувачів порту з урахуванням досвіду минулої пандемії; інноваціях у контролі безпеки та огляді вантажів і пасажирів; використанні нових рішень у створенні безпечних і доступних портових зон, роботі в автоматизованих середовищах та заходах кібербезпеки);

4) *турбота про навколишнє середовище*, що охоплює протидію забрудненню повітря, ґрунту, акустичного середовища та акваторій, захист ресурсів прісної води та вирішення питань її споживання, заходи зі збирання відходів, їх повторного використання та переробки, а також цільові ініціативи щодо морського сміття, захисту середовища проживання та збільшення біорізноманіття; 5) *розбудова громад* з концентрацією уваги на створенні портів інформаційно-навчальних центрів, впровадженні ініціатив відкритого порту, програм громадської участі, освітніх ініціатив та проєктів зайнятості, забезпеченні прозорості та підзвітності, рівних прав та можливостей, етики ділової поведінки, чесної торгівлі та відповідальних ланцюгів постачання, протидії корупції, розвитку стійкого круїзного туризму; 6) *клімат та енергетика*, що передбачає енергоефективність, функціонування біо- та циркулярної економіки, використання відновлюваної енергії, реалізації ініціатив щодо зменшення викидів CO₂, стимулювання чистого судноплавства та впровадження альтернативних видів палива, а також будівництво бункерувальної інфраструктури з низьким і нульовим вмістом вуглецю.

Таким чином, цілі ініціатив корелюють одна з одною і передбачають подальшу цифровізацію, автоматизацію та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, формуючи галузевий підхід бачення подальшої екологізації. Розглянуті та інші глобальні ініціативи є переважно організаційними механізмами з відповідними програмними документами (стратегіями, деклараціями, рекомендаціями, керівництвами тощо) та базуються і спрямовані на реалізацію провідних міжнародних угод у сфері протидії забрудненню – Міжнародній конвенції по запобіганню забрудненню з суден (International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, MARPOL) (6), Конвенції щодо запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів (Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter 1972, London Convention) (2) тощо. Ними не створюється нових правових норм, а формуються кращі практики реалізації узгоджених та схвалених міжнародних стандартів. Держави, їх уповноважені

органи, класифікаційні товариства, судновласники, порти та термінали самостійно визначають можливості та шляхи їх впровадження, керуючись Цілями сталого розвитку ООН, власними інтересами та відповідальним ставленням до навколишнього середовища, населених пунктів і задіяного персоналу.

Список використаних джерел:

1. Buzinkay, M. (2023). The green port concept. <https://www.identecsolutions.com/news/the-green-port-concept>
2. Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter, <https://www.imo.org/en/OurWork/Environment/Pages/London-Convention-Protocol.aspx>
3. GreenVoyage2050. (n.d.). About the Low Carbon GIA. <https://greenvoyage2050.imo.org/about-the-gia/>
4. GreenVoyage2050. (n.d.). Topic – Ports. <https://greenvoyage2050.imo.org/ports/>
5. Hoffmann, J., Rydbergh, T., & Stevenson, A. (2020). Decarbonizing Shipping: What role for flag states? <https://surl.li/lehktq>
6. International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, 1973. <https://library.arcticportal.org/1699/1/marpol.pdf>
7. International Maritime Organization. (2025, January 15). Dark fleet, decarbonization and geopolitical pressures remain top maritime focus areas in 2025. <https://www.imo.org/en/MediaCentre/PressBriefings/pages/Dark-fleet-decarbonization-geopolitics-top-maritime-focus-areas.aspx>
8. Mambra, Sh. (2025). 10 Largest Ship Graveyards in the World. <https://www.marineinsight.com/environment/10-largest-ship-graveyards-in-the-world/>
9. Marine Environment Protection Committee. (2023, July 7). Resolution on 2023 IMO Strategy on Reduction of GHG Emissions From Ships (MEPC.377(80)). <https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/OurWork/Environment/Documents/annex/MEPC%2080/Annex%2015.pdf>
10. The 17 Goals. <https://www.globalgoals.org/goals/>
11. Tripathy, A. K, Shaikh, I., & Bisht, N. S. (2024). Flag of convenience and the tragedy of the commons in maritime transportation. *Marine Pollution Bulletin*, 208, 117034. <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2024.117034>
12. World Ports Sustainability Program. <https://sustainableworldports.org>

Анатолій Сушко, кандидат історичних наук, доцент,

Вероніка Виговська, здобувачка,

Національний університет «Одеська юридична академія»

Особливості демократичного транзиту в Молдові

Однією із глобальних тенденцій кінця XX – початку XXI ст. стала поява ряду країн із демократичними принципами організації влади. Особливо характерно дана тенденція поширилася серед країн Центрально-Східної Європи, в яких в силу історичних процесів став можливим відхід від автократичного типу управління до демократії. З огляду на це проблематика вивчення сутності демократичних переходів набуває значного інтересу як з теоретико-методологічного ракурсу так і зі сторони практичної політології. Особливої актуальності набуває питання стимулювання демократичних процесів шляхом реформування політичних систем, особливо у контексті конструювання стабільної інституційної складової та збалансування взаємовідносин між ключовими політичними інститутами. В цьому контексті значного інтересу заслуговує вивчення досвіду демократизації політичних систем постсоціалістичних країн, які демонструють приклади перебудови політичної складової після падіння автократій та наочно ілюструють варіативність шляхів розвитку транзиту.

Поняття «демократичного транзиту» є достатньо новим у політичній науці. Узагальнено під транзитом розуміємо процес зміни – переходу одного типу політичної систем до іншої. Як правило під такою зміною передбачається перехід від автократичного режиму, у якому існує єдиний владний центр прийняття рішень, до демократії, як системи у якій існує кілька центрів прийняття рішень одним із яких є народ (3). Однак, більш доцільним буде оперувати поняттям «демократичний транзит», розуміння якого зводиться до складності та неоднозначності демократичного переходу, який є тривалим у часі та не завжди завершується встановленням демократії. Як показує практика

в ряді країн перехід або не відбувся, або призвів до утворення неліберальної демократії чи отримання на виході гібридного режиму, з характерним для нього поєднанням елементів демократії та автократії. Окрім того варто зауважити, що транзит орієнтований на розширення громадських прав і свобод, включає в себе процеси розвитку інституцій громадського суспільств із залученням громадян до активної участі у політиці та контролю за діяльністю влади, що фактично демонструє тривалість і безперервність демократизації як процесу (3). У найбільш загальному розумінні «демократичний транзит» передбачає зміну політичного режиму, встановлення ліберальних цінностей, прав і свобод, однак не виключаються сутнісні зміни політичних інститутів, які передбачатимуть руйнування адміністративно-командної системи, переформатування системи відносин між політичними акторами, змінами в структурі політичного лідерства.

Розуміння сутності демократичного транзиту є неможливим без аналізу конкретних кейсів, які демонструють перехід від автократії до демократичного режиму. З огляду на це, пропонуємо зосередити увагу на досвіді демократичного переходу у Молдові та проаналізувати його результативність.

Початок демократичного процесу в Молдові став можливим після початку політики лібералізації політичного життя, яка призвела до конституційних змін, які значно послабили монопольну роль комуністичної партії та в подальшому призвели до руйнування СРСР. Характерним було те, що на порядок денний вийшли націоналістичні тенденції, декларовані громадськими рухами демократичного спрямування. Однак, варто зауважити, що процес демократичного транзиту у Молдові після виходу досить затягнувся, оскільки формування демократичних політичних інститутів та становлення громадянського суспільства припало на роки розпаду Радянського Союзу. Також у Молдові у ході демократичних виборів так і не вдалося змінити правлячу верхівку, оскільки до влади прийшла Комуністична партія, яка законсервувала усі демократичні зрушення (1).

Вцілому демократичний транзит у Молдові вважається одним із найскладніших серед країн соціалістичного простору і супроводжується численною кількістю внутрішньополітичних конфліктів. Молдова – та країна, яка перебуває на стадії переходу. Така довготривалість процесу пов'язана з історико-географічними чинниками та з недосконалістю функціонування політичних інститутів (5).

Перша проблема, яка постала перед Молдовою – це неврегульований конфлікт Придністров'я, який породжує негативні наслідки розколу суспільства, дає можливість розташовуватися на своїх територіях військам ворога, які жодним чином не розділяють демократичних поглядів. Фактично така невирішеність територіальних питань та дислокація військових угруповань іноземної держави гальмує інтеграційні процеси у напрямку європеїзації та демократизації.

Поряд із тим спостерігаються і суттєві проблеми інституційної складової та складність конституційного конструювання (3). Конституційний процес у Молдові ілюструє коливання між вибором систем правління від парламентаризму до напівпрезиденталізму. Перша спроба імплементувати напівпрезиденталізм призвела до посилення ролі президента, внаслідок чого було вирішено перейти до парламентаризму, який також не спрацював через відсутність парламентської єдності та небажання різних політичних сил досягати консенсусу, особливо в питаннях, що стосувалися обрання президента. Станом на сьогодні, відповідно до останньої конституційної реформи Молдова є напівпрезидентською республікою, а саме у формі збалансованого напівпрезиденталізму, який перебуває на стадії інституціоналізації, внаслідок чого всі інші інститути лише знаходяться на стадії якісного становлення та неусталених демократичних цінностей.

Процес перебігу транзиту ускладнювався постійними змінами різних політичних сил. У Молдові існує багатопартійна система, основу якої складають велика кількість партій різного ідеологічного спрямування, які досить часто не хочуть йти на компроміс у вирішенні важливих питань, що

негативно впливає на розвиток політичної системи. У складі парламенту опиняються ліві, праві політичні сили, партії проросійського спрямування, політичні сили румунського спрямування. У Молдові за роки незалежності не спостерігалось явного політичного лідера чи актора, який би гідно репрезентував країну на міжнародному рівні (2). Показовим є і той факт, що в результаті всенародних виборів 2016 року президентом було обрано проросійського політика І. Додона, за правління якого не відбувалося якісного реформування системи в бік демократії.

Важливим стабілізуючим чинником у таких складних трансформаційних умовах виступає громадянське суспільство, яке є основою творення демократичної та демонструє політичні інтереси і бажання, які повинні забезпечувати свободу і мир у державі. Однак, Молдова не має у своєму арсеналі такого рушійного чинника як громадянське суспільство. Молдовський соціум перебуває лише на стадії формування, не має власних політичних цінностей. Випадки активності громадян є доволі поодинокими та не набувають широких обертів. Щодо організацій громадянського суспільства, які є яскравими показником успішності демократичного транзиту, то тут Молдова також має ряд невирішених питань: відсутність фінансової підтримки з боку держави, не відповідність законодавчих актів та статуту об'єднань до вимог європейського стандарту. Тобто враховуючи всі особливості та фактори, ми можемо дійти висновку, що громадянське суспільство Молдови не є рушієм прогресивних поглядів та при формуванні супроводжується так званими «хворобами росту», які й гальмують процесу остаточного переходу до демократії (4).

Окрім того нерозвиненість інститутів парламенту та політичних партій, сприяє виникненню ряду проблем, інституційного характеру, які проявляються в неможливості формувати уряди, супроводжуються частими урядовими кризами, що викликає недовіру з боку громадян до політичної влади. Однак станом на сьогодні, можемо говорити про позитивні тенденції в молдовській політиці, які активізувалися після приходу до влади ліберальних та про

європейських політичних сил на чолі з М. Санду. В ході останнього формування уряду, президента Молдови скориставшись неспроможністю парламенту сформувати уряд, розпустила законодавчий орган, і в результаті дострокових виборів політичній силі М. Санду вдалося отримати відповідну підтримку громадян необхідну для формування лояльного до президента уряду, а також зберегти владні позиції на останніх виборах, що відбулися восени 2024 року, незважаючи на спроби дестабілізації виборчого процесу та поширення проросійських наративів. Перемога М. Санду, яка займає проєвропейську позицію, стала важливим кроком до продовження демократичного транзиту в Молдові.

Відповідно станом на зараз Молдова перебуває в процесі переходу до демократії, а її політичний режим можна окреслити як класичний гібридний. Частковому зрушенню у бік демократії сприяє наявність політичної волі лідера, демократично ліберальна спрямованість політики президентки Молдови. Станом на сьогодні інституційне середовище та співвідношення інститутів президента, уряду та парламенту, які орієнтуються на однакові цінності, є сприятливим для якісних реформ, які в свою чергу формуватимуть довіру громадян до влади та сприятимуть розвитку демократії. Однак на шляху до демократизації стоять загрози зі сторони поширення проросійських наративів серед населення Молдови, які в силу своєї неосвіченості легко піддаються впливу пропаганди.

Варто зауважити, що на сьогодні Україна знаходиться приблизно на одному рівні з Молдовою, та рухається до розбудови консолідованої демократії. Орієнтуючись на практику Молдови українській еліті варто враховувати, що помилки, допущені зі сторони уряду Молдови та розуміти, що демократизація неможлива без наявності політичної волі. Формування підзвітних громадянам владних інститутів є необхідним для розбудови ефективної демократичної держави. Окрім того, як показує практика зростання активізму та утвердження консолідованого громадянського суспільства сприяє

розбудові демократії, а його пасивність навпаки призводить до негативних тенденцій на політичному ландшафті.

Список використаних джерел:

1. Добровольська, А.Б. (2016). Трансформація політичної системи Молдови: історія пострадянського періоду. Країни пострадянського простору в умовах формування багатополюсного світу: історичні уроки та перспективи: збірник наукових праць. – Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 178-193.
2. Іовчева, А. (2023). Імплементація цінностей ЄС у країнах перехідної демократії: досвід України та Республіки Молдова: ЧНУ ім. Петра Могили, 96-107.
3. Мацієвський, Ю., Рудич, Ф., Скрипнюк, О., Шульга, М. (2024). Концептуальні засади дослідження демократичних трансформаційних процесів. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 140-144.
4. Романюк, А.С., Литвин, В.С. (2016). Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 548 с

Леонід Возненко,

депутат Одеської районної ради,
член Постійної комісії з питань земельних відносин,
адміністративно-територіального устрою та ЖКГ

Впровадження європейських стандартів у модель місцевого самоврядування в Україні

Впровадження європейських стандартів у модель місцевого самоврядування в Україні є необхідною умовою для побудови ефективної, прозорої та демократичної системи управління на місцях. Європейський досвід доводить, що децентралізація, фінансова автономія громад, відкритість влади та залучення громадян до ухвалення рішень сприяють сталому розвитку територій. Водночас інтеграція європейських практик місцевого економічного розвитку та підтримка громадянських ініціатив створюють передумови для зростання інвестиційної привабливості та підвищення рівня життя населення. У цьому контексті адаптація європейських стандартів управління на місцевому рівні є стратегічним етапом для посилення спроможності громад та їхньої конкурентоспроможності у сучасних умовах.

Впровадження європейських стандартів у модель місцевого самоврядування в Україні має ґрунтуватися на положеннях Європейської хартії місцевого самоврядування (1), яка визначає ключові принципи децентралізації, автономії громад та ефективного управління на місцевому рівні. Відповідно до Хартії, органи місцевого самоврядування повинні мати достатні повноваження, фінансові ресурси та незалежність у прийнятті рішень, що сприятиме підвищенню якості управління, забезпеченню прозорості влади та активній участі громадян у формуванні місцевої політики. Інтеграція європейських практик також передбачає розвиток місцевої демократії, стимулювання економічного зростання громад і створення умов для їхньої стійкої самодостатності.

Децентралізація та передача повноважень на місцевий рівень є головними чинниками розвитку спроможних громад та ефективного місцевого управління. Реформа децентралізації, розпочата в Україні, повинна продовжуватися з урахуванням європейських стандартів, що передбачає подальше укрупнення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) для підвищення їхньої фінансової та адміністративної спроможності. Розширення автономії громад дасть змогу органам місцевого самоврядування більш ефективно розподіляти ресурси відповідно до реальних потреб населення, сприятиме підвищенню якості управлінських рішень і забезпечить раціональне використання бюджетних коштів. Укрупнення ОТГ дозволить сформувати потужніші адміністративно-територіальні одиниці, здатні самостійно забезпечувати місцевий розвиток, залучати інвестиції та надавати якісні послуги. У сукупності ці процеси сприятимуть зміцненню місцевого самоврядування, підвищенню рівня публічного управління та гармонізації української системи місцевого розвитку з європейськими практиками.

Прозорість та підзвітність місцевої влади є основоположними принципами демократичного управління, спрямованими на забезпечення довіри громадян до органів місцевого самоврядування. Запровадження механізмів громадського контролю та відкритого доступу до інформації сприяє підвищенню рівня відповідальності посадових осіб і створює умови для активної участі населення у процесах ухвалення рішень. Використання цифрових платформ для комунікації з громадянами та розвитку електронного урядування дозволяє забезпечити оперативність і прозорість адміністративних процедур, спрощує доступ до муніципальних послуг і сприяє зменшенню рівня корупційних ризиків. Інтеграція таких інструментів у систему місцевого управління відповідає європейським стандартам та сприяє формуванню відкритого, підзвітнього й ефективного самоврядування. Для досягнення сталого результату ці механізми повинні бути закріплені на законодавчому рівні, що забезпечить їхню обов'язковість, стабільність функціонування та унеможливить відкат реформ у сфері місцевого самоврядування.

Європейські підходи до місцевого економічного розвитку ґрунтуються на забезпеченні сталого зростання громад через активізацію інвестиційної діяльності та підтримку підприємницької ініціативи. Стимулювання залучення інвестицій і розвитку партнерства між громадами сприяє економічній інтеграції регіонів, створенню нових робочих місць та модернізації інфраструктури. Провідним напрямом є адаптація європейських практик підтримки малого та середнього бізнесу, що передбачає створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, удосконалення механізмів фінансової підтримки, спрощення регуляторних процедур і забезпечення доступу до інноваційних технологій. Впровадження цих підходів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності місцевих економік, ефективному використанню ресурсного потенціалу громад та зміцненню фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Для забезпечення результативності цих процесів необхідне їх закріплення на законодавчому рівні та впровадження довгострокових стратегій економічного розвитку відповідно до європейських стандартів.

Розвиток інститутів громадянського суспільства є передумовою ефективного функціонування місцевого самоврядування та демократизації управлінських процесів. Посилення ролі місцевих ініціатив і громадських організацій сприяє залученню громадян до ухвалення рішень, підвищує рівень соціальної відповідальності та забезпечує більш ефективний контроль за діяльністю органів влади. Формування культури активної участі громадян у місцевому самоврядуванні передбачає розширення механізмів громадської взаємодії, підтримку волонтерських рухів, розвиток консультативних платформ і впровадження програм громадянської освіти. Такі процеси сприяють підвищенню рівня довіри між владою та суспільством, зміцненню демократичних інституцій та підвищенню ефективності прийнятих управлінських рішень. Для забезпечення стабільного розвитку громадянського суспільства необхідно закріпити відповідні механізми на законодавчому рівні та створити сприятливі умови для їхньої реалізації відповідно до європейських стандартів.

Впровадження європейських стандартів у модель місцевого самоврядування в Україні є необхідним етапом для зміцнення демократичних інститутів, підвищення ефективності управління та забезпечення сталого розвитку громад. Децентралізація повинна продовжуватися з урахуванням європейських підходів, зокрема через укрупнення об'єднаних територіальних громад, що сприятиме їхній фінансовій та адміністративній спроможності. Прозорість і підзвітність місцевої влади мають бути гарантовані через запровадження механізмів громадського контролю, відкритий доступ до інформації та використання цифрових технологій для комунікації та електронного урядування. Місцевий економічний розвиток потребує стимулювання інвестицій, розвитку партнерства між громадами та впровадження європейських практик підтримки малого та середнього бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування (переклад) (2015). *Офіційний вісник України*. № 24. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

Інна Проноза, кандидат політичних наук, доцент,

Катерина Піскун, здобувачка,

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Вплив кібервійни на процес євроінтеграції: аналіз глобальних кейсів

Кібервійна стала новим полем битви в сучасних міжнародних відносинах, що безпосередньо впливає на безпекову ситуацію як окремих країн, так і цілих регіонів. В контексті процесів євроінтеграції, що передбачають інтеграцію країн-кандидатів до інституцій Європейського Союзу, кібервійна набуває особливого значення через потенційні загрози інформаційній безпеці, економіці, а також політичній стабільності держав. Для країн, що прагнуть стати частиною європейської спільноти, включення в мережу загальноєвропейських кібербезпекових систем є не тільки політичним пріоритетом, а й необхідною умовою для стабільного розвитку.

Одним з найбільш вразливих аспектів кібервійни є можливість втручання у внутрішні політичні процеси, особливо в тих країнах, які знаходяться на етапі активної євроінтеграції. Такі втручання можуть бути спрямовані на дискредитацію керівних структур, розповсюдження дезінформації, підбурення соціальної нестабільності та посилення антивладних настроїв. Яскравим прикладом є Україна, яка після Революції Гідності 2014 року вступила на шлях активної євроінтеграції. Після цього країна зазнала численних кібернападів, більшість яких були спрямовані на підірив політичної стабільності та втручання у процеси державного управління. Відомим прикладом є атака на енергетичну систему України в грудні 2015 року, що призвела до відключення електроенергії у багатьох регіонах країни. Цей інцидент демонструє, як кібервійна може впливати на функціонування критично важливої інфраструктури, що в свою чергу ставить під загрозу стратегію євроінтеграції,

оскільки стабільність державних інституцій та функціонування економічних секторів є ключовими передумовами для вступу до ЄС (2, с. 7).

Ще одним важливим аспектом є використання кіберзброї для дестабілізації соціально-політичної ситуації в країнах, що прагнуть до європейської інтеграції. Наприклад, у випадку Грузії, яка з 2008 року взяла курс на євроатлантичну інтеграцію, спроби Росії перешкодити цим процесам включали численні кібератаки на урядові установи та ЗМІ. Кібератаки, що збіглися з військовою агресією, були спрямовані на поширення хаосу та дезінформації серед населення, що ускладнило процес координації євроінтеграційних реформ та послабило внутрішню підтримку європейського курсу країни.

У випадку країн Балтії, таких як Латвія, Литва та Естонія, які вже стали членами ЄС, кібератаки також використовуються для створення розколів в суспільстві та маніпуляцій громадською думкою. Відомий інцидент з Естонією у 2007 році, коли після перенесення радянського пам'ятника в Таллінні країна зазнала масованої кібератаки, наочно показує, як легко кібервійна може стати інструментом для впливу на внутрішню політику навіть в державах-членах ЄС. Хоча ці країни офіційно є частиною Європейського Союзу, їх кібербезпекові виклики не зникають, а, навпаки, стають ще актуальнішими, оскільки кібервійна дедалі більше використовується для маніпулювання політичними процесами та підриву національної безпеки.

Крім прямих атак на політичні та державні інституції, кібервійна має також довготривалі наслідки у вигляді підриву довіри до євроінтеграційних процесів в суспільстві. Наприклад, активна дезінформаційна кампанія з боку зовнішніх акторів, зокрема Росії, спрямована на дискредитацію Європейського Союзу в очах населення таких країн, як Молдова, Україна та Грузія. Вплив таких кампаній можна побачити у зростанні євроскептичних настроїв серед населення, що в свою чергу ускладнює політичний курс на євроінтеграцію та робить країну більш вразливою до зовнішніх втручань. Підтримка населення є ключовим елементом успіху євроінтеграції, і підрив цієї підтримки через

кібератаки та дезінформаційні операції створює довготривалу загрозу для успішного завершення цього процесу.

Інша складова кібервійни в контексті євроінтеграції полягає у впливі на економічну стабільність країн-кандидатів. Європейський Союз висуває високі вимоги до рівня економічного розвитку, ефективності державного управління та прозорості фінансових систем країн, які прагнуть до членства. Кібератаки на банківські системи, фінансові установи та економічну інфраструктуру можуть підірвати економічний розвиток країн-кандидатів, поставивши під сумнів їх спроможність виконувати євроінтеграційні вимоги. Наприклад, у випадку України, яка неодноразово стикалася з кібератаками на банківську систему, такі загрози мають серйозні наслідки для фінансової стабільності держави, що ускладнює виконання економічних реформ, необхідних для вступу до ЄС.

Європейський Союз усвідомлює масштаб кіберзагроз і активно розробляє стратегії кібербезпеки, які включають створення загальноєвропейських кіберцентрів, удосконалення національних систем кіберзахисту та гармонізацію законодавства країн-членів у цій сфері. Проте, для країн-кандидатів важливо не лише слідувати цим стратегіям, але й активно залучатися до створення власних кібербезпекових інституцій. Наприклад, Україна активно співпрацює з ЄС у сфері кібербезпеки, беручи участь у європейських програмах обміну досвідом та підвищення кіберстійкості. Такі заходи дозволяють країнам-кандидатам зміцнити свою здатність протидіяти кібератакам та підготуватися до вступу в кіберінфраструктуру Європейського Союзу (1).

Підсумовуючи, кібервійна стала невід'ємною частиною сучасних міжнародних відносин, яка значно впливає на процеси євроінтеграції. З прикладів України, Грузії та країн Балтії видно, що кібератаки можуть бути ефективним інструментом зовнішнього втручання в політичні, економічні та соціальні процеси країн, що прагнуть до членства в ЄС. Водночас, країни, які вже є частиною Євросоюзу, також не застраховані від кіберагресії, що підкреслює важливість міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки. Кіберзагрози стають дедалі складнішими та багатоаспектними, тому успішна

протидія їм вимагає комплексних заходів з боку як окремих держав, так і міжнародних організацій.

Список використаних джерел:

1. Етапи процесу євроінтеграції країн Балтії: досвід для України. <https://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/226606>
2. Європейська інтеграція. <https://eu-ua.kmu.gov.ua/integration/>

ІІІ СЕКЦІЯ:**ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ТА СОЦІОКУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА:
МОДЕЛІ, МЕХАНІЗМИ, ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ**

Svitlana Rostetska, Doctor of Political Sciences, Associate Professor

Rights Lab Visiting

Research Fellow in Trafficking, Migration and Displacement

University of Nottingham (UK)

Vulnerability of migrants: from violence to modern slavery

Migrants are one of the most vulnerable groups to violence and exploitation, especially in situations where the state and social institutions fail to ensure their protection. This can result from insufficient capacity of state structures, gaps in legislation, or simply a lack of respect for migrants' rights.

Risks are particularly high when people are forced to flee violence and armed conflict. In such cases, state protection mechanisms may be destroyed and society may be in crisis. Even if migrants escape imminent danger, they often face isolation, loss of family support, and inability to obtain legal status, access to legal employment, and social protection.

The risks of exploitation increase even more when migrants are forced to cross borders or work illegally. Their irregular status makes them dependent on intermediaries and employers who may abuse their desperate situation. Migrant workers in closed or hard-to-reach employment sectors, such as the maritime industry or domestic work in private households, are particularly vulnerable. In such circumstances, employers and agents may have almost complete control over their ability to maintain their visas, change jobs, control working and living conditions, and restrict their mobility.

According to the Global Estimates on Modern Slavery (2022), migrant workers are three times more likely to be forced into private-sector exploitation than local workers. Moreover, migrants are particularly vulnerable to trafficking during their migration journey (1).

Human trafficking is a form of modern-day slavery where a person is recruited or moved through force, fraud, or deception for exploitation. Victims may be forced into forced labour, sexual exploitation, or involved in criminal activities. In some cases, people are trapped in modern-day slavery through debt bondage or threats against their families.

Globalisation has changed not only the movement of goods and services but also the migration flows of people. Human trafficking criminals have taken advantage of these changes by moving people from regions with low wages or vulnerable communities to places with high demand for cheap labour (2).

In some cases, victims of trafficking are made aware of their situation from the outset, through the use of violence, coercion, threats, or close surveillance. They may be deliberately trafficked across borders for exploitation, for example in the sex trade, forced labour, or forced marriage. In other cases, they only learn about their situation during the process of trafficking or after they arrive in the destination country.

Although migration, human smuggling and trafficking are distinct phenomena, they are closely related. When “immigration laws limit opportunities for legal movement, people are forced to resort to illegal routes. This, in turn, can make them dependent on smugglers or even traffickers, increasing the risk of exploitation and modern slavery” (3).

When governments tighten immigration restrictions, they often unknowingly contribute to the growing profitability of the shadow business of smugglers and traffickers. As a result, the most vulnerable migrants find themselves in even more dangerous conditions.

There are several reasons why the detection of human trafficking among migrants remains limited:

- Problems with victim identification due to the gap between asylum, migration, and anti-trafficking procedures.

- Misperception of the transit country - in many countries, both migrants and authorities believe that migrants are only staying temporarily, so they do not seek help.

- Lack of evidence to prove the fact of human trafficking, which complicates legal proceedings.

- Lack of proper statistics, which reduces attention to the problem and limits resources to address it.

To reduce the risks of modern slavery, safe and legal migration must be supported. This means:

- Creating more legal pathways for migration to reduce migrants' dependence on smugglers and intermediaries.

- Informing migrants about their rights so they can protect themselves from exploitation.

- Collaboration between governments, civil society, and employers to create ethical working conditions and mechanisms to protect migrants.

- Providing mechanisms for anonymous reporting of cases of forced labour or exploitation.

Only through a comprehensive approach can the risks of human trafficking be minimised and the rights of migrants around the world be ensured.

References:

1. Global Estimates of Modern Slavery. <https://www.walkfree.org/reports/global-estimates-of-modern-slavery-2022/>
2. Migration and trafficking. <https://www.antislavery.org/what-we-do/migration-and-trafficking/>
3. Questions of intent: Where mixed migration and human trafficking overlap. <https://mixedmigration.org/questions-of-intent-mixed-migration-human-trafficking>

Деколонізація в Україні: сучасний стан та перспективи

Від успішності деколонізації, подолання наслідків колонізаційної залежності України від Росії залежить, чи переможе Україна у екзистенційній війні. Русифікованість та перебування України у російській колоніальній парадигмі (поширення російської мови, споживання російського контенту) дали підстави російському диктатору ілюзію швидкого захоплення України та позбавлення української нації державності. Все це вилилося у криваву багаторічну війну, в якій Україна захищається, щоб не бути знову колонізованою та поглиненою Росією. Остання за будь-яку ціну перешкоджає демократичному дистанціюванню України та інтеграції у Західний світ.

Україна, на відміну від країн Балтії, не квапилася з початком деколонізації після звільнення з Радянського Союзу. Україна прийняла «нульове громадянство» (надала його усім, незалежно від володіння мовою та національної належності), не провела люстрацію та дерусифікацію інформаційного, культурного, публічного просторів. Перебування у складі СРСР не позиціонувалося як радянська окупації території України доти, доки спроба авторитарного президента Росії відновити це наддержавне утворення та позбавити українську націю державності шляхом конвекційної війни, захоплення територій, безперервного терору - бомбардувань українських міст не спонукала українців до переосмислення своєї історії, політики пам'яті та визнання необхідності незворотного позбавлення від колоніального впливу.

Це переосмислення має відбуватися у рамках сприйняття України як постколоніальної держави, а Росії не лише як правонаступниці СРСР, а як колонізатора, метрополії та загарбника. Втім, М. Павлишин констатує «природне (антиколоніальне!) небажання переймати західні теорії та методи» (3, с. 73), притаманне українському суспільнознавству. Натомість

С. Євтушенко переконана, що «теорія постколоніалізму володіє всіма можливостями щодо подальшого розповсюдження на теренах пострадянського простору» (2, с. 102), позаяк з'являється все більше праць, які вписуються у постколоніальну парадигму навіть без оперування цією термінологією. Непривабливість постколоніальної теорії як методологічного інструменту переосмислення імперської спадщини в Україні вчена також пояснює багатовіковим спадком колоніалізму.

Фактично, Україна усвідомлено і цілеспрямовано розпочала деколонізацію у вигляді формування деколонізаційної політики та деколонізаційного законодавства після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 р. Після анексії Криму та Донбасу РФ у 2014 р. була проведена декомунізація без використання терміну та політики деколонізації.

Після повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну різко з'явився суспільно-політичний запит на деколонізацію, на очищення та відмежування від всього російського у культурно-мовному, інформаційному, символічно-історичному просторах. Демонтаж, канселяція радянської і російської спадщини, заміна її на національні українські символи та коди – ці суспільні прояви деколонізації швидко були імplementовані в українське законодавство. Як деколонізаційні слід розглядати ті нормативно-правові акти, що засуджують та протидіють Росії в реколонізації України (захоплення території в ході воєнної агресії). Це постанови Верховної Ради України: Про заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» (2022); Про Заяву Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких» (2023). Але найбільший інтерес з точки зору неймінгу, впровадження деколонізації та деколонізаційних практик слід вважати закони України: Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну

(2022); Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії (2023). Ці нормативно-правові акти вже передбачають формування цілеспрямованої політики деколонізації не лише як ліквідації спадщини, а як заборони реколонізаційної активності Росії: гібридної, воєнної, ідеологічної, мовної, культурної, політичної.

Перший закон пізніше, у 2024 р., був доповнений визначенням ідеології «руського міра» – як російської неоколоніальної доктрини, «в основу якої покладені шовіністичні, нацистські, расистські, ксенофобські, релігійні ідеї, образи і цілі, знищення України, геноцид Українського народу, невизнання суверенітету України та інших держав, яка має на меті насильницьке розширення російського наднаціонального імперського простору як способу реалізації особливого цивілізаційного права росіян на масові вбивства, державний тероризм, воєнне вторгнення до інших держав, окупацію територій..» (4). З цього визначення можна зробити висновок, що деколонізація в Україні має свою національну специфіку – зберегти державність та протидіяти повторній колонізації (реколонізації) України колишньою метрополією.

Другий закон має чимало прогалин, не містить визначення деколонізації – власне деколонізація згадується у назві і стосується лише топонімії. Але він виявився досить дієвим у практичній площині, позаяк передбачив порядок ліквідації символіки російської імперської політики у топонімах України. Законом визначається злочинною і засуджується російська імперська політика, забороняється її пропаганда у символіці та топонімії України, як у вже наявній, так і майбутній, зокрема назв, що глорифікують, увічнюють, пропагують або містять символіку російської імперської політики (5). Хоча цей найважливіший на сьогодні з точки зору проведення деколонізації в Україні нормативно-правовий акт не містить визначення деколонізації, але він дає чітке розуміння сучасної загрози повторної колонізації України. Зокрема у преамбулі зазначається, що метою збройної агресії РФ є «позбавлення Українського народу незалежності і суверенітету та повернення його до стану залежності, як

було за часів Російської імперії та Союзу Радянських Соціалістичних Республік» (5).

Російська імперська політика нарешті визначається законом як російська колоніальна політика. Для того, щоб боротися з безперервною колонізацією з боку Росії за допомогою послідовної політики деколонізації, необхідно мати чітке розуміння, чим була і є колонізація України, а вже потім працювати над політико-правовими механізмами протидії їй. Як справедливо зазначає О. Бажан, «процеси деколонізації мають стати надійним заслоном від «руського мира», пріоритетом гуманітарної безпеки, підґрунтям для повноцінного та різностороннього демократичного розвитку Української держави» (1, с. 110).

Таким чином спочатку правову базу отримав сплеск стихійної деколонізації у вигляді декомунізації, згодом - реакція на війну як очищення та відмежування від всього російського у вигляді деколонізації топонімії та протидія, заперечення легітимності спроб повторної колонізації (реколонізації) України. Адже деколонізація – це не лише боротьба з колоніальними маркерами та символами, це рефлексія українською нацією себе, своєї історії, державності та цивілізаційної суб'єктності, вільна від імперських кодів. Наразі правового забезпечення потребує деколонізаційна політика в Україні в найширшому розумінні, спрямована у тому числі на захист суверенітету, територіальної цілісності та ідентичності української нації.

Список використаних джерел:

1. Бажан, О. (2022). У чому полягає деколонізація в українському публічному просторі в умовах російсько-української війни? *Перелом: війна Росії проти України у часових пластах і просторах минулини. Діалоги з істориками*. Київ: Інститут історії України НАН України, Кн. 1, 109-111.
2. Євтушенко, С. (2017). Постколоніальний дискурс на пострадянському просторі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*, № 36, 99-103.
3. Павлишин, М. (2014). Постколоніалізм як метод і склад думки. *Постколоніалізм. Генерації. Культура*. Київ: Лауріс. 336 с.
4. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки

воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України. *Законодавство України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text>

5. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії: Закон України. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>

Людмила Кормич, доктор історичних наук, професор,
Голова ГО «Південно-Український центр гендерних проблем»

Імідж влади як об'єкт в когнітивній війні

Сучасна світова політика наочно демонструє, що гібридні війни, передусім, їх інформаційна складова, розпочинаються задовго до відкритої конфронтації та гарячої стадії війн. При цьому особливе місце займає саме розробка стратегії та вибір тактики щодо інститутів влади як уособлення сторони потиборства.

Для суб'єкта, на який спрямована агресія, надважливим стає збереження позитивного іміджу власної системи влади і управління, підтвердження її авторитету у суспільстві та легітимності рішень, що приймаються; формування позитивної реакції на дії влади, демонстрація спроможності влади швидко адаптуватись до нових викликів і загроз та знаходити способи протидіяти їм і долати негативні наслідки, краудсорсинговою тактикою розширювати підтримку влади та участь в реалізації її рішень. Також існує необхідність виявляти та розкривати реальні цілі і наміри протилежної сторони, що часто замасковані і приховані. Все це має розповсюджуватись не лише на власне суспільство, а й поширюватись на формування власного позитивного іміджу поза межами країни, формуючи середовище зовнішньої підтримки.

У суб'єкта, що ініціює агресивні дії, безумовно, абсолютно протилежна мета: дискредитація влади, обраної в якості жертви; підриг довіри до неї, як в контексті внутрішньосуспільному так і зовнішньополітичному; спотворення результатів її дій, максимальне перебільшення недоліків, здійснюваних нею управлінських кроків; використання помилок як підґрунтя для розколу між владою і суспільством. Все це має за мету формування негативного іміджу владних інституцій, необґрунтоване звинувачення в невідповідності дій влади інтересам суспільства і, як результат, активізацію настроїв та діяльності, спрямованих проти влади, появу вимог щодо її зміни тощо. Аналогічні тези,

поширювані в інших країнах-суб'єктах світової політики, мають за мету ізоляцію жертви, мінімізацію її підтримки на регіональному чи глобальному рівні і, як наслідок, значне послаблення спроможності опору агресії.

Саме це засвідчила сучасна агресія РФ проти України. Прихований вплив на свідомість і поведінку українського суспільства, який стосувався ставлення до влади, проявлявся в основному в період виборчих кампаній з моменту набуття Україною статусу незалежності. Але зовсім інші форми і масштаби даного процесу проявились на рубежі 2013-2014 років. Адже на порядку денному постало питання повного переходу нашої держави на рейки євроінтеграції і відходу від контролю з боку РФ. Відбулись радикальні зміни свідомості і поведінки українського соціуму в напрямку демократичних цінностей та зростання національної свідомості. В свою чергу, такі зміни викликали посилення намагань РФ насаджувати ідеологію “руського мира” в Україні.

Тож в теоретичній і практичній площині широкий спектр питань, пов'язаних з когнітивною війною, став предметом аналізу в цілому ряді наукових досліджень. Це і питання генези когнітивних війн, які аналізує С. Максименко (2); і проблеми специфіки когнітивної війни РФ проти України, які розглядає М. Стрельбицький (3); і особливості впливу на систему освіти як важливий напрям когнітивної війни, досліджувані О. Буровим (1) та ряд інших важливих питань, які стають предметом вивчення для багатьох фахівців. Їх наукові розробки дають сутнісну характеристику когнітивної війни як невід'ємної складової сучасних війн. Але багатовимірність проблеми потребує більшої деталізації, передусім, стосовно конкретних об'єктів, на які спрямовані зусилля щодо зміни сприйняття і ставлення на рівні правосвідомості чи правової культури, політичної поведінки та інших параметрів, притаманних суспільству.

І імідж влади набуває в даному контексті особливого значення. Адже, зруйнувавши єдність суспільства та підірвавши підтримку критично важливих в умовах війни управлінських рішень з боку громадськості, можна зменшити

силу опору агресору; стимулюючи внутрішні конфлікти, можна знизити міжнародні рейтинги українського народу як захисника демократичних цінностей, що величезними зусиллями і втратами намагається зупинити авторитарно-тоталітарні зсуви в системі міжнародних відносин та зміну моделі світопорядку з напрямку гуманізації до пріоритету силових методів взаємодії.

Тож противник застосовує широкий арсенал інструментів для формування негативного іміджу влади суб'єкта, що протистоїть йому. Сучасна епоха, яку визначають як еру цифровізації, прискорює і розширює можливості використання кіберпростору в якості ефективного поля впливу на суспільну свідомість в будь-якому розрізі: від локального до глобального. Саме через інтернет - ресурси швидко і масовано розповсюджуються дезінформація, численні фейкові новини для дискредитації владних інституцій, здійснюються кібер атаки на їх офіційні сайти чи державні реєстри задля руйнації управлінської інфраструктури, відбувається маніпуляція, з метою перекласти провину на владу країни-жертви замість агресора. До такої діяльності залучаються армії ботів, тролей, численні хакерські групи, створюються своєрідні кібервійська, розширюється мережа пропагандистських каналів, які діють в різних країнах, налаштовуючи частину світової спільноти на птрібний агресору контент задля зменшення підтримки жертви агресії. В такій деструктивній діяльності використовуються можливості навіть новітніх інструментів, таких як штучний інтелект.

З усією очевидністю це відбувається сьогодні в рамках когнітивної війни РФ проти України. Всіма способами просуваються та тиражуються вигідні країні-агресору тези про “нелегітимність” української влади, “недемократичність та антинародність” її управлінських розпоряджень, масштабну корумпованість влади та багато інших посилів антиукраїнської спрямованості.

Подібні наративи набувають певної специфіки, коли спрямовуються на населення самої країни-агресора і мають за мету позиціонування влади РФ як захисниці інтересів власного народу, що спрацювала на випередження, в

протистоянні уявним загрозам, та борця за традиційні цінності. Влада ж України зображується в якості сили, що руйнує безпековий простір і загрожує росіянам та навіть власному народу. Цим обґрунтовуються правомірність вимог «денацифікації», «демільтаризації» тощо. Ці наративи мають виправдовувати будь які агресивні дії РФ, її військові злочини, повне ігнорування норм міжнародного права, створюючи ілюзію «місії спасителя».

В інформаційному ж просторі України розповсюджуються дезінформація та фейки про відсутність підтримки влади та антинародну спрямованість її рішень і дій. Штучно організовані провокації тиражуються як «переконливе свідчення» масовості негативного ставлення українського соціуму до власних владно-управлінських інституцій.

Пропагандистські зусилля різноманітного формату, які здійснюються за межами території безпосередньо військового протистояння, спрямовуються на те, щоб зобразити владу країни-жертви агресії як таку, що збагачується на війні, використовує зарубіжну допомогу задля власних корисних інтересів, не цінує підтримку інших держав, використовує ситуацію, шкодячи добробуту населення інших країн тощо. Роздмухуються будь-які конфлікти між державами, що стали на бік України; викривляється історія, підтримуються радикальні настрої в інших державах, щоб зменшити або припинити реальну підтримку України чи зняти санкції, запроваджені проти РФ як агресора.

Таким чином, в сучасній гібридній війні людський мозок, індивідуальна свідомість перетворюються в поле битви. Змінюючи сприйняття, можна нав'язати власні оцінки та забезпечити потрібну модель поведінки різних суб'єктів. В когнітивній війні не існує кордонів і важко визначити обсяги людського потенціалу, який може бути задіяним. Маніпуляційні впливи посилюють тиск військового компонента для досягнення потрібного результату. Це значно ускладнює реалізацію будь-яких важливих рішень, потребуючи великої профілактичної роботи серед населення, чіткого прогнозування можливих загроз та пошуку ефективних способів протистояти їм. Адже загальні принципи функціонування влади демократичної країни –

легітимність, відкритість, прозорість, розширення участі і ряд інших мають узгоджуватись з вимогами воєнного стану, створюючи доволі складну дилему для системи управління. Тож комплексний підхід для аналізу проблематики когнітивних війн потребує уваги фахівців різних напрямів, слугуючи платформою реального розв'язання завдань, що стоять сьогодні перед політичними акторами. Адже саме в площині знань і розумінь можна формувати інформованість і стійкість для протидії існуючим загрозам.

Список використаних джерел:

1. Буров, О.Ю. (2021). Українська освіта у фокусі когнітивної війни. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-13-13>
2. Максименко, С.Д., Деркач, Л.М. (2024). *Генеза сучасної інформаційно-когнітивної (гібридної) війни в українському контексті та глобальному вимірі: наукове дослідження*. Київ: Видавництво Людмила, <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740932/1/LayOut02%20%281%29.pdf>
3. Стрельбицький, М., Гринь, М. (2023). Когнітивна війна Росії проти України. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*, 1 (64), 46–52. <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.1.7>

Катерина Голдеништейн, кандидат політичних наук,

Політико-правовий коледж «АЛСКО» (м. Київ)

Визначальні складові політики пам'яті

В сучасних умовах сприйняття минулого виступає важливим політичним ресурсом. У цьому контексті доцільно проаналізувати ключові елементи політики пам'яті в межах політологічних досліджень, а також суміжних дисциплін, пов'язаних із політичною наукою. Важливим завданням є також визначення потенціалу розгляду політики пам'яті як системи публічних взаємодій між акторами, які прагнуть закріпити певну інтерпретацію історичних подій. Особливо актуальною ця проблема є для України, яка перебуває в процесі національного відродження та звільнення від імперського впливу, що підкреслює стратегічну роль політики пам'яті в державотворчих процесах.

Різні аспекти розуміння політики пам'яті відобразили у своїх працях на міжгалузевому рівні такі відомі зарубіжні вчені, як М. Альбвакс, Р. Барт, В. Беньямін, П. Бурдьє, Е. Гобсбаум, Ж. Деріда, Р. Еванс, У. Еко, Г. Зіммель, Ю. Кристева, П. Нора, П. Рікер, М. Фуко та ін. Серед українських вчених до зазначеної проблеми звертаються В. Бабка, О. Бойко, В. Бушанський, О. Волянчук, М. Гон, Я. Грицак, Г. Касьянов, А. Киридон, В. Кривошея, О. Любовець, М. Михальченко, Л. Нагорна, М. Степико, Ю. Шайгородський, Ю. Шаповал, Н. Яковенко та ін. Останнім часом до дискурсу щодо політики пам'яті долучилася і авторка пропонованої розвідки, присвятивши попередні публікації осмисленню понятійного апарату та систематизації здобутків, пов'язаних із поглибленим розумінням даного явища (1; 2; 3).

Політика пам'яті як публічна взаємодія соціальних суб'єктів щодо узгодженого з вимогами сучасності розуміння минулого має досить широкий контекст й відповідно залучає до свого потенціалу відносно автономні напрями, до яких можна віднести історичну пам'ять, національну пам'ять, а також

символічну політику. Відповідно варто осмислити означене понятійно-термінологічне поле, що має важливе значення для формування демократичного світосприйняття людини й суспільства.

Історична пам'ять використовується в сучасних умовах з метою зміцнення легітимності влади, ефективного управління політичними процесами, побудови ідентичності, яка ідеологічно об'єднує суспільство. Політичні актори, використовуючи минуле як інструмент впливу, прагнуть подати події та факти не такими, якими вони були насправді, а у вигляді, що відповідає сучасним політичним потребам і очікуванням. Унаслідок цього, поряд із конструктивними підходами до осмислення історії, виникають випадки її спотворення, фальсифікації та суперечливих інтерпретацій минулих подій. У цьому контексті Г. Касьянов слушно зауважує: «Проблема історичної пам'яті має безпосереднє відношення до питання влади: як суто політичної, так і влади дискурсу» (4, с. 126).

Останнім часом набуває популярності історична політика, як науковий напрям, що інтерпретує минуле з певною метою, зокрема, в інтересах правлячої еліти. Такий підхід до інтерпретації історії є складовою політики пам'яті, яку варто розглядати як діяльність державних інституцій та інших суб'єктів, спрямовану на закріплення певних уявлень про спільне минуле. Це включає формування відповідної культурної інфраструктури, освітніх програм та законодавчих ініціатив, що регулюють історичну пам'ять у суспільстві. У відповідності з цим фахівці визначають історичну політику як «різновид політики, метою і змістом якої є цілеспрямоване конструювання та утилітарне використання в політичних цілях історичної пам'яті, інших форм колективних уявлень про минуле і його репрезентацій, у тому числі професійної історіографії» (4, с. 135). Загалом поняття «історична політика» збігається з поняттям «політика пам'яті», однак воно охоплює значно ширше коло соціальних явищ.

Робота з історичною пам'яттю спрямована на формування або відтворення існуючих міфів, які відіграють ключову роль у консолідації

суспільства та забезпеченні громадянської згоди щодо важливих ідей та рішень, ухвалених владними елітами. Політичний міф є центральним поняттям у дослідженні історичної свідомості націй, політичної ідентичності громадянських спільнот та структури колективної пам'яті. Як репрезентативні практики, міфи зазвичай ґрунтуються на спрощених наративах про «золотий вік», героїчні подвиги, виняткові страждання та священні жертви народу.

Політична міфологія відіграє важливу роль у формуванні офіційної історичної політики держави, оскільки важко уявити ситуацію, за якої держава відмовляється від просування власних наративів та допускає існування альтернативних поглядів. Часто влада використовує цей механізм для створення штучної символічної реальності, маніпулюючи суспільною свідомістю. Водночас дискримінаційні аспекти міфологізації можуть бути подолані за умови підвищення рівня поінформованості громадян про складність та багатогранність історичного досвіду, а також забезпечення їх необхідними аналітичними інструментами для критичного осмислення спрощених історичних наративів. Динамічний розвиток історичної політики в Україні проявляється у створенні спеціалізованих інституцій, формуванні місць пам'яті та залученні до цього процесу державних і силових структур.

Національна пам'ять є важливим чинником конструювання історії, відбору подій для офіційного дискурсу, а також вибору цілей і способу оповіді. Під «національною пам'яттю» слід розуміти «тип колективної пам'яті, прийнятної для людей, які вважають себе спільнотою, що має спільну історію, і які пов'язані тим, що разом згадують і забувають» (7, р. 8–9). У політичному вимірі це означає, що інтерпретації минулого є вибірковими, а ті елементи, які не відповідають домінантному наративу, витісняються з публічного простору. Таким чином, національна пам'ять, як форма колективної пам'яті, репрезентує образ минулого, який формується політичними акторами відповідно до актуальних суспільних запитів. Вона не лише відображає спільні спогади про минулі події, але й визначає, яким чином ці події інтерпретуються, ґрунтуючись на сучасних соціальних і політичних потребах суспільства.

Через соціальну структуру індивіди, що мислять у національних категоріях, конструюють історичну пам'ять та обґрунтовують легітимність національної державності. Національна пам'ять формується та поширюється за допомогою офіційних дискурсів і комеморативних практик, ініційованих політичними елітами та державними лідерами в символічно значущих «місцях пам'яті». Такі простори, що нагадують про ключові події національного минулого, у науковій літературі часто позначаються як «хронотопи»—місця, де час і простір поєднуються у символічному вимірі, взаємопов'язані з міфами та ідентичністю (6, р. 5–12). У цьому контексті однією з пріоритетних цілей державної політики пам'яті в Україні є консолідація національної ідентичності громадян, яка визначає стратегічні національні інтереси та напрямки розвитку державної політики.

Символічна політика. Політика пам'яті в сучасних умовах розглядається як один із ключових ресурсів символічної політики. Як зазначав П'єр Бурдьє, конструювання нових уявлень про соціальну реальність найчастіше здійснюється через стратегії, спрямовані на ретроспективну реконструкцію минулого та його адаптацію до актуальних суспільних потреб [5, р. 79]. Відтак, закономірним є те, що дослідження символічної політики значною мірою зосереджуються на взаємозв'язку між історичним минулим і проєкцією майбутнього.

Символічна політика відіграє значну роль як у демократичних суспільствах, так і в авторитарних та тоталітарних режимах, але її функції та механізми суттєво відрізняються. У демократичних державах вона використовується для зміцнення політичної легітимності через культурні та історичні референції, що відповідають рівню національної свідомості та культурних цінностей суспільства. Натомість у недемократичних системах влада часто маніпулює символічними ресурсами, створюючи міфологізовану політичну реальність, яка підкріплює ідеологічні наративи та виправдовує політичний контроль.

Сучасні дослідження символічної політики дозволяють розглядати її як публічну діяльність, спрямовану на формування та просування певних інтерпретацій соціальної реальності. Одним із ключових елементів цього процесу є комеморація, що проявляється у публічному переосмисленні та актуалізації історичних подій і персоналій. Політичні актори використовують цей механізм для формування спільної історичної пам'яті та конструювання національної ідентичності через символічні практики. Інфраструктура пам'яті, яка забезпечує ефективність комеморативних процесів, включає широкий спектр елементів: пам'ятники, музеї, меморіальні комплекси, державні свята, топоніміку, літературні й мистецькі твори, а також ритуали та символи, що відображають колективну солідарність. Через ці інструменти символічна політика формує суспільний дискурс про минуле, впливаючи на політичну культуру, соціальні відносини та ідентичність громадян.

Висновки. Отже, політика пам'яті є не лише способом осмислення минулого, а й важливим механізмом впливу на сучасні суспільні процеси. Систематизація її ключових складових дозволяє створити концептуальну основу для подальших досліджень різних аспектів цього явища: трансформації публічного дискурсу про історичне минуле, змін у позиціях ключових політичних акторів, розвитку соціокультурної інфраструктури пам'яті, модернізації освітньої політики та конструювання системи символів, які забезпечують спадкоємність історичних уявлень у суспільстві. Політику пам'яті варто розглядати як складний процес взаємодії політичних сил, які прагнуть утвердити певне бачення минулого через використання символічних ресурсів – наративів, візуальних образів, знаків, міфів і ритуалів. Формування історичної пам'яті є стратегічним інструментом, що сприяє консолідації суспільства або, навпаки, використовується для політичної мобілізації та ідеологічного впливу. Таким чином, політика пам'яті виступає важливим компонентом символічної політики, що визначає не лише ставлення до минулого, а й впливає на сучасний суспільний порядок, політичну ідентичність та соціальну згуртованість нації.

Список використаних джерел:

1. Голденштейн, К.О. (2023). Джерела дослідження символічних аспектів політики пам'яті. *Політичне життя*, № 3, 65–73.
2. Голденштейн, К.О. (2023). Політика пам'яті як ресурс символічної політики. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія Політичні науки, № 8, 66–71.
3. Голденштейн, К.О. (2023). Символічна реальність як об'єкт політологічного дослідження. *Політологічний вісник: збірник наукових праць* / голов. ред. О. В. Батрименко; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К.: ТОВ «Вадекс», Вип. 90, 216–225.
4. Касьянов, Г.В. (2016). Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять. *Український історичний журнал*, № 2 (527), 118–137.
5. Burde, P. (2007). *Sotsyolohyia sotsyalnoho prostranstva*. Moskva : Ynstytut eksperymentalnoi sotsyolohyy; SPb.: Aleteiia. 288 s.
6. Evans, R. (2003). Introduction: Redesigning the Past: History in Political Transitions. *Journal of Contemporary History*, Vol. 38, No. 1, 5–12.
7. Nora, P. (1989). Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*, No. 26. Special Issue: Memory and Counter-Memory, 8–9.

Юлія Завгородня, кандидат політичних наук, доцент

Максим Флоренко, аспірант,

Національний університет «Одеська юридична академія»

Вплив кібератак на психоемоційний стан суспільства в умовах гібридної війни

Затяжна російсько-українська війна загострює ряд проблемних питань, які дестабілізують процеси ефективності функціонування політичної системи та органів управління. З метою, формування узагальненого уявлення про загрози, виклики для суспільства у майбутньому необхідно оцінити вплив на психоемоційний вплив атак в кіберпросторі на суспільну діяльність та взаємодію з політичним інституціями. Розуміння сутнісного характеру гібридної війни для України та країн партнерів, які також піддаються атакам зі сторони країни агресора та стикаються з маніпуляційним впливом на об'єктивну дійсність.

Так, військове вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року символізує одну із значних геополітичних криз після Другої світової війни. Хоча Росія почала скупчувати війська на своєму західному кордоні в березні 2021 року, але більшість глобальних гравців не вірили у можливість повномасштабного вторгнення. Масштаб наступального штурму швидко переріс у військове вторгнення зі спробою російських військ анексувати Україну та повалити демократично обраний режим суб'єктів політики. Конфлікт також вилився в найбільшу у Європі кризу біженців з 1945 року, коли понад сім мільйонів людей були змушені покинути країну через війну та понад вісім мільйонів людей, які були переміщені всередині країни.

Війна в Україні також призвела до повного розриву відносин між НАТО і Росією і, мабуть, стало тривожно щодо можливої ядерної війни після кубинської ракетної кризи 1962 року, коли обидві сторони відкрито погрожували ядерною помстою зброї у відповідь на передбачувану агресію. Це

призвело до глибинного занепокоєння не лише для воюючих країн, але усіх держав з ядерним потенціалом, а відповідно і людей у світі, які перебували та продовжують перебувати в стані інформаційно-кібернетичних атак на психологічний стан.

При аналізі світових тенденцій, варто відзначити, що понад 170 млн людей у всьому світі нині постраждали від збройних конфліктів. Серед них понад 70 млн тих, які примусово переміщені в межах своїх країн як внутрішньо переміщені особи або в інші країни як біженці. У цій ситуації особливого характеру для постстресового реагування та розладів набувають колективні травми. Наразі у світі відбулася зміна у воєнних діях від традиційних транс-кордонних воєн під проводом військ до воєн, зосереджених на місцевих громадах і цивільних особах, роблячи їх більш вразливими та залученими у війну. Значно зросла тотальність військових конфліктів за кількістю країн, які беруть у них участь, залученого у війни населення та охопленої війнами території (2).

Яскравим проявом кіберагресії слугує у сучасних умовах повномасштабна російська війна в Україні, де спостерігається одночасне формування індивідуальної та колективної травматизації, що негативно впливає на психосоматичне та громадське здоров'я. Війна, в поєднанні з наслідками постковіду, створює ідеальні умови для збільшення навантаження на систему охорони здоров'я через психічні розлади.

Перед системою медичної, психологічної та соціальної допомоги стоїть завдання комплексного відновлення психосоматичного та психосоціального здоров'я населення України, де найбільш складним та тривалим процесом є реабілітація. Ранні діагностичні та лікувальні втручання можуть значно зменшити поширеність ПТСР серед осіб, які пережили психічну травму. Тому найбільша відповідальність за це лежить на первинній ланці медичної допомоги.

Для якісного реагування на виклики війни в Україні, необхідно здійснювати чітку систему реагування органами управління на державному та регіональних рівнях, щодо кібератак, які можуть мати негативні наслідки.

Медичні фахівці відзначають, що в українській державі необхідно впровадити цілісну систему трансдіагностичних медико-психологічних травмофокусованих методів діагностики, лікування, профілактики та реабілітації осіб, постраждалих від війни, яка має включати як в управління проблемами, так і інтегральний підхід до подолання стресу. Ключовим завданням є навчання медичних працівників усіх рівнів щодо ефективного виявлення та роботи з постраждалими, зокрема в сфері реабілітації (2).

У зв'язку, з цим можемо дійти до таких висновків, що кібератаки в умовах гібридної війни становлять серйозну загрозу не лише для інформаційної інфраструктури, а й для психоемоційного стану населення. Вони використовуються як інструмент психологічного впливу, створюючи атмосферу невизначеності та страху. У зв'язку з масовим поширенням дезінформації, фейкових новин і кібероперацій, спрямованих на маніпулювання громадською думкою, суспільство переживає постійну напругу. Ці атаки підривають довіру до офіційних джерел інформації, що призводить до зростання соціальних конфліктів і дестабілізації внутрішньої ситуації. В умовах політичної нестабільності та гібридної війни, в якій кібератаки є одним із основних елементів боротьби, психоемоційний тиск на населення значно посилюється.

Вплив кібератак на психоемоційний стан суспільства може мати довготривалі наслідки для політичної стабільності країни. Поширення фальшивих новин і маніпулятивних матеріалів може викликати паніку, підвищити рівень тривожності серед громадян та знизити їхню здатність до критичного мислення. Це, в свою чергу, може призвести до політичної поляризації, ускладнити процеси ухвалення важливих рішень та посилити недовіру до державних інституцій. У такій ситуації необхідно розробляти стратегії кібербезпеки та комунікації, спрямовані на зміцнення стійкості

суспільства до інформаційних атак та збереження політичної єдності в умовах гібридної війни.

Список використаних джерел:

1. Kormych, L., Krasnopolska, T. & Zavhorodnia, Yu. (2024). Digital Transformation and National Security Ensuring. *Evropsky Politicky Pravni Diskurz*, 11, 1, 29-37.
2. Чабан, О.С., Хаустова, О.О. (2022) Медико-психологічні наслідки дистресу війни в Україні: що ми очікуємо та що потрібно враховувати при наданні медичної допомоги? *Український медичний часопис*. www.umj.com.ua/uk/publikatsia-232297-mediko-psihologichni-naslidki-distresu-vijni-v-ukrayini-shho-mi-ochikuyemo-ta-shho-potribno-vrahovuvati-pri-nadanni-medichnoyi-dopomogi

Глобалізація і локальна ідентичність: культурно-політичний контекст

У сучасному світі глобалізація стала однією з найвпливовіших сил, що змінює політичні, економічні та культурні процеси. Вона сприяє розширенню міжнародних зв'язків, взаємопроникненню ідей та інтеграції різних культур. Водночас локальна ідентичність набуває нового значення, оскільки люди та спільноти намагаються зберегти свої унікальні традиції, мову, культуру і звичаї. Взаємодія цих двох тенденцій породжує численні виклики і конфлікти, але також відкриває можливості для створення нових форм соціального і політичного співіснування. Значним є дослідження взаємозв'язку між глобалізацією та локальною ідентичністю у контексті сучасної політичної та культурної трансформації. Особлива увага приділятиметься аналізу того, як глобалізаційні процеси впливають на збереження та трансформацію локальних ідентичностей, а також які політичні стратегії допомагають адаптуватися до цих змін.

Які ж можливості і виклики стоять перед глобалізацією? Глобалізація охоплює широке коло явищ, включаючи розвиток інформаційних технологій, інтеграцію економік, міжкультурний обмін та посилення впливу транснаціональних організацій. Серед основних позитивних аспектів глобалізації можна виділити:

1. Посилення міжкультурної комунікації. Завдяки розвитку цифрових технологій та глобальних медіа, люди з різних куточків світу отримують доступ до культурних продуктів інших націй (1, с. 45).

2. Економічна інтеграція. Відкриття кордонів для торгівлі сприяє економічному зростанню та підвищенню рівня життя в багатьох країнах (2, с. 78).

3. Розвиток глобальної солідарності. Глобальні проблеми, такі як зміна клімату, боротьба з пандеміями чи права людини, об'єднують держави та суспільства у пошуку спільних рішень (3, с. 112).

Однак глобалізація також створює виклики. Зокрема, вона може призводити до уніфікації культур, послаблення традиційних ідентичностей, соціальної нерівності та втрати національного суверенітету. В таких умовах локальна ідентичність стає інструментом захисту від надмірного впливу глобальних трендів.

Розглянемо локальну ідентичність як відповідь на глобалізацію. Локальна ідентичність базується на спільному історичному, культурному та соціальному досвіді певної спільноти. У сучасному світі вона виконує такі функції:

1. Збереження культурної спадщини. Традиції, мова, мистецтво та релігія є важливими елементами локальної ідентичності, які допомагають людям відчувати належність до своєї спільноти (4).

2. Опір культурній уніфікації. Локальна ідентичність слугує противагою глобалізації, дозволяючи зберігати різноманітність культур у світі (5).

3. Формування політичної самосвідомості. У багатьох випадках локальна ідентичність стає основою для політичних рухів, спрямованих на захист прав меншин чи автономії регіонів.

Протягом останніх десятиліть зростає кількість ініціатив, спрямованих на підтримку локальних культур. Наприклад, ЮНЕСКО активно працює над збереженням об'єктів нематеріальної культурної спадщини, а локальні уряди створюють програми для підтримки рідної мови та традиційного мистецтва (6).

І також, якщо охопити культурно-політичний контекст взаємодії глобалізації та локальної ідентичності, то потрібно розуміти, що політика відіграє ключову роль у регулюванні відносин між ними. Держави та міжнародні організації використовують різні підходи для забезпечення балансу між цими процесами:

1. Мультикультуралізм. Ця модель спрямована на визнання і повагу до культурного різноманіття, сприяючи співіснуванню різних ідентичностей у межах однієї держави.

2. Інтеграційна політика. Уряди стимулюють розвиток спільної національної ідентичності, яка включає елементи локальної культури.

3. Глобальна культурна дипломатія. Використання культурних ресурсів як інструменту м'якої сили для досягнення політичних цілей.

Зокрема, локальні рухи, такі як каталонський сепаратизм чи захист мов корінних народів, демонструють, як локальна ідентичність стає політичним інструментом. У свою чергу, глобалізація стимулює держави до пошуку нових форм взаємодії, які дозволяють одночасно підтримувати локальні традиції та інтегруватися у світову спільноту.

Тож, підводячи підсумки, глобалізація і локальна ідентичність – це два взаємопов'язані явища, які впливають одне на одного. Глобалізація відкриває нові можливості для міжкультурного обміну, але водночас створює ризики уніфікації культур. Локальна ідентичність виступає важливим елементом опору цим процесам, забезпечуючи збереження різноманітності та культурного багатства світу. Для збереження балансу між глобальним і локальним потрібні політики, які враховують як глобальні тренди, так і локальні потреби. Це дозволить створити умови для сталого розвитку, що базується на взаємоповазі, діалозі та співпраці між різними культурами.

Список використаних джерел:

1. Андерсон, Б. (2001). *Уявлені спільноти: Роздуми про походження і поширення націоналізму* (О. Коваленко, пер.). Критика.
2. Гідденс, Е. (2001). *Наслідки модерну* (О. Соболев, пер.). Основи.
3. Гобсбаум, Е. (2005). *Нації та націоналізм після 1780 року: Програма, міф, реальність* (А. Олійник, пер.). Критика.
4. Левчук, Л. Т. (Ред.). (2014). *Культурологія: теорії, методології, історія*. Либідь.
5. Пахомов, Ю. І., & Губерський, Л. В. (Ред.). (2010). *Глобалізація і культура: виклики і перспективи*. Либідь.
6. ЮНЕСКО. (2025). *Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини*.

Отримано з <https://ich.unesco.org>

Інструменти наднаціонального рівня публічного адміністрування режиму підводної культурної спадщини

Підхід до публічного адміністрування як різнорівневого явища є характерним для доктринальних досліджень у сфері значно глобалізованих та регіоналізованих видів діяльності – морського та річкового судноплавства, управління портами, митної справи тощо. Його формування, на відміну від інших теоретико-прикладних концепцій, мало вторинне походження, адже сприйняття наукою стало наслідком об'єктивного існування та реалізації наддержавних політичних та організаційно-правових рішень за допомогою національних законодавчих систем та інституційних виконавчих механізмів.

Публічне адміністрування режиму підводної культурної спадщини, зокрема діяльності, що на неї спрямована, або може випадково на неї вплинути, тощо, також характеризується наявністю декількох рівнів – глобального, регіонального та внутрішньодержавного. Кожному з них притаманні власні інструменти (форми та методи), які є проявом функцій, повноважень, засобів та можливостей впливу владних суб'єктів на суспільні відносини, пов'язані з виявленням, охороною, захистом та використанням підводного культурного надбання. Набори таких інструментів здебільшого є подібними у рамках наддержавного (глобального і регіонального) та національного рівнів, і характеризуються особливостями застосування передбачених керуючих впливів. Зокрема, міжнародний рівень публічного адміністрування передбачає участь держави (її представників) у роботі міжнародних організацій та їх структурах, виконання координуючих функцій спеціально призначеними (або обраними) представниками для взаємодії зазначених організацій з національними уповноваженими суб'єктами, а також укладання відповідних міжнародних угод. Такий функціонал безпосередньо не пов'язаний з

діяльністю, спрямованою на підводне культурне надбання, або діяльністю, що може випадково на нього вплинути, тощо, але опосередковано, через створення робочих груп, схвалення правових норм, керівництв з їх імплементації, протокольних рішень, міністерських декларацій, рекомендацій та інших форм публічного адміністрування, безумовно, впливає на неї, визначаючи базові аспекти її здійснення, часто маючи характер норм «м'якого права».

Конвенцією UNESCO про охорону підводної культурної спадщини 2001 р. (3) (далі – 2001 UNESCO Convention) передбачено комплекс форм публічного адміністрування діяльності, спрямованої на підводну культурну спадщину, іншої діяльності, що має безпосереднє відношення до неї у якості управлінських впливів наддержавного рівня, що здійснюються через представницькі та виконавчі інституції, а також участь її держав-учасниць як у регулюванні та підтриманні режиму підводної культурної спадщини на внутрішньому рівні, так й у координації спільних дій у сфері його організаційно-правового забезпечення. До таких форм належать: інформування та прийняття заяв від держав Генеральним директором UNESCO (ст. 11), запрошення Міжнародного органу з морського дна (далі – Орган) до проведення консультацій та надання інформації про попередні дослідження підводної культурної спадщини і видані дозволи для робіт у Районі (ст. 12), секретаріатське обслуговування 2001 UNESCO Convention (ст.ст. 24, 31, 32), обмін інформацією щодо виявлення або місцезнаходження підводної культурної спадщини між UNESCO та державами-учасницями Конвенції (ст. 19), посередництво UNESCO при врегулюванні спорів (ст. 25). Представницьким органом держав-учасниць 2001 UNESCO Convention є Нарада, що приймає свої Правила процедури і може створити Консультативний науково-технічний орган, для надання сприяння у наукових і технічних питаннях, пов'язаних із застосуванням Правил, які є додатком до 2001 UNESCO Convention (ст. 23).

Методами публічного адміністрування, що застосовуються на цьому рівні, є переконання (при проведенні нарад та консультацій, формуванні

пропозицій та рекомендацій, обміні інформацією тощо), заохочення (до участі у нарадах, обговореннях тощо), а також примус у поєднанні переконанням (при врегулюванні спорів). Їх набір спеціально не розкритий у нормах 2001 UNESCO Convention, проте об'єктивно впливає з характеру передбачених нею форм публічного адміністрування.

Регіональне співробітництво у сфері захисту підводної культурної спадщини переважно є складником публічного адміністрування охорони довкілля та культурного надбання у цілому, без спеціального виокремлення режиму підводних культурних, історичних або археологічних артефактів. Його правовий базис представлений, зокрема, переглянутою Європейською конвенцією про охорону археологічної спадщини (9), Барселонською конвенцією про захист морського середовища та прибережного регіону Середземного моря (7), Бухарестською конвенцією про захист Чорного моря від забруднення (2) та Конвенцією про захист археологічної, історичної та мистецької спадщини американських націй (8). Форми публічного адміністрування, передбачені цими міжнародними інструментами, у переважно наслідують встановлені 2001 UNESCO Convention та охоплюють як зовнішні (доповіді, пропозиції, рекомендації, звіти, рішення, декларації, поради, інформацію), так й внутрішні (організаційні) (заяви та повідомлення, створення робочих груп та партнерств) форми публічного адміністрування.

У цілому, аналіз текстів цих угод свідчать про схожість застосовуваних управлінських механізмів та превалювання у них методів переконання та заохочення, а закріплення примусових заходів у достатньо «м'якій» формі. Це пояснюється тим, що примус є державним механізмом схилення до необхідних дій, покликаний забезпечити виконання прийнятих рішень шляхом застосування певних заходів (попереджувальних, запобіжних чи заходів юридичної відповідальності) (6, с. 236), а міжнародне співробітництво у зазначених сферах (як й в інших) характеризується, як правило, добровільною та сумлінною участю, належним виконанням взятих на себе зобов'язань, що обумовлено прагненням побудови правового режиму піклування про

навколишнє середовище та підводне культурне надбання, і вжиття класичних примусових заходів не є при цьому необхідним і можливим, та залишається на розсуд держав-учасниць відповідних наднаціональних інструментів, що передбачене ст. 17 2001 UNESCO Convention.

Однак, незважаючи на значну увагу міжнародного співтовариства, створення систем протидії неправомірним діям щодо об'єктів підводної культурної спадщини, розширення співпраці різних за своїм правовим статусом суб'єктів з метою вироблення інноваційних підходів до організаційних охоронних механізмів, до проблем у сфері управління підводною культурною спадщиною досі належить недостатність синергії у сфері виявлення, дослідження та охорони археологічних, історичних та культурних цінностей. Цим актуалізується важливість регіональних зусиль щодо формування правового режиму підводної культурної спадщини, яка перебуває у морських просторах поза межами юрисдикції прибережних держав або у т.зв. «сірих зонах» (5, с. 148). Це також зумовлює необхідність активізації внутрішньодержавних дій з вироблення найбільш ефективних протоколів роботи як на національному рівні, так й щодо співпраці між державами щодо захисту та охорони підводної культурної спадщини.

Таким чином, повноваження, функції та практика роботи наддержавних органів, застосовувані ними інструменти публічного адміністрування закріплені у міжнародних угодах, а також власне й схвалення таких угод свідчать про обґрунтованість позицій дослідників (1; 4) щодо додання таких суб'єктів до інституційної системи публічного адміністрування, звісно, з відповідними корекціями і особливостями, але зі значним наслідуванням класичних підходів до традиційних управлінських практик. Крім того, рішення, що приймаються ними, чинять безпосередній вплив на внутрішньодержавний механізм публічного адміністрування і часто не потребують спеціальних імплементаційних процедур, а їх реалізація належить до повноважень національних владних суб'єктів та є законодавчо закріпленою.

Список використаних джерел:

1. Коваль, Н. О., Сергєєв, Ю. В. (2024). Інструменти публічного адміністрування портової галузі України: правовий базис та принципи «good governance». *Право та державне управління*, 1, 244-253. <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.34>
2. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення, 1992. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065#Text
3. Конвенція про охорону підводної культурної спадщини, 2001. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c52#Text
2. Кормич, Б. А. (2017). Глобалізація адміністративного права та митне законодавство. *Lex Portus*. 5, 17-29. <https://surl.li/gnqeyh>
3. Омельченко, А. І. (2023). Публічне адміністрування правового режиму підводної культурної спадщини. *Актуальні проблеми політики*, 72, 145-152. <https://doi.org/10.32782/app.v72.2023.20>
4. Ярмиш О. Н., Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 345 с.
5. Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean and its Protocols. <http://surl.li/mbedqh>
6. Convention on the Protection of the Archeological, Historical and Artistic Heritage of the American Nations, 1976. https://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_C-16_Convention_Protection_Archeological_Heritage.asp
7. European Convention on the protection of the archaeological heritage (revised), 1992. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201966/volume-1966-A-33612-English.pdf>

Особливості впливу державної політики на релігійну ситуацію в Україні

Зв'язок між державною політикою та релігійною ситуацією проглядається з моменту виникненням релігії як такої. У давнину перші вожді племен нерідко поєднували політичне керівництво з релігійними функціями, виконуючи роль жерців. Згодом князі та монархи проголошували себе представниками Бога на землі, що сприяло зміцненню їхньої влади. Протягом історії політичні й релігійні інститути постійно взаємодіяли: правителі використовували церкву як інструмент впливу на суспільство, тоді як духовні лідери могли визначати політичний курс держави. Це пояснюється тим, що релігія є не лише джерелом духовних традицій, а й потужним соціальним інститутом, який формує суспільну свідомість та стандарти поведінки людей. Відтак, влада завжди прагнула контролювати релігійну сферу, адже вона є одним із способів переконання суспільства та управління суспільною свідомістю.

Релігійна ситуація та міжрелігійні відносини на території сучасної України завжди значною мірою залежали від державної політики. У 997 році було засновано Київську митрополію, яка увійшла до складу Константинопольського патріархату (5). Це сприяло налагодженню відносин із іншими державами, укладанню династичних шлюбів та консолідації розрізнених земель у єдину державу, здатну впливати на геополітичні процеси. Берестейська унія 1596 року стала інструментом інтеграції українських земель у релігійний простір Речі Посполитої. У XX столітті, під час національно-визвольних змагань, питання незалежності Української церкви від РПЦ набуло особливого значення, а після проголошення незалежності України невдовзі було ухвалено рішення про автокефалію (1, с. 12-13). Усі ці події демонструють тісний зв'язок релігії, національної ідентичності та політичного курсу держави.

Попри глобальні тенденції до секуляризації, вплив державної політики на релігійну ситуацію в Україні залишається значним, особливо після 2013 року. Зокрема, предстоятель УГКЦ митрополит Святослав (Шевчук) стверджує, що лист щодо можливого припинення діяльності, направлений УГКЦ 3 січня 2014 р. Міністерством культури, був пов'язаний із активною підтримкою Майдану церковними структурами (2). Відбулися й зміни в державно-релігійній політиці: якщо раніше неофіційні преференції надавалися УПЦ, то після Революції Гідності держава більше підтримувала УПЦ КП, яка відкрито виступила на боці протестувальників. Так, предстоятель УПЦ КП, патріарх Філарет (Денисенко), благословив духовенство на підтримку Майдану. Такі дії сприяли зміцненню позицій церкви в суспільстві та створенню сприятливих умов для її подальшого розвитку (3). У підсумку саме УПЦ КП стала основою для формування ПЦУ та лідером у процесі утвердження національного православ'я.

У цьому контексті варто зазначити, що релігійне питання виступало одним із ключових напрямів передвиборчої кампанії П. Порошенка, чия роль у наданні Томосу для Української церкви стала визначальною. Зокрема, 3 листопада в Стамбулі він разом із патріархом Варфоломієм підписав угоду про співробітництво між Україною та Вселенським Патріархатом, спрямовану на конституювання Автокефальної Помісної Православної Церкви в Україні у межах Томосу (4, с. 89). Сам же патріарх Філарет (Денисенко) порівняв формування помісної церкви із європейським вектором розвитку країни. «Фактично процес, який ми зараз розпочали, нагадує процес європейської інтеграції України», – зазначив він на міжнародній конференції «Україна за часів незалежності: погляд Православної церкви Київського патріархату на суспільство, що змінюється».

Отже, головним рушієм створення ПЦУ та проведення Об'єднавчого собору стала саме політична воля влади, а не ініціатива церковних громад чи православного духовенства. У наступні роки держава активно підтримувала новостворену ПЦУ. Представники місцевої влади часто ініціювали або координували переходи релігійних громад із УПЦ до ПЦУ, активно велось

вдосконалення нормативно-правової бази, що робило такі періоди швидшим та простішим. Повномасштабне вторгнення Росії загострило питання церковних відносин, зокрема щодо діяльності релігійних організацій, пов'язаних із країною-агресором. Так у січні 2023 р. був зареєстрований законопроект №8371, котрий мав на меті обмежити діяльність релігійних структур, пов'язаних із Російською Федерацією, а 20 серпня 2024 року було ухвалено Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій», що передбачає аналогічні рестрикції. «Незалежна країна, незалежний народ мають бути незалежними також і духовно», – заявив Володимир Зеленський під час телефонної розмови із Вселенським Патріархом Варфоломієм у серпні 2024 р., підкреслюючи важливість духовної автономії не лише в релігійному, а й у політичному контексті.

Таким чином, державна політика має значний вплив на міжрелігійні відносини та загальну релігійну ситуацію в Україні, особливо у кризові періоди, коли необхідно врегульовувати суспільні та безпекові виклики. Втручання держави у церковні справи не є новим явищем і не обов'язково має негативні наслідки, адже релігія виконує не лише духовну, а й соціальну функцію, формуючи цінності, моральні орієнтири та впливаючи на суспільні відносини. Таке втручання може бути виправданим і не суперечитиме міжнародним та національним правовим нормам у сфері свободи совісті й віросповідання, якщо воно спрямоване на зміцнення національної безпеки, підтримку громадської стабільності та сприяння міжрелігійному діалогу.

Список використаних джерел:

1. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. У 4-х т. Т. 3. Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 1998. 390 с.
2. Заява Глави УГКЦ з приводу листа Міністерства культури України щодо підстав для припинення діяльності релігійних організацій. УГКЦ Святослав, Верховний Архієпископ Києво-Галицький, Глава Української Греко-Католицької Церкви.
<https://docs.ugcc.ua/1313/>

3. Кисельов О. Між релігією та політикою: Роль і місце православних церков на Майдані. *Україна модерна. Міжнародний інтелектуальний часопис*. <https://uamoderna.com/md/mizh-religieyu-ta-politikoyu-rol-i-misce-pravoslavnix-czerkov-na-majdani/>
4. Саган О. Православна Церква України: конститування та перспективи розвитку. Київ, 2019. 104 с.
5. Українська православна церква (ПЦУ). Офіційний сайт. <https://patriarchia.org.ua/istoriya/>

Проблематика інтеграції цінностей любові в соціально-політичному контексті України воєнного часу

Повномасштабне вторгнення росії до України призвело до загибелі численної частки українського народу й поставило під загрозу існування України на політичній карті світу. Разом з тим, українці зіткнулися з екзистенційним жахом війни з відповідною захисною (у різних виявах) реакцією на реальність. Механізми такого захисту виявлялись як і в зовнішній площині діяльності людини (долучання до Збройних Сил України, волонтерство, гуманітарна допомога, тощо), так і внутрішній (психічний) площині – прийняття реальності, як вона є, звертання до Бога (Всесвіту) за порятунком, похід до психолога, медитації, тощо.

Оскільки росія грубо посягнула на свободу українського народу та поставила під сумнів саму екзистенцію України як суверенної держави, згуртування українців для побороення мортально-диктаторських цінностей країни-агресора було неминучим. Історично, українці виховувались на аксіологічних принципах любові, фундаментом якої слугували, великою мірою, цінності любові християнства. Український народ завжди намагався вибороти право на власну свободу, культуру та, зрештою, суверенітет. Українці також чітко розуміли жахи війни (особливо зважаючи на Другу світову війну), тому сучасний українець є онтогенетично сформованим на цінностях любові (свобода, взаємоповага, гармонія, емпатія, відповідальність, тощо).

Станом на зараз минув третій рік повномасштабного вторгнення, і вищезгадані механізми захисту, як на соціальному, так і психічному площинах, втрачають свою ефективність. Це пояснюється, насамперед, тривалістю війни, а також, великою мірою, некомпетентними діями представниками влади у політичній сфері. Власне, довіра до правильності дій політичних представників

українського народу суттєво знизилась у 2024 році порівнянні з 2022 роком (51% у вересні–жовтні 2022р, 61% у лютому–березні 2023р, **33%** червень 2024р) (2). Одним із вагомих показників зменшення ефективності механізму захисту на духовному (психічному) рівні (окрім випадків можемо частково побачити у статистиці Разумкова, де кількість віруючих знизилась з 74,1% (2022 рік) до 67,9% (1). Вагомою статистикою можемо вважати дані ВООЗ: станом на лютий 2023, ~ 9,6 мільйонів українців оцінено як таких, що перебувають під загрозою психічних захворювань або мають їх, з них 3,9 мільйонів страждають від симптомів середньої/високої тяжкості (3).

Аналізуючи політично-соціальну сферу України, конвульсивні спроби уряду відносно законодавчої регуляції мобілізації українських військовозобов'язаних (після запровадження військового стану) здебільшою вилилось в те, що останні дещо репресуються власною державою, знецінюючи як і образ військових в Україні, так і основну цінність українців – свободи в усіх її виявах. Додатково, збільшується «діаспора» соціальної нерівності: українці закордоном мають ледь не більше привілеїв та заохочення на повернення, ніж ті, котрі лишилися та вимушені діяти у хаотичному правовому полі на всіх рівнях – правовому, економічному та освітньому. Ще більша нерівність виявляється між військовозобов'язаними та незобов'язаними – і це, більшою мірою, стосується проблематики права на перетинання кордонів України. Зрештою, найбільший розрив спостерігається між тими, хто воював чи воює, і тими, кому вдалося/вдасться уникнути безпосередньої участі у військовій дії. Окрім даних соціальних напруг, викликаними внутрішньополітичними рішеннями та законодавчими актами, важливо зазначити відсутність прозорості у комунікації між урядом та народом України, а також популістські висловлювання, які не мають нічого спільного з реальністю (наприклад, твердження, що Україна може і поверне кордони 1991 років за найближчі 2-3 роки, чого, відповідно, не сталося).

Осягаючи соціально-політичну площину, бачимо всебічний тиск на аксіологічне буття українця, а саме на аксіологічні принципи любові,

людяність. З одного боку, терор росії породжує ненависть та жорстокість в українців, окрім постійного психічного тиску. З іншого, уряд України часто зневажає Конституцію (а отже, цінності кожного українця), випускаючи непродумані закони, які часто суперечать один одному, і де права уже обмежених війною можливостей людей на достатнє проживання відбирається. Паралельно, корупція досягла неймовірних висот – фіксуються численні випадки всебічної медійної освітленості корумпованості чиновників та нардепів – проте майже жоден із них не був притягнутим до відповідальності. Права, свобода, взаємоповага, емпатія – всі ці компоненти любові знівелювались у соціально-політичній площині та відповідно нівелюють значимість кожного українця.

Зрозуміло, що в свою чергу, соціально-політична криза має прямий вплив на індивідуальному (духовному) рівні. Кожен українець стає дедалі більше напруженим, знервованим та депресивно-налаштованим, переглядаючи чергові жорсткі новини, втрачаючи близьких. Жорстокість агресора продукує ненависть, озлобленість українцями, що проявляється на психічно-онтологічному рівні (див. вищезазначену статистику ВООЗ). Схожа ситуація простежується і у релігійному просторі. Останнє може пояснюватися тим, що вірянин, прохаючи Бога про порятунок та найскоріше завершення війни, або за життя та здоров'я військових, - не отримував проханого, що й призвело до зневіри до Бога. Відповідно, психічний (духовний) стан українців тільки підкріплює зневіру у національній стійкості, у перемозі Любові над жорстокістю.

Україна (український народ), як ніколи, має бути згуртована. Для цього, надважливо продукувати той аксіологічний базис, який духовно сформував український народ. Для кожного українця зараз надважливо бути свідомим і розуміти, за що ми стоїмо та чому існуємо як нація – за свободу, за повагу, за права, за творчі можливості – все те, що становлять собою цінності любові. Відповідно, внутрішньополітичне становище України має покращитися за рахунок втілення пролюдських принципів в права українців, з пом'якшенням

поточних репресивних законів та обмежуючих прав і пропагандуючи (підтримуючи) цінності любові, які становлять Україну як країну високого деонтологічного ступеню.

Список використаних джерел:

1. Інформаційні матеріали. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024, (2024). К. : Разумков центр. <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf>
2. Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу, (2024р.) Разумков Центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r>
3. WHO 2024 Emergency Appeal: Ukraine. (2024) https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/emergencies/2024-appeals/2024-who-ukraine-emergency-appeal_en.pdf?sfvrsn=8d480d88_2&download=true

Лариса Галупова, кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет «Одеська юридична академія»

Іміджеві права політиків

У сучасному інформаційному суспільстві імідж відіграє ключову роль у політичній діяльності, впливаючи на громадську думку, рівень довіри виборців і загальний політичний ландшафт. Політики та політичні партії активно використовують іміджеві стратегії для формування впізнаваності та підвищення своєї популярності. Водночас правові механізми захисту іміджу публічних осіб залишаються недосконалими, що зумовлює численні конфлікти, пов'язані з дифамацією, маніпуляцією інформацією та використанням іміджу без згоди його носія.

Однією з головних загроз є поширення недостовірної інформації, зокрема через соціальні мережі та засоби масової інформації. Фейкові новини, дискредитаційні кампанії та викривлене висвітлення діяльності політиків можуть мати серйозні наслідки не лише для конкретних осіб, а й для політичної стабільності держави загалом. При цьому, баланс між правом на свободу слова та необхідністю захисту репутації та іміджу політиків є складним завданням, яке потребує доктринальних досліджень для чіткого правозастосування. Додатковий виклик становить використання іміджу політиків у комерційних чи політичних цілях без їх дозволу. Це питання стає особливо актуальним у контексті передвиборчих кампаній, коли маніпуляції з іміджевими правами можуть впливати на хід виборчого процесу. У зв'язку з цим виникає потреба в удосконаленні правових норм, які б регулювали захист іміджу політичних діячів, встановлювали відповідальність за його порушення та пропонували ефективні способи відновлення порушених прав.

Іміджеві права є складовою немайнових прав особи, які забезпечують охорону її зовнішнього сприйняття в суспільстві. Вони охоплюють сукупність

правових норм, що регулюють використання, охорону, захист та відновлення образу особи в уявленні суспільства.

Сьогодні в правовій доктрині не склалось єдиного підходу до поняття «іміджевих прав». Так, С.В. Ясечко влучно зазначає, що іміджеві права – це, насамперед, право конкретної особи на ім'я, псевдонім (нікнейм), власний образ, фото- та відеозображення, підпис. До складових іміджу часто належать характерні висловлювання, які слугують засобами ідентифікації (1, с. 235). Погоджуючись із позицією науковиці, можемо додати, що попри те, що іміджеві права належать до немайнових, вони містять значну економічну складову. Тому стороннє втручання в імідж є небажаним, оскільки зачіпає як немайнові, так і майнові аспекти життя особи. Немайновий вплив проявляється у порушенні честі, гідності, особистої ідентичності, втраті довіри до людини, а також зниженні довіри до якості товарів чи послуг, які вона надає. Майновий вплив виражається у фінансових збитках, зменшенні обсягів продажів або втраті ділових партнерів. Отже, іміджеві спори мають суттєве значення, оскільки вони можуть одночасно зачіпати як особисту, так і економічну сферу життя.

Законодавство більшості європейських країн передбачає спеціальні механізми захисту іміджевих прав. Наприклад, у Франції право на імідж розглядається як частина особистих немайнових прав і захищається на рівні цивільного права, що надає можливість вимагати компенсацію за незаконне використання зображення особи в медіа. Водночас у США підхід більш гнучкий: там іміджеві права можуть розглядатись як складова права на публічність (right of publicity), що дозволяє особам комерціалізувати своє ім'я та образ, при цьому захищаючи їх від несанкціонованого використання в рекламних та інших цілях (2). Таким чином, іміджеві права розглядаються як сукупність особистих немайнових прав, що охороняють репутацію, зображення та інші індивідуалізуючі характеристики особи від неправомірного використання та маніпуляцій.

Іміджеві права мають важливе значення для політиків, оскільки їх діяльність безпосередньо залежить від громадського сприйняття, рівня довіри та репутації. Політичний імідж формується під впливом різних чинників, зокрема медіа, соціальних мереж, виборчих кампаній та публічних виступів. Саме правові механізми захисту іміджу політиків відіграють ключову роль у запобіганні дифамації, поширенню недостовірної інформації та маніпуляціями, які можуть вплинути на політичну кар'єру та громадську думку.

Політики часто стають об'єктами атак з боку опонентів, ЗМІ та соціальних мереж, що може призвести до поширення фейкових новин та інформаційних маніпуляцій. У Резолюції № 1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи, присвяченій праву на недоторканість приватного життя, зазначається, що публічними особами є ті, хто обіймає державні посади, виконує суспільно значущі функції у сферах політики, економіки, мистецтва, соціального життя, спорту чи інших сферах. Відповідно до статей 3, 4 та 6 Декларації, політики та посадові особи, які займають публічні посади чи здійснюють владні повноваження на різних рівнях (місцевому, регіональному, національному чи міжнародному), добровільно звертаються до суспільної довіри та погоджуються стати об'єктами публічного політичного обговорення. Внаслідок цього вони підлягають ретельному громадському контролю та можуть зазнавати жорсткої критики в засобах масової інформації щодо виконання свої обов'язків перед суспільством (3, с.22). Водночас поширення відверто неправдивої інформації або тієї, що стосується приватного життя, яка шкодить діловій репутації чи іміджу політика, може бути підставою для судового захисту.

Політичний імідж безпосередньо впливає на виборчі кампанії, оскільки громадяни роблять свій вибір, орієнтуючись не лише на програми кандидатів, а й на їх образ, сформований у суспільстві. Використання іміджу політика в чорному піарі або маніпулятивних кампаніях може суттєво змінити електоральні настрої. Тому правовий захист іміджу політика має ефективним

інструментом у боротьбі із інформаційними атаками та дискредитаційними технологіями.

Одна із ключових проблем правового регулювання іміджевих прав політиків – це баланс між свободою слова та правом на захист репутації. У демократичних країнах свобода слова гарантує можливість відкритої критики державних діячів, однак вона не повинна переростати у наклеп або порушення їх особистих немайнових прав та прав інтелектуальної власності.

Окремої уваги заслуговує питання реклами політиків та політичних партій для формування іміджу. Згідно із міжнародною практикою, наприклад, у США політична реклама підпадає під регулювання Першої поправки до Конституції, що гарантує свободу слова. Проте, у ряді країн Європи існують жорсткі обмеження щодо політичної реклами, зокрема платна політична реклама на телебаченні заборонена, щоб уникнути нерівності між кандидатами з різним рівнем фінансування (4).

У сучасному політичному процесі, поширення фейкових новин та дезінформаційних матеріалів є однією із найпотужніших загроз для іміджу політиків. Використання дезінформації з метою дискредитації опонентів є проблемою, що вимагає чітких правових механізмів реагування. Використання дезінформації з метою дискредитації опонентів є серйозною проблемою, що вимагає чітких правових механізмів реагування. Фейкові новини особливо активно поширюються в соціальних мережах та комунікаційних платформах, що ускладнює їх виявлення та контроль. Так, в ЄС прийнято Кодекс поведінки щодо дезінформації, що вимагає від платформ (Facebook, Twitter, Google) активного протидії фейковим новинам.

Таким чином, висока швидкість поширення інформації та анонімність в Інтернеті сприяють швидкому розповсюдженню дезінформації, яка може негативно впливати на репутацію політичних діячів, спотворюючи їх імідж і впливаючи на громадську думку. Тому важливо вживати заходів для охорони та захисту іміджевих прав політиків, оскільки це дозволяє не тільки зберігати їх

репутацію, але й забезпечувати чесні вибори та публічні дебати, що сприяють стабільності та довірі до демократичних інститутів.

Список використаних джерел:

1. Ясечко, С.В. (2018). Щодо питання іміджевих прав. Проблеми цивільного права та процесу: науково-практична конференція, присвячена світлій пам'яті Олександра Анатолійовича Пушкіна. Х., 233-235.
https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/72.pdf
2. Right of Publicity. <https://www.inta.org/topics/right-of-publicity/#:~:text=The%20right%20of%20publicity%20is,or%20photograph%20for%20commercial%20benefit>
3. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах про захист гідності, честі та ділової репутації. Упоряд.: канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспеник. (2019). Київ. 53 с.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogliad_KCS.pdf
4. Regulation of political advertising in EU. A study of political advertising laws in Bulgaria, Hungary, Italy, the Netherlands and SloveniaSeptember 2022.
https://dq4n3btxmr8c9.cloudfront.net/files/jwpazc/Regulation_of_Political_Advertising_in_the_EU_1_.pdf

Іван Мельничук, аспірант,

Юлія Кобець, кандидат політичних наук, доцент,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Вплив спадщини СРСР на державно-церковні відносини в Україні

Щоб правильно зрозуміти події нинішніх державно-церковних відносин потрібно заглянути у минуле. Як спадщина радянщини вплинула на нас і як ми переорієнтувалися в релігійних поглядах за період Незалежності України. Під яким кутом зору релігійні організації вибудовували свою візію в Українській державі. Минуле досить сильно впливає на майбутнє, кожна дія має свої наслідки. Проаналізувавши державно-політичні відносини у добу правління атеїзму і зрозумівши які помилки були допущені комуністами, сучасній державній владі, релігійним інституціям і суспільству варто докласти багато зусиль щоб не повторити їх. Особливу увагу варто приділити тому, як працювали і працюють зараз закони які стосувалися релігійних організацій.

На сьогоднішній день церква відіграє важливу роль у формуванні суспільства. Проте так було не завжди. У період панування радянської держави – церковна інституція була ворогом державної ідеології і «опіумом для народу». Релігію як таку воліли знищити і відіслати в небуття, як таку що суперечить комуністичній партійній ідеології. Проте державні діячі не врахували одну важливу особливість – це прагнення народу у період важких життєвих випробувань долі, коли сама людська особистість не може справитися з викликами, шукати допомоги у надприродних сил, у Неба, у Бога. Побачивши даремність своїх дій більшовики зрозуміли, знищити церкву їм не вийде. Про це чітко застерігає Біблія: «...Збудую мою Церкву й що пекельні ворота її не подолають» (1). Згодом державна машина почала використовувати іншу тактику взаємовідносин з церквою, а саме взяли релігійні організації під своє крило, щоб зробити їх державним апаратом. З цих подій і сучасній владі можна зробити висновки, що церкву як «боголюдський» організм не можливо

заборонити відібравши майно, залякавши людей і виславши священників та монахів далеко на Сибір. Бо духовність це передусім те, що живе всередині кожного з нас. У добу правління «імперії зла» еволюція церковного інституту проходить трансформацію з однієї крайності де церква була заборонена і гнана, до іншої крайності де церква використовується як політичний інститут, ще один апарат державної влади. На жаль і донині російська православна церква не відійшла від прожитку радянщини і досі залишається на службі у держави, а не стала «сіллю землі». Стає цілком зрозуміло чому російська православна церква досі не засудила російське керівництво у нападі на Україну, а разом із державним апаратом активно підтримує і виправдовує війну.

Від розпаду СРСР і до сьогоднішнього часу росія і російська церква якби стоїть на роздоріжжі між двома шляхами: з однієї сторони пишається тим що є найбільшою православною церквою у світі і живе мріями про «Третій Рим», а з іншого – вшановує культ тих особистостей які боролися проти церкви як от Ленін та Сталін. Варто визнати, що ставка щодо збереження впливу російської православної церкви на колишні республіки радянського союзу дозволила мати надії на відновлення занепадої у 1991 році держави. Російська федерація і російська церква всіма можливими способами перешкоджала в питанні надання незалежній Україні Томосу про автокефалію, тому що це перш за все політичне питання, яке руйнує плани про «руській мір». Знаючи чого прагне російська федерація і які цілі переслідує українцям потрібно відповідно реагувати: будуючи свій духовний простір з центром у Києві, який буде незалежний від закордонних релігійних впливів. А оглядатися на минуле, як це було на «Харківському соборі» (2) і марити поверненням у минуле стратегія не тільки неефективна, а навіть несе загрозу національній безпеці.

По-особливому те що діялося в церковних структурах на початку 90-х років показують події пов'язані з тодішнім митрополитом Київським і всієї-України Філаретом (6). Коли Україна відновила свою Незалежність тоді і православна церква виявила бажання відділитися від російської православної церкви і стати автокефальною, тобто самостійною, що є цілком логічним

рішенням і спочатку московське керівництво російської церкви дозволили використовувати назву «Українська православна церква», а також права широкої автономії. Проте повну незалежність Українській церкві відмовилися надавати, аргументуючи це тим що православні в Україні не хочуть відділятися від російської церкви і наказали не піднімати більше це питання. На жаль, варто визнати, що у 1991 році українське суспільство не було у переважній більшості готове до побудови незалежної України і незалежної церкви, про це свідчать вибори президента України, де націоналіст В. Чорновіл з великим відривом програв комуністу Л. Кравчуку (4). Не дивно, що аналогічна ситуація була і в релігійному житті – всі великі святині України залишилися у складі Української православної церкви (мп), а зараз з дуже великими зусиллями повертаються у лоно Православної церкви України. Проте це стратегічно важливий крок, бо церква в українській реальності і церква в російській реальності хоча і мають однакову назву православні, але за своєю суттю є різними. А чому так? Не важко здогадатися, відповідь лежить на поверхні – все криється у минулому. Поглянувши в минуле можна побачити майбутнє. Минуле змінити не в наших силах, але в наших силах сьогодні робити те, що хочемо бачити завтра.

Доречно буде згадати і про законодавчу базу, її вплив на державно-церковні відносини та виклики сьогодення. Коли прийшов до влади М. Горбачов відносини між державою і церквою вийшли на досить високий рівень. Був прийнятий Закон «Про релігійні організації і свободу совісті» (3). Україна успадкувала даний закон скорегувавши його під нову політичну ситуацію. Час не стоїть на місці, змінюється політична і релігійна мапа України. Тектонічні зміни відбулися з наданням Томосу про автокефалію Православної Церкви України (5). На даний час на основі Томосу в Україні вибудовується нова релігійна мережа, яка потребує регулювання і підтримки з боку держави у прийнятті відповідних законів, що регулюють міжконфесійні і державно-церковні відносини. Релігійні організації потрібно сприймати як рівноцінного партнера у побудові держави і це має бути не тільки на словах, а й затверджено юридично. Негайно позбуватись радянського атеїстичного мислення і творити

український духовний простір. Вимальовувати універсальну мозаїку, де різні релігійні організації відчують себе вільними, потрібними і які перебувають у гармонійних відносинах між собою.

Список використаних джерел:

1. Біблія, Євангеліє від Матвія 16:13.
2. Законний помісний собор УПЦ 1991 р. та розкольникський «Харківський собор» [Православна Сумщина]. http://www.pravoslavyya.sumy.ua/viewpage.php?page_id=30
3. Закон № 987-ХІІ від 23.04.1991 Про свободу совісті та релігійні організації [ZAKON online]. https://zakononline.com.ua/documents/show/155595_600069
4. Історія виборів: перші вибори Президента України [Опора. 30.03.2021р.]. <https://www.oporaua.org/vybory/istoriia-viboriv-pershi-vibori-prezidenta-ukrayini-22947>
5. Патріарший і Синодальний Томос надання автокефального церковного устрою Православній Церкві в Україні [Православна церква України. 28.07.2023р.]. <https://www.pomisna.info/uk/document-post/patriarshyj-i-synodalnyj-tomos-nadannya-avtokefalnogo-tserkovnogo-ustroyu-pravoslavnij-tserkvi-v-ukrayini/> (дата звернення 20.02.2025).
6. Святійший Патріарх Київський і Всієї Руси-України Філарет [Національний університет біоресурсів і природокористування України]. <https://nubip.edu.ua/node/7403>

IV СЕКЦІЯ:

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ

Борис Кормич, доктор юридичних наук, професор, non-resident fellow,

Elliott School of International Affairs,
The George Washington University, USA

**Розблокування судноплавства з українських портів під час війни з
РФ: політичні та правові інструменти**

Після початку повномасштабного російського вторгнення у 2022 році, Україною було реалізовано дві спроби відновлення судноплавства з Чорноморських морських портів. Першим рішенням для розблокування морського експорту українського зерна стала угода між Росією, Туреччиною та Україною, реалізована під егідою ООН 22 липня 2022 року в рамках Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів, відома як «Чорноморська зернова ініціатива» (4). Вона була продовжена двічі, у листопаді 2022 року та березні 2023 року, поки Росія не відмовилася продовжити її втретє після 17 липня 2023 року. Другим рішенням стали односторонні дії України під офіційною назвою «Заходи, здійснені Україною, спрямовані на розблокування міжнародного судноплавства в північно-західній частині Чорного моря». Офіційно вони були оприлюднені у листі Міністерства громад, територій та розвитку інфраструктури України від 18 липня 2023 року, поширеному Міжнародною морською організацією (ІМО) (2).

Наш аргумент полягає в тому, що ці спроби відновити судноплавство мають як схожість, так і відмінності. Спільним для них є те, що в обох випадках можливість виникла після значної зміни балансу сил на Чорноморському театрі між Україною та Росією внаслідок військових дій. Різниця полягає насамперед у методах забезпечення безпеки судноплавства та дотриманні Росією правил ведення морської війни. У першому випадку таке завдання було вирішено через

міжнародне посередництво, яке дозволило укласти відповідну угоду. Натомість у другому випадку розблокування портів було досягнуто шляхом поєднання військових дій України та заходів інших чорноморських країн для підтримки свободи судноплавства та тиску на Росію.

Виклики щодо розблокування роботи чорноморських портів, які залишилися під контролем України, полягали у вирішенні двох ключових проблем. По-перше, потрібно було знайти методи, які б дозволили відновити торгівельне судноплавство, не ставлячи під загрозу здатність України захищати своє узбережжя, що було особливо актуальним протягом весни 2022 року. Другим складним питанням було забезпечення дотримання Росією правил війни на морі, зокрема тих, що гарантують свободу та безпеку нейтрального судноплавства (3).

Важливо зазначити, що архітектура Зернової ініціативи 2022 року була зумовлена насамперед бажанням посередників (Туреччини та ООН) не зачіпати інтереси Росії. Як наслідок, ця угода взагалі не згадувала про російсько-український збройний конфлікт. В той же час, фактично, її основна мета полягала у вирішенні проблеми поганого дотримання Росією МГП. Наприклад, параграф 2 пункту С Ініціативи передбачав, що «Сторони не здійснюватимуть жодних нападів на торгові судна та інші цивільні судна та портові споруди, залучені до цієї Ініціативи». У даному формулюванні, єдиним зобов'язанням Росії, яке виходило за рамки загальновизнаних правил МГП, було лише зобов'язання не здійснювати напади на «портові об'єкти», яке до того ж не завжди виконувалося. В той же час такі особливості Ініціативи створили можливості для російських зловживань встановленими правилами щодо спільного огляду суден у територіальних водах Туреччини з метою сповільнення перевезень аж до їх повної зупинки.

Після створення Україною одностороннього гуманітарного морського коридору у 2023 році та сама проблема дотримання Росією правил щодо безпеки нейтрального судноплавства вирішувалася іншими засобами. Зокрема, важливим фактором стала рекомендація судам слідувати через територіальні

води нейтральних країн – Румунії, Болгарії та Туреччини, які до того ж взяли ряд зобов'язань щодо попередження мінної загрози. Крім того, на думку представників української морської індустрії такий ефект забезпечувався можливими додатковими санкціями за невивіркові атаки нейтральних суден, а також залученням до перевезень судновласників з Туреччини, Греції та Китаю, що змусило б Росію утриматися від атак відповідних суден з політичних міркувань (1). Ще одним важливим фактором стримування стало зростання військово-морських спроможностей України, що створило ефект дотримання через взаємність (тобто через загрозу застосування дзеркальних заходів щодо російського судноплавства).

Досвід Зернової ініціативи та Українського морського коридору дає нам унікальну можливість порівняти ефективність різних способів забезпечення дотримання Росією своїх зобов'язань, що є важливим з точки зору перспектив дипломатичного врегулювання російсько-українського збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Куницький, О. (2024). Як Україна забезпечує роботу «морського коридору». DW, 3 квітня. <https://www.dw.com/uk/efektivnisij-niz-zernova-ugoda-ak-ukraina-zabezpecue-robotu-morskogo-koridoru/a-68712945>
2. IMO. (2023). Circular Letter No.4748. Communication from the Government of Ukraine. IMO.org, July 19. <https://www.imo.org/en/MediaCentre/HotTopics/Pages/MaritimeSecurityandSafetyintheBlackSeaandSeaofAzov.aspx>
3. Kormych, B., Malyarenko, T. (2023). From Gray Zone to Conventional Warfare: The Russia-Ukraine Conflict in the Black Sea. *Small Wars & Insurgencies* 34(7): 1235–70. <https://doi.org/10.1080/09592318.2022.2122278>
4. United Nations. (2022). Initiative on the Safe Transportation of Grain and Foodstuffs from Ukrainian Ports. United Nations, August 6. https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/black_sea_grain_initiative_full_text.pdf

Наталія Піпченко, доктор політичних наук, професор,

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Штучний інтелект на дипломатичній службі США

Міждержавні відносини під впливом сучасних технологій поступово трансформувались, ставши частково прозорішими та доступнішими для громадськості, проте поряд з доступністю послуг з'явилися проблеми, пов'язані з безпекою даних та інфраструктури. З огляду на це, діяльність дипломатів на міжнародному рівні покликана сприяти розробці механізмів та інституцій, які б дозволяли у безпеково-правовому руслі здійснювати управління системами штучного інтелекту, тоді як на національному рівні зусилля спрямовані на посилення необхідності забезпечувати збір, обробку та зберігання великих масивів даних, розробку захищеної інфраструктури для передачі даних на різні відстані, розподіл рівнів доступу до даних для дипломатів і державних службовців різного рангу та громадян. До того ж кожна держава намагається забезпечити власний міжнародний статус як ініціатор і розробник сучасних систем штучного інтелекту, які дозволять посилити її політичний вплив і закріпити економічну могутність.

У дослідженні Deloitte AI Institute for Government та Google Cloud (1) щодо можливостей використання Державним департаментом США штучного інтелекту для вирішення глобальних проблем вказано, що системи штучного інтелекту дозволяють дипломатам автоматизувати функціональні процеси, а також виявляти, прогнозувати та моделювати міждержавні політичні, безпекові та економічні взаємодії. Функціональна спрямованість програмних додатків, які можуть бути використані у роботі Державного департаменту США, за напрямом «дипломатія» зосереджується на автоматизації процесу маркування кабелів для полегшення їх пошуку, виявленні незвичної кіберактивності, передбаченні впливу дипломатичних сигналів/повідомлень, імітації процесу

перемовин; за напрямом «зовнішня допомога» – на автоматизації моніторингу програм та їх фінансуванні, виявленні закономірностей, аномалій та тенденцій у регіональній допомозі, передбаченні наслідків програм допомоги, моделюванні процесів розвитку стратегічної конкуренції із залученням іноземної допомоги; за напрямом «консульська робота» – на автоматизації додатків щодо введення та зведення даних, ідентифікації заявників з високим ризиком, передбаченні попиту на візи і паспорти, а також послуги для громадян за кордоном, імітації наслідків введення обмежень, накопиченні невирішених питань, плануванні необхідних ресурсів або виявленні міграційних закономірностей; за напрямом «адміністративне управління» – на автоматизації процесів найму співробітників, розробці шаблонів фінансових зобов'язань та їх скасуванні, передбаченні запитів на засоби пересування, плануванні потреб у людських ресурсах і виявленні відповідних тенденцій.

США намагаються розвивати міжнародне співробітництво зі стратегічними союзниками щодо дослідницької діяльності та розробки стандартів штучного інтелекту, а також забезпечувати конкурентоспроможність та лідерство держави у сфері штучного інтелекту за допомогою інвестицій у міжнародні дослідження та розробки систем штучного інтелекту (3).

Стратегічні цілі Державного департаменту США (2) щодо використання технологій штучного інтелекту полягають у тому, щоб використовувати захищену ІІІ-інфраструктуру, формувати культуру використання технологій штучного інтелекту, забезпечити відповідальне використання штучного інтелекту та розвивати прикладне партнерство щодо удосконалення інструментів штучного інтелекту з відповідальними новаторами за межами зовнішньополітичного відомства.

Виклики для дипломатичної діяльності у сфері штучного інтелекту пов'язані зі складнощами глобального регулювання технічних, безпекових, економічних і морально-етичних умов застосування систем штучного інтелекту, наявністю на національному рівні різних правових підходів та оцінок щодо можливостей використання штучного інтелекту, обмеженістю несення

правової відповідальності за несанкціоноване використання технологій штучного інтелекту або втручання у роботу ШІ-систем, наявністю суспільних морально-етичних наслідків від використання технологій штучного інтелекту. На функціональному рівні для дипломатів важливо забезпечити безпеку та обробку даних системами штучного інтелекту, володіти захисною системою з нульовою толерантністю доступу до даних для уникнення несанкціонованого доступу третіх сторін і забезпечення правомірності розподілу доступу всередині зовнішньополітичного відомства; мати навички роботи зі системами штучного інтелекту, які використовуються для збору і обробки даних, вміти правильно інтерпретувати отриману інформацію і усвідомлювати потенційні ризики від використання ще недосконалих систем штучного інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Deloitte AI Institute for Government (2022). Using Artificial Intelligence (AI) to Modernize American Statecraft. A joint publication with Google Cloud. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/public-sector/us-using-artificial-intelligence-to-modernize-american-statecraft.pdf>
2. State Department (2023). Enterprise Artificial Intelligence Strategy FY 2024-FY2025: Empowering Diplomacy through Responsible AI. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/11/Department-of-State-Enterprise-Artificial-Intelligence-Strategy.pdf>
3. US Congress (2020). National Artificial Intelligence Initiative Act. <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/6216/text>

Артур Акопов, аспірант,

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Політика Європейського Союзу щодо штучного інтелекту

Політика Європейського Союзу щодо штучного інтелекту (ШІ) спрямована на забезпечення безпечного, етичного та прозорого використання цифрових технологій, що водночас забезпечують інновації та економічний розвиток. Відповідно до Акту про штучний інтелект (1), що набув чинності в Європейському Союзі 2024 р., було визначено гармонізовані правила для розробки, впровадження і використання ШІ в ЄС на основі захисту основних прав людини та сприяння інноваціям.

Акт про ШІ базується на підході, заснованому на оцінці ризиків, що передбачає класифікацію систем за рівнем загрози (3). Зокрема системи з неприйнятним рівнем ризику, які становлять явну загрозу основним правам людини, заборонені. До них відносяться, наприклад, системи соціального зчитування інформації, які оцінюють надійність осіб на основі їхньої поведінки. Зауважимо, що високоризикові системи, які впливають на важливі аспекти життя людей, такі як працевлаштування, освіта або доступ до основних громадських послуг, підлягають дотриманню суворих вимог щодо прозорості, безпеки та підзвітності. Для систем обмеженого ризику, таких як чат-боти, встановлені певні зобов'язання щодо прозорості, тоді як системи мінімального ризику не потребують додаткового регулювання.

Окремо Акт про ШІ забороняє певні практики, які вважаються неприйнятними, зокрема використання систем соціального зчитування інформації, розпізнавання емоцій у правоохоронних органах, навчальних закладах та на робочих місцях, а також маніпулятивні практики, що використовують підсвідомі техніки для впливу на поведінку людей. Крім того, для високоризикових систем передбачені додаткові вимоги, такі як оцінка

відповідності законам перед запуском на ринок, ведення детальної документації, забезпечення прозорості та постійний моніторинг роботи (2).

Політика Європейського Союзу щодо регулювання штучного інтелекту є однією з виражених у світі, оскільки спрямована на досягнення балансу між інноваціями та безпекою, захистом прав людини та запобіганням дискримінації, а також створення сприятливих умов для розвитку передових технологій. ЄС прагне стати світовим лідером у сфері етичного й прозорого використання ШІ, що відповідає його фундаментальним цінностям. Водночас цей регуляторний підхід має як переваги, так і недоліки.

Серед переваг європейської політики можна виокремити захист основоположних прав громадян завдяки забороні шкідливих практик, таких як соціальне зчитування інформації і маніпулятивні технології. Гармонізація нормативних вимог у межах ЄС забезпечує єдині правила для всіх країн-членів, сприяючи розвитку спільного цифрового ринку. Високі стандарти прозорості підвищують довіру суспільства до використання ШІ, а впровадження регуляторних «пісочниць» створює сприятливе середовище для інновацій. Крім того, завдяки встановленню глобальних стандартів у сфері ШІ, ЄС впливає на регулювання цієї галузі в інших країнах.

Однак політика ЄС має і певні недоліки. Строгі регуляторні вимоги можуть ускладнювати вихід на ринок для малих і середніх підприємств, а складність процедур відповідності сповільнює темпи інновацій. Висока вартість дотримання нормативних вимог може стати фінансовим викликом для компаній, особливо щодо сертифікації, аудитів і технічної документації. Крім того, жорсткість регулювання може призвести до відтоку інноваційного бізнесу в країни з менш обтяжливими вимогами, що може позначитися на конкурентоспроможності ЄС.

Вплив європейської політики у сфері ШІ виходить далеко за межі Союзу. Вона формує так званий «Брюссельський ефект», коли міжнародні компанії змушені адаптуватися до європейських стандартів, щоб отримати доступ до ринку ЄС. Це зміцнює регуляторну владу ЄС на глобальному рівні та посилює

його роль у цифровому управлінні. Крім того, у зовнішній політиці ЄС використовує регулювання ШІ як інструмент м'якої сили, просуваючи свої цінності, зокрема права людини, прозорість та відповідальне використання технологій. Це відкриває можливості для співпраці з країнами, які поділяють ці принципи (наприклад, Канадою чи Японією), але також створює зони напруги з державами, що обирають інші підходи до регулювання ШІ, як-от США чи Китай. Завдяки цифровій дипломатії та міжнародним партнерствам ЄС прагне закріпити свій вплив у формуванні глобального технологічного порядку денного.

Список використаних джерел:

1. European Parliament (2024). Artificial Intelligence Act. Brussels: European Parliament. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1689>
2. Радіо Свобода (2024). Європарламент ухвалив закон, який регулює роботу штучного інтелекту. Прага: Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-shtuchnyy-intelekt-yevroparlament-zakon/32860293.html>
3. Укрінформ (2024). У Євросоюзі набув чинності перший у світі закон про штучний інтелект. Київ: Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3891086-u-evrosouzi-nabuv-cinnosti-persij-u-sviti-zakon-pro-stucnij-intelekt.html>

Inna Pronoza, PhD in Political Sciences, Associate professor

State Institution “South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”

Cognitive warfare as a new challenge for strategic planning of the national security system

In the 21st century, in the era of globalization and the rapid development of information technologies, the world is faced with new forms of conflict that go beyond traditional military actions. One of these phenomena is cognitive warfare, which is a targeted influence on the consciousness and perception of people in order to achieve political, economic or social goals. These wars are waged in the information space, using tools such as disinformation, propaganda, manipulation of public opinion and cyberattacks.

The relevance of the study of cognitive wars is due to their growing impact on the national security system. As G. Pocheptsov notes, “...modern conflicts are increasingly moving into the sphere of consciousness, where the struggle is waged for control over information and the perception of reality” [4]. Indeed, cognitive wars can undermine trust in state institutions, split society, destabilize the political situation and even lead to real armed conflicts.

This problem is particularly acute in hybrid warfare, where cognitive operations are used as part of a broader strategy. Russia’s invasion of Ukraine is a prime example of how disinformation and propaganda can be used to justify aggression, demoralize the enemy, and manipulate international public opinion.

In this regard, there is a need to develop effective strategies to counter cognitive wars that take into account their specificities and potential threats. This requires a comprehensive approach that includes the development of information security, increasing the level of media literacy of the population, improving strategic planning, and interaction with international partners.

Cognitive warfare, which is a comprehensive strategy aimed at changing the perception, thinking and behavior of the target audience, is becoming increasingly relevant in the conditions of the modern information space. Unlike traditional wars, where the goal is physical destruction, cognitive wars seek to change the consciousness of the enemy, influencing his values, beliefs and decisions. The main characteristic of this type of conflict is the focus on consciousness, which is achieved through the use of information technologies, such as social networks, artificial intelligence and big data. These technologies allow you to quickly and effectively disseminate information, manipulate the audience and create virtual communities. The hybridity of cognitive wars is manifested in their combination with other forms of conflict, such as cyberattacks, economic pressure or diplomatic manipulation, which creates a complex and multifaceted impact. An important feature is the blurring of boundaries, which makes it difficult to detect and counteract (4).

Cognitive warfare methods and tools include disinformation and fake news, which are spread with the aim of misleading and manipulating public opinion. Modern technologies allow the creation of extremely realistic fake videos and audio, which makes them difficult to detect. Social networks and bots are used to spread propaganda, create artificial trends and manipulate public opinion. Psychological operations are aimed at influencing the emotional state of the audience, causing fear, anger or hatred. They can include spreading rumors, creating provocative materials or using psychological techniques to manipulate behavior. Cyberattacks are used to steal information, spread viruses or block access to important resources, as well as to disrupt critical infrastructure, causing panic and destabilization. Manipulation of public opinion is achieved by creating certain narratives, using propaganda and manipulating emotions (1).

It is important to understand that cognitive warfare is an ever-evolving phenomenon. As technology advances, new methods and tools emerge, requiring constant improvement of countermeasure strategies.

The impact of cognitive wars on the national security system is multifaceted and potentially destructive. These wars, aimed at manipulating consciousness, can

undermine the fundamental foundations of state governance, in particular, by undermining trust in state institutions. The division of society provoked by information manipulation can lead to internal destabilization and political conflicts. In addition, cognitive wars are used to interfere in elections, which endangers democratic processes, as well as to incite social conflicts, which can lead to violence and chaos. No less important is the undermining of the international authority of the state, which complicates its diplomatic relations and international cooperation (1, p. 223).

To effectively counter cognitive wars, a comprehensive approach is needed that encompasses strategic aspects of national security. The primary task is to develop an information security system that includes the creation of effective mechanisms for detecting and countering disinformation, as well as protecting information systems from cyberattacks (3). Increasing the level of media literacy of the population is a key factor in building resilience to information manipulation. Teaching critical thinking and skills in recognizing fake news allows citizens to effectively filter information and resist propaganda. In the context of globalization, interaction with international partners is becoming a necessary condition for exchanging experience and coordinating actions in the field of countering cognitive wars. Finally, improving strategic planning involves integrating issues of countering cognitive wars into strategic documents on national security, which provides a comprehensive and systematic approach to this challenge (2).

Therefore, cognitive warfare is a new and complex challenge for the national security system. Effective counteraction to it requires a comprehensive approach, including the development of information security, increasing the media literacy of the population, and interaction with international partners.

References:

1. Russia's War Against Ukraine: From Hybrid Forms to Genocide Practices: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (December 9, 2024) / edited by V.V. Kotsura. (2024). Compiled by L.M. Pereyaslav, 340 p.

2. Formation of a system of strategic planning and forecasting in the sphere of national security of Ukraine. Analytical note. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/formuvannya-sistemi-strategichnogo-planuvannya-i-prognozuvannya-u>
3. Strategic Planning: Solving National Security Problems. Monograph/ National Institute for Strategic Studies. <https://niss.gov.ua/publikacii/monografii/strategichne-planuvannya-virishennya-problem-nacionalnoi-bezpeki-monografiya>
4. Strategic communications in the context of hybrid warfare: a view from a volunteer to a scientist: monograph / [Slukhay N. V., Yavorska G. M., ... Romanyuk V. S. et al.; ed. by Kompantseva L.]; National Acad. of the Security Service of Ukraine. Kyiv: [National Academy of the SBU], 2021. 499 p.

Роль безпекових угод у зміцненні обороноздатності України

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну у 2022 році стало поштовхом до переосмислення підходів до національної безпеки. У цьому контексті безпекові угоди з міжнародними партнерами набули особливого значення, ставши інструментом зміцнення обороноздатності держави та пошуку альтернативних шляхів інтеграції до глобальної системи безпеки.

Безпекові угоди сприяють модернізації Збройних Сил України, забезпечуючи надходження сучасного озброєння. Завдяки домовленостям із західними партнерами до країни прибувають танки Challenger 2 від Великої Британії, Abrams від США, Leopard 2 від Німеччини, а також системи протиповітряної оборони – Patriot, IRIS-T, NASAMS (3). Фінансування цього процесу вражає: США надав 64 млрд євро військової допомоги, а також 50 млрд євро фінансової і гуманітарної підтримки, а Європейський Союз – 70 млрд євро фінансової та гуманітарної допомоги, а також 62 млрд євро військової допомоги. Ця підтримка дозволяє компенсувати дефіцит власних ресурсів і зберігати боєздатність армії в умовах війни (1).

Такі угоди також відкривають перспективи для створення альтернативного формату гарантій безпеки. Лідери країн G7 декларують довгострокову підтримку України, що нагадує модель, застосовану до Ізраїлю та Південної Кореї. Ці держави отримують стабільну допомогу від партнерів без формального членства в таких союзах як НАТО, що може стати прикладом для України, особливо з огляду на потенційне відтермінування її вступу до альянсу. У цьому контексті домовленості стають не лише військовим, а й політичним інструментом.

Для багатьох європейських країн особливо важливим аспектом є те, що угоди сприяють формуванню Україною безпекового бар'єра для Європи проти

Росії. Польща активно передає бронетехніку, Велика Британія забезпечує артилерійськими системами, а країни Балтії постачають безпілотники й легке озброєння. Така підтримка в рекордних обсягах перетворює Україну на укріплений форпост на східних рубежах Європи, що змінює стратегічний баланс у регіоні та посилює безпеку континенту.

Економічний ефект від угод також важко переоцінити. Значне зовнішнє фінансування дозволяє спрямовувати внутрішні кошти на відбудову інфраструктури – наприклад, ремонт шкіл чи доріг. Це зменшує тиск на бюджет і підтримує економічну стабільність у кризовий період, коли країна змушена одночасно воювати й відновлюватися.

Проте угоди не позбавлені ризиків. Відсутність юридичних механізмів примусу до їх виконання залишає простір для невизначеності: частина обіцяної допомоги може не надійти. Наприклад, зміна адміністрації в США у 2025 році може призвести до скорочення обсягу підтримки, якщо нова влада перегляне зовнішньополітичні пріоритети. Це підкреслює нестабільність політичних угод у період глобальних потрясінь і показує, що нові лідери західних країн можуть змінити курс і пріоритети своєї політики, впливаючи водночас на Україну.

Фактичне виконання угод залежить від практичних кроків партнерів, зокрема від швидкості поставок озброєння. Політичні рішення, логістичні можливості та бюрократичні перепони відіграють тут вирішальну роль. Прикладом є ситуація з винищувачами F-16: обіцянки звучали ще у 2023 році, але реальні поставки відкладаються щонайменше до кінця 2025-го через затримки в підготовці пілотів і технічні нюанси (2).

Отже, безпекові угоди стали важливим чинником посилення обороноздатності України та її поступового зближення з глобальною системою безпеки. Вони частково компенсують відсутність членства в НАТО, надаючи ресурси для протистояння агресору. Однак їхня ефективність залежить від твердої позиції партнерів і здатності України раціонально використовувати отриману підтримку. У перспективі ці домовленості можуть закласти основу для нового формату гарантій безпеки, адаптованого до сучасних реалій.

Список використаних джерел:

1. Європа випередила США за обсягом допомоги Україні за три роки великої війни, – дослідження. (2025, 14 лютого). Texty.org.ua - статті та журналістика даних для людей – *Тексти.org.ua*. <https://texty.org.ua/fragments/114462/yevropa-vyperedyla-ssha-za-obsyahom-dopomohy-ukrayini-za-try-roky-vijny-doslidzhennya/>
2. Ігнатова, І. (2025, 21 лютого). Прибуття F-16 від Бельгії до України затримується щонайменше на рік: Брюссель назвав причину. *ТСН.ua*. <https://tsn.ua/zbroya/pributtya-f-16-vid-belgiyi-do-ukrayini-zatrimuyetsya-schonaymenshe-na-rik-bryussel-nazvav-prichinu-2772558.html>
3. Останній Рамштайн Байдена: Чому 9 січня для України буде важлива зустріч. (б. д.). *espreso.tv*. <https://espreso.tv/poyasnuemo-chi-bude-ramshtayn-9-sichnya-ostannim-ta-pro-shcho-govoritimut-poyasnyuemo>

Сучасні аспекти інформаційного протиборства: російський підхід до створення та поширення інформаційних загроз

Інформаційне протиборство є ключовим елементом сучасних гібридних конфліктів, а російська війна проти України демонструє як поширення дезінформації та маніпуляція громадською думкою можуть бути використані для досягнення політичних і військових цілей. З огляду на це, питання адаптації не лише суспільства, а й медіасистеми України до інформаційної стійкості під час воєнного стану займає провідне місце в порядку денному забезпечення національної безпеки.

Одним із основних теоретиків, які вивчали медіа та їх вплив на суспільство під час воєнних конфліктів, є норвезький соціолог Й. Гальтунг. Зокрема, у межах теорії конфліктів Й. Гальтунг відзначає, що журналістика може підсилювати наявні соціальні та політичні конфлікти, створюючи умови для їх ескалації (2). Адаптуючи результати його досліджень до аналізу сучасних інформаційних загроз, можна припустити, що дезінформація діє як каталізатор, який загострює протиріччя між різними соціальними групами та інститутами.

Й. Гальтунг також розробив концепції «журналістика війни» та «журналістика миру» (3). Журналістика війни фокусується на конфліктах, насильстві та негативних аспектах подій, тоді як журналістика миру спрямована на висвітлення шляхів вирішення конфліктів, співпраці та позитивних змін. У контексті російської війни проти України неможливо обрати одну з них, тому для протидії дезінформації потрібний цілісний підхід до висвітлення подій.

Теорія соціального впливу, розроблена С. Ашем також є важливою для розуміння механізмів інформаційного протиборства (1). Його дослідження

показали як соціальний тиск і конформізм можуть змусити індивідів приймати певні переконання або дії, навіть, якщо вони суперечать їхнім власним поглядам. Цей теоретичний підхід допомагає зрозуміти, як дезінформація може впливати на громадську думку та поведінку.

У сучасному контексті інформаційного протиборства значну роль відіграють соціальні мережі та інтернет-платформи. Дослідження Д. Уоттса показали, що, навіть, невеликі групи впливових осіб можуть формувати громадську думку через соціальні мережі (4). Його роботи пояснюють як вірусні новини та фейкові повідомлення можуть швидко поширюватися, досягаючи широкої аудиторії. До того ж, такі платформи як Facebook, X та TikTok можуть бути ефективно використані для впливу на політичні процеси, створення ілюзії масової підтримки або дискредитації опонентів.

Російські дезінформаційні кампанії проти України є прикладом сучасного інформаційного протиборства. Вони включають поширення фейкових новин, маніпуляції із зображеннями та відеоматеріалами за допомогою механізмів штучного інтелекту, а також використання ботів для створення видимості масової підтримки антиукраїнської позиції. Одними з найбільш актуальних прикладів є кампанії, спрямовані на дискредитацію українського уряду та Сил оборони України, створення хаосу серед населення та сіяння недовіри до вищого військово-політичного керівництва країни.

Застосування кібернетичних методів для зламу урядових, військових і приватних систем з метою викрадення даних або їхнього знищення є поширеною практикою російської пропаганди. Використання хакерських угруповань, таких як Fancy Bear і Cozy Bear, що часто асоціюються з російськими спецслужбами, для проведення кібератак на інфраструктури інших держав є важливим елементом інформаційного протиборства.

Крім того, Росія використовує психологічні операції для маніпулювання історичною пам'яттю та національною ідентичністю. Наприклад, поширюються наративи про «спільну історію» України та Росії, перекручуються історичні факти з метою легітимізації російських дій. Це включає використання

радянських символів і риторики про «великий Радянський Союз», що має на меті викликати ностальгію та відчуття приналежності до спільного минулого.

Сучасні аспекти інформаційного протиборства на прикладі російської війни проти України демонструють як дезінформація та маніпуляція інформацією можуть бути використані для досягнення політичних та військових цілей. Вивчення робіт провідних теоретиків, таких як Й. Гальтунг, С. Аш, С. Мілграм і Д. Уоттс, допомагає розробити ефективні стратегії протидії дезінформації та забезпечення інформаційної безпеки. Розуміння цих процесів є критично важливим для зміцнення демократії та стабільності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Asch, S. E. (1955). Opinions and social pressure. <https://pdodds.w3.uvm.edu/teaching/courses/2009-08UVM-300/docs/others/everything/asch1955a.pdf>
2. Galtung, J. (2010). A Theory of Conflict: Overcoming Direct Violence. Transcend University Press.
3. Galtung, J. (1985). On the Role of the Media for Worldwide Security and Peace. <https://www.transcend.org/galtung/papers/On%20the%20Role%20of%20the%20Media%20for%20Worldwide%20Security%20and%20Peace.pdf>
4. Watts, D.J. (2002). A Simple Model of Global Cascades on Random Networks. <https://www.stat.berkeley.edu/~aldous/260-FMIE/Papers/watts.pdf>

Геополітичний вимір арктичної політики: стратегічні інтереси та роль Скандинавських країн

Арктична політика – стратегічний напрям державної та міжнародної діяльності, що стосується управління, використання та розвитку Арктичного регіону та охоплює питання безпеки, екології, економіки та міжнародної співпраці. Арктична політика різних країн може суттєво відрізнятися в залежності від їхніх стратегічних інтересів. (1)

Серед основних акторів арктичної політики розглянемо Арктичні країни (США, Канаду, росію, Данію, Норвегію, Швецію, Фінляндію, Ісландію (4)), Європейський Союз та Китай. Особливий інтерес викликає вплив арктичної політики на Скандинавські країни (Норвегію, Данію та Швецію), які є частиною регіону, та відіграють ключову роль у формуванні міжнародних норм і правил співпраці.

Арктичний регіон – один із небагатьох, де дипломатія ще зберігає певну вагу, але через політичне напруження, яке виникло між росією та іншими Арктичними державами внаслідок російського вторгнення в Україну у 2022 році, координація спільних проєктів в рамках роботи Арктичної Ради (далі – АР) ускладнюється. Вступ Швеції та Фінляндії до НАТО змінив баланс сил у Північній Європі. Тепер усі Арктичні країни, що входять до складу АР, окрім росії, є членами НАТО, а це означає консолідацію альянсу в регіоні, в подальшому – ймовірне збільшення кількості спільних військових навчань, можливе розширення патрулювання НАТО у Північному Льодовитому океані та збільшення присутності у Баренцевому та Норвезькому морях.

Таким чином, Скандинавські країни опинилися в центрі нової геополітичної реальності в Арктиці. Їхні стратегічні рішення визначатимуть стабільність регіону та їхню роль у світовому порядку. Серед ключових

викликів для Скандинавських країн в контексті арктичної політики можемо виокремити: посилення інтересів Китаю в Арктиці; ресурсну конкуренцію; кліматичні зміни та екологічні загрози; послаблення ефективності АР; необхідність формування альтернативних механізмів безпеки та співпраці в Арктиці без участі росії; милітаризацію Арктики та ризик конфліктів.

Для Норвегії Арктика – стратегічна зона відповідальності, яка має першочергове значення для національної безпеки та глобального впливу країни. Норвезький Уряд прагне зберігати свою усталену політику безпеки, сприяти дипломатії та розвивати сильну, інноваційну та стабільну у своєму розвитку Північну Норвегію. Арктична політика Норвегії спрямована на відповідальне управління ресурсами регіону, де економічний потенціал поєднується з охороною навколишнього середовища. Розвиток наукових досліджень є центральним елементом арктичної стратегії Норвегії. Країна прагне сприяти інноваціям, науковим розробкам, що сприятимуть сталому використанню ресурсів Арктики, а також підвищенню глобального розуміння її динаміки та викликів, особливо у контексті зміни клімату. (1)

Данський арктичний дискурс характеризується домінуванням гренландської тематики. (2) Саме завдяки своїй географічній конфігурації, ключовим елементом якої є Гренландія, Данія утвердилась як беззаперечна арктична держава. Активна участь Данії в АР сприяла зміцненню її міжнародного авторитету в регіоні. (2) Останнім часом Гренландія стала об'єктом активної уваги з боку світових засобів масової інформації, особливо після нещодавніх висловлювань Д. Трампа щодо купівлі цього острова. Пригадаємо, що перші схожі заяви Д. Трамп озвучував ще у часи свого першого терміну на посаді президента США у 2019 році. (6) Гренландія залишається пріоритетом для офіційного Копенгагена в арктичній політиці. Ще один із викликів для Данії – це пошук оптимального балансу між залученням іноземних інвесторів до освоєння значних ресурсів острова та захистом інтересів місцевого населення в умовах глобальних кліматичних змін.

На відміну від «арктичної п'ятірки» (США, Канади, Росії, Норвегії та Данії) Швеція не має прямого виходу до Північного Льодовитого океану, але частина території Швеції, як і Фінляндії та Ісландії, розташована за Північним полярним колом, що офіційно надає їм статус Арктичних країн. Швеція у веденні арктичної політики обрала роль «чесного брокера»: держава не ставить власні національні інтереси вище, ніж інтереси інших членів АР. (3) Завдяки своєму міжнародному статусу миролюбної та економічно розвиненої держави, яка надає перевагу дипломатії та діалогу, Швеція ефективно використовує довіру з боку всіх Арктичних країн для ухвалення консенсусних рішень.

Отже, арктична політика Скандинавських країн спрямована на забезпечення сталого розвитку регіону, безпеки, наукової співпраці та подолання викликів, пов'язаних зі зміною клімату.

Слід відзначити, що Арктика відіграє значну роль у питаннях безпеки та економічних розрахунках росії. Це підтверджується російськими стратегічними документами, зокрема Концепцією зовнішньої політики росії 2023 року, в якій Арктика займає друге місце серед пріоритетних регіонів після так званого «близького зарубіжжя» (10). У веденні арктичної політики росія взяла курс на мілітаризацію: модернізує військові бази, розширює Північний флот, посилює військову співпрацю з Китаєм, її військова присутність в регіоні найбільша з усіх Арктичних країн. На Кольському півострові розташований Північний флот Росії з важливими стратегічними ядерними силами. (10) Проте економічні санкції та технологічні обмеження ускладнюють реалізацію довгострокових військових та економічних проєктів росії в регіоні. Припускаємо, що у зв'язку з цим, росія могла б запропонувати США доступ до ресурсів в Арктиці в обмін на вигідні для себе умови завершення російсько-української війни (9). Ймовіріше, США не могли б піти на такий крок, враховуючи Арктичну Стратегію (10), яку у 2024 році презентував Пентагон.

Арктична Стратегія США спрямована на посилення присутності США в Арктиці, взаємодії з союзниками у питаннях моніторингу та реагування на можливі загрози та проведення військових навчань. Росія становить гостру

загрозу безпеці та стабільності регіону. Зміни клімату докорінно змінюють Арктику, що збільшує ризик для країн, чії кордони раніше були захищені важкодоступністю регіону, а з нею і геополітику та оборонні місії США. Крім цього, співпраця росії та Китаю також викликає занепокоєння у США. (10)

Слід нагадати, що перший стратегічний документ, присвячений політиці КНР в Арктиці (5), Уряд Китаю оприлюднив у січні 2018 року, чим засвідчив значне розширення інтересів країни в регіоні. Китай позиціонує себе як активного актора арктичної політики, називає себе «приарктичною державою» («Near-Arctic State»), прагнучи посилити свою присутність не лише в науковій сфері, а й у питаннях торгівлі, використання природних ресурсів, екологічних змін та багатосторонньої дипломатії. КНР заявила про намір розбудувати «Полярний шовковий шлях» у межах ініціативи «Один пояс – один шлях», що відображає її прагнення інтегрувати Арктику в глобальні економічні процеси. (7) Таким чином, Китай формує довгострокову стратегію присутності в Арктиці, намагаючись закріпити власні позиції в регіоні.

Арктика має стратегічне значення і для ЄС та розглядається як регіон, який об'єднує екологічні, економічні та безпекові інтереси. Зростає роль ЄС як регулятора екологічної політики в Арктиці, пов'язаної зі збереженням ресурсів, боротьбою зі зміною клімату та захистом інтересів корінного населення. Важливими завданнями є виконання цілей Європейського зеленого курсу (EU Green Deal) та реалізація геополітичних інтересів ЄС в регіоні. У відповідь на російську військову агресію проти України та підтримку її з боку Білорусі ЄС призупинив співпрацю з росією та Білоруссю у регіональних арктичних ініціативах. (8) Отже, арктична політика ЄС все більше інтегрується у глобальну геополітику, де головними пріоритетами виступають екологічна безпека, стратегічна стабільність та міжнародне партнерство без участі росії.

Таким чином, можемо зробити висновок, що геополітичний вимір арктичної політики визначається конкуренцією за ресурси, контролем над транспортними шляхами, мілітаризацією регіону та впливом глобального потепління. Скандинавські країни можуть стати майданчиком для нових

міжнародних ініціатив, спрямованих на зниження конфліктності в регіоні. Щодо перспектив подальшої арктичної політики Скандинавських країн, то, цілком ймовірно, що вони посилюватимуть співпрацю не лише в рамках союзних Арктичних країн, а й з Японією та Південною Кореєю, особливо щодо питань безпеки та моніторингу активності росії та Китаю в Арктиці.

Список використаних джерел:

1. Arctic Policies Database - Arctic Portal. *Arctic News, Maps, Events and Announcements - Arctic Portal*. <https://arcticportal.org/arctic-governance/arctic-policies-database>
2. Арктична політика Данії: лідерські амбіції та гренландське питання | ADASTRA. *ADASTRA I Аналітичний центр*. <https://adastra.org.ua/blog/arktichna-politika-daniyi-liderski-ambiciyi-ta-grenlandske-pitannya>
3. Арктична політика Швеції: чесне посередництво та інновації заради майбутнього | ADASTRA. *ADASTRA I Аналітичний центр*. <https://adastra.org.ua/blog/arktichna-politika-shveciyyi-chesne-poserednictvo-ta-innovaciyyi-zaradi-majbutnogo>
4. Arctic States. *Arctic Council*. <https://arctic-council.org/about/states/>
5. China's Arctic Policy: A white paper of 26.01.2018. First Edition 2018. https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm
6. Greenland During Trump 2.0: Is America Poised for an Historic Arctic Territorial Expansion? *The Arctic Institute - Center for Circumpolar Security Studies*. <https://www.thearcticinstitute.org/greenland-during-trump-2-0-america-poised-historic-arctic-territorial-expansion/>
7. Острів розбрату: чому наддержави змагаються за Гренландію? | ADASTRA. *ADASTRA I Аналітичний центр*. <https://adastra.org.ua/blog/ostriv-rozbratu-chomu-nadderzhavi-zmagayutsya-za-grenlandiyu>
8. The EU in the Arctic. *EEAS*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-arctic_en
9. Хлюдзинський В. Хід у відповідь: росія запропонувала США нафту та доступ до Арктики | УНН. *Оперативні новини України та Світу | Українські Національні Новини УНН*. <https://unn.ua/news/khid-u-vidpovid-rosiia-zaproponovala-ssha-naftu-ta-dostup-do-arktyky>
10. 2024 Department of Defense Arctic Strategy: of 21.06.2024. <https://media.defense.gov/2024/Jul/22/2003507411/-1/-1/0/DOD-ARCTIC-STRATEGY-2024.PDF>

Інформаційна війна у стратегіях гібридної агресії

У сучасному світі інформаційні війни стають одним із ключових елементів гібридної війни, значно впливаючи на політичну, соціальну та економічну стабільність держав та загалом на геополітику. Цей феномен характеризується комплексним використанням інформаційних технологій, пропаганди, дезінформації та маніпуляцій для досягнення стратегічних цілей, часто без прямого застосування військової сили. Інформаційна війна є частиною гібридної війни, яка останнім часом набирає обертів в стратегії ведення війн в 21 столітті. Тож ці питання стають об'єктом наукових досліджень (1; 2).

Гібридна війна об'єднує традиційні та нетрадиційні методи ведення бойових дій. Інформаційні війни є її важливим компонентом, спрямованим на створення хаосу, деморалізацію супротивника, підрив довіри до державних інституцій та маніпуляцію громадською думкою. Використовуючи традиційні ЗМІ чи сучасні соціальні мережі, агресор формує вигідну для себе інформаційну реальність. Розберемо вплив інформаційних атак на соціальну згуртованість та вплив пропаганди, спрямованої на розкол суспільства через підсилення конфліктів між різними групами, а також вплив на політичну стабільність в цілому. Дезінформація може впливати на виборчі процеси, на економіку, на настрій серед громадян завдяки ЗМІ, які вдаються до маніпуляцій через новини, стосовно фінансів або енергетики.

Інформаційні атаки можуть набувати таких форм як:

- дезінформація - поширення неправдивих або перекручених даних для введення в оману;
- кібератаки - злам державних або приватних ресурсів для отримання конфіденційної інформації чи створення паніки;

- пропаганда - насадження ідеологічних наративів, з метою маніпулювання свідомістю населення;
- психологічний тиск - розпалювання страху та недовіри, через вкиди про «зовнішні» чи «внутрішні» загрози.

Також методами інформаційної війни виступають:

1. Deepfake - технології створення фальшивих відео чи аудіо із реалістичним виглядом політиків або інших впливових осіб. Це дозволяє маніпулювати громадською думкою та сіяти сумніви щодо правдивості будь-якого контенту. Використання deepfake у політичних кампаніях уже спостерігалось в США та Європі.

2. Алгоритмічні маніпуляції - використання алгоритмів соціальних мереж для просування потрібного контенту, який підсилює розкол у суспільстві. Зокрема, дослідження показують, що фейки у Facebook чи Twitter часто поширюються швидше, ніж правдива інформація.

3. Інструменти штучного інтелекту (AI) - автоматизація створення пропагандистських матеріалів, таких як автоматичні тексти чи зображення. Це дозволяє зменшити витрати часу та ресурсів на виробництво дезінформації.

Тож у боротьбі з інформаційними війнами важливими є такі кроки:

- Інформаційна грамотність. Освіта громадян щодо критичного мислення, аналізу інформації та розпізнавання маніпуляцій.
- Підтримка незалежних медіа. Забезпечення роботи журналістів, які дотримуються стандартів етики та перевіряють факти.
- Розробка державної інформаційної стратегії. Інтеграція кіберзахисту, моніторингу інформаційного простору та швидке реагування на ворожі інформаційні атаки.
- Міжнародна співпраця. Об'єднання зусиль для протидії інформаційним загрозам, зокрема, через обмін технологіями, досвідом і санкції проти пропагандистських платформ.

Інформаційна війна є потужним інструментом у руках сучасних агресорів, здатним значно змінити політичний ландшафт і підривати цілі

держави. Ефективна протидія цим загрозам вимагає комплексного підходу, що включає технологічні інновації, підвищення обізнаності громадян та міжнародну солідарність. У світі, де інформація є ключовою зброєю, саме правда та прозорість стають найкращою обороною.

Список використаних джерел:

1. Баровська, А. (2016). *Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії. Аналітична доповідь*. Київ: НІСД. <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/informaciyni-vikliki-gibridnoi-viyni-kontent-kanali-mekhanizmi>.
2. Фонд Демократичні Ініціативи. (2024). Інформаційні виклики та оборонні тренди: до чого варто бути готовими у 2024 році – експертне обговорення. *Фонд Демократичні Ініціативи*, 3 березня. <https://dif.org.ua/article/informatsiyni-vikliki-ta-oboronni-trendi-do-chogo-var-to-buti-gotovimi-u-2024-rotsi-ekspertne-obgovorennya>

Сучасні інформаційні війни: глобальні виклики та національні відповіді

У ХХІ столітті інформація стала ключовим ресурсом геополітичного впливу, а інформаційні війни – ефективним інструментом у міжнародних конфліктах. Маніпуляція суспільною свідомістю, дезінформація, кібератаки та пропагандистські кампанії використовуються для досягнення політичних, економічних та військових цілей. Інформаційні війни є особливо небезпечними для демократичних держав, оскільки вони спрямовані на підрив довіри до державних інститутів, посилення внутрішніх розколів та дестабілізацію суспільства.

Актуальність даної проблематики як предмету наукових доробок обумовлена стрімким зростанням масштабів інформаційних атак у світі. Вони стають дедалі витонченішими завдяки використанню штучного інтелекту, соціальних мереж та кібертехнологій. Це вимагає розробки ефективних стратегій протидії, зокрема на рівні державної політики, громадянського суспільства та міжнародного співробітництва.

Інформаційні війни визначаються як цілеспрямоване використання інформаційних ресурсів для впливу на громадську думку, ухвалення рішень та політичну стабільність.

Розглядаючи сутність та механізми інформаційних війн слід визначити основні інструменти, такі як:

- пропаганда – поширення маніпулятивних меседжів для формування вигідного наративу;
- дезінформація – навмисне поширення неправдивої інформації для введення в оману населення;

- кібератаки – злам урядових сайтів, маніпуляції базами даних, поширення шкідливого програмного забезпечення;
- соціальні мережі як поле битви – використання ботів, тролів, алгоритмів для просування певних наративів і розпалювання конфліктів;
- deepfake та ШІ-технології – створення фальшивих відео та аудіо, що ускладнює розпізнавання правди тощо.

Особливість сучасних інформаційних війн полягає в їхній гібридності, тобто поєднанні традиційних і цифрових методів маніпуляції. Головна мета – не лише поширення неправдивої інформації, а й формування атмосфери невизначеності, коли суспільство втрачає довіру до всіх джерел інформації.

Інформаційні війни впливають на всі сфери суспільного життя та створюють такі виклики, як політична поляризація (через маніпуляції в медіа та соцмережах суспільства стають розколотими, що послаблює демократичні процеси); дестабілізація державних інституцій (дискредитація урядів, правоохоронних органів та виборчих процесів); геополітична боротьба (інформаційна зброя активно використовується великими державами у гібридних конфліктах) тощо.

Останні події зі світової політичної повістки, зокрема втручання у вибори в США, інформаційні атаки на ЄС, війна Росії проти України та ін. демонструють, що інформаційні війни стали системним явищем у світовій політиці. Н цьому тлі, на жаль, саме Україна стала одним із ключових об'єктів інформаційної агресії, особливо з боку Російської Федерації. Серед методів, які активно використовувалися проти України протягом останнього десятиліття назвемо фейкові новини про ситуацію на фронті (маніпуляції щодо військових дій, звинувачення у військових злочинах без доказів тощо); пропагандистські наративи (спроби створити негативний імідж України як “неспроможної держави”); атаки на критичну інфраструктуру (злами урядових сайтів, кібератаки на банківську систему) та багато інших.

До цього переліку додамо, що Російська Федерація активно використовує міжнародних агентів впливу - так званих лідерів думок для впровадження

Кремлівських наративів, в тому числі в країнах ЄС, для формування суспільно-політичної думки про недоцільність підтримання України у боротьбі за відновлення територіальної цілісності та відсічі військової агресії РФ.

Реагуючи на всі ці виклики Україна активно застосовує стратегії посилення кібербезпеки шляхом впровадження нових механізмів захисту даних та державних ресурсів, а також блокування ворожих медіа через обмеження доступу до пропагандистських каналів. Наприклад, Президент України ввів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» на підставі Указу Президента України, відповідно до якого запроваджено санкції проти народного депутата України Тараса Козака та компаній, які володіють ліцензіями телеканалів «групи Медведчука» – «112», NewsOne і ZIK.

Важливим чинником протидії у інформаційних війнах є розвиток медіаграмотності через освітні програми, спрямовані на підвищення критичного мислення громадян. Ці заходи дозволили б значно зменшити вплив ворожої пропаганди, проте боротьба триває, оскільки технології інформаційної війни постійно розвиваються. І перед усім ворог трансформує підходи у здійсненні інформаційного впливу на населення шляхом використання нових соціальних медіа.

Розглядаючи перспективи протидії інформаційним війнам слід застосовувати комплексні підходи, що будуть у собі поєднувати такі аспекти як законодавче регулювання шляхом удосконалення законів про протидію дезінформації, контроль над діяльністю іноземних інформаційних агентів, розвиток незалежних медіа через підтримку журналістики, яка працює на засадах фактчекінгу та прозорості. Додамо до цього співпрацю держави з технологічними компаніями через контроль за алгоритмами соцмереж, що сприяють поширенню фейків; посилення міжнародної взаємодії, зокрема створення спільних платформ для моніторингу та боротьби з інформаційними

атаками; підвищення рівня цифрової грамотності шляхом створення та просування навчальних програм для молоді та держслужбовців.

Таким чином, для проведення успішної протидії інформаційним війнам потрібно постійно вдосконалювати заходи протидії проти нових викликів за умови синергії державних інституцій, громадянського суспільства та міжнародних організацій у введенні системної роботи, спрямованої на невілювання впливу інформаційних загроз, оскільки інформаційні війни є однією з головних загроз сучасної політики. Вони спрямовані на підриг державного суверенітету, посилення внутрішніх конфліктів і вплив на ухвалення рішень. Подальші дослідження у цій сфері повинні зосереджуватися на аналізі новітніх технологій дезінформації та пошуку інноваційних шляхів запобігання та протидії.

Список використаних джерел:

1. Стратегія інформаційної безпеки України. (2023). Офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/>
2. Український кризовий медіа-центр. (2023). Інформаційна безпека України: виклики та перспективи. URL: <https://uacrisis.org/>
3. Міністерство цифрової трансформації України. (2023). Інформаційна безпека та боротьба з фейками. URL: <https://thedigital.gov.ua/>

*Альона Козьмініх, кандидат політичних наук, доцент,
Коновальчук Т.А., здобувачка,
Національний університет «Одеська юридична академія»*

Роль кібербезпеки у розвитку міжнародних конфліктів

У сучасному світі міжнародні відносини дедалі більше зазнають впливу передових технологій, що докорінно змінюють природу конфліктів. Поряд із традиційними військово-політичними протистояннями особливого значення набуває кіберпростір як новий фронт глобального суперництва. Державні та недержавні актори активно застосовують кіберінструменти для досягнення стратегічних цілей, здійснюючи вплив на критичну інфраструктуру, інформаційну сферу та політичні процеси.

Актуальність цієї теми зумовлена стрімким зростанням кількості кібератак, спрямованих на державні установи, фінансові системи та об'єкти критичної інфраструктури, що демонструє трансформацію сучасних міжнародних конфліктів. Кібербезпека вже не розглядається як допоміжний аспект безпекової політики, а стає її ключовим елементом, визначаючи стратегії національної оборони та міжнародного співробітництва. В умовах гібридних загроз та інформаційних воєн дослідження цього явища є вкрай необхідним, оскільки лише глибокий аналіз дозволить розробити ефективні механізми протидії та забезпечити стійкість глобальної кіберінфраструктури.

Політичні процеси сьогодні дедалі більше виходять за межі окремих країн та їх територій, стаючи глобальними за своєю природою. Глобалізація сприяє ослабленню традиційних ієрархічних структур управління, одночасно стимулюючи розвиток різноманітних суспільно-політичних поглядів у межах окремих груп інтересів у різних країнах, що ускладнює створення ефективних механізмів контролю за політично активними групами. Така ситуація є наслідком формування глобального інформаційного простору через Інтернет,

який надає відкритий доступ до ресурсів та медіаплатформ, що радикально змінює традиційні підходи до політичного управління (2, с.53).

Сьогодні кібербезпека займає центральне місце в національній безпеці, особливо в умовах постійних інформаційних загроз і порушень у кіберпросторі. Кіберзагрози стають все більш складними, що вимагає швидкої адаптації державних та приватних структур, а також інноваційних підходів до захисту інформаційних систем та розробки ефективних стратегій протидії. У цьому контексті питання кібербезпеки набуває особливої актуальності, адже від нього залежить стабільність держави, безпека критичної інфраструктури і захист прав громадян (3, с. 409).

У сучасному глобалізованому світі кіберпростір став невід'ємною частиною міжнародних відносин, а кібербезпека – основним компонентом національної безпеки кожної держави. Збільшення кількості та складності кібератак під час міжнародних конфліктів чітко показує, наскільки важливо розуміти роль кібербезпеки у їх розвитку та еволюції. В умовах військових конфліктів кібероперації можуть стати потужним інструментом для дестабілізації критичної інфраструктури, зупинки комунікаційних каналів і збору розвідданих. Наприклад, в період з липня 2023 по червень 2024 року спостерігалось ускладнення кібератак, які мали вплив на окремих громадян, підприємства та ключові елементи інфраструктури державних організацій (8).

Основними інструментами інформаційної війни стають кібератаки, хакерські вторгнення, поширення дезінформації, а також маніпуляція громадською думкою шляхом створення позитивного або негативного образу певних соціально-політичних явищ у медіа (5, с.106).

Конфлікт між Україною та Росією яскраво демонструє, як кіберпростір стає важливим додатковим полем битви поряд із традиційними військовими діями. У 2024 році кількість кібератак на Україну зросла на 70% порівняно з попереднім роком, досягнувши 4 315 інцидентів. Ці атаки, переважно організовані проросійськими хакерськими групами, були націлені на державні

реєстри, що призвело до паралічу важливих функцій, таких як реєстрація народжень та смертей (7).

У відповідь Україна посилила свої кіберзахисні заходи та активізувала міжнародне співробітництво у сфері кібербезпеки. Зокрема, була розроблена Стратегія кібербезпеки України на 2021–2025 роки, що підкреслює важливість формування безпечного кіберпростору для сталого розвитку країни (4, с. 227).

Конфлікт між Ізраїлем та ХАМАСом у жовтні 2023 року також показав, яку значну роль відіграють кібероперації в сучасних військових протистояннях. З початком бойових дій хакерські угруповання, пов'язані з Росією, такі як Killnet, оголосили про намір атакувати урядові системи Ізраїлю, звинувачуючи країну у підтримці України та НАТО. Ці атаки були спрямовані на веб-сайти урядових установ і медіа, що призвело до тимчасових збоїв у їх роботі. Такі дії ілюструють, як кіберпростір стає важливим інструментом для маніпулювання впливом і дестабілізації під час збройних конфліктів (9). Крім того, у грудні 2024 року з'явилася інформація, що ХАМАС протягом семи років шпигував за Ізраїлем, використовуючи зламані камери спостереження, що могло зіграти важливу роль у підготовці атаки 7 жовтня 2023 року. Ці дані були отримані з документів, захоплених ізраїльськими військовими (6).

Напруженість між Індією та Китаєм у прикордонних районах Гімалаїв також супроводжується кіберопераціями. У грудні 2022 року на території штату Аруначал-Прадеш відбулися сутички між військовими обох країн, що спричинило загострення відносин. Аналітики вказують на те, що Китай може активно використовувати кібератаки та психологічні операції як інструменти для залякування та маніпуляцій з Індією, намагаючись досягти стратегічних переваг без необхідності прямого військового втручання (1).

Отже, кібербезпека є критичним компонентом у динаміці міжнародних конфліктів, впливаючи на їх перебіг та наслідки. Кібербезпека є необхідною умовою стабільності держав, оскільки кібероперації можуть бути використані для дестабілізації інфраструктури, маніпулювання громадською думкою та поширення дезінформації. Конфлікти, як-от війна між Україною та Росією, а

також напруженість між Ізраїлем і ХАМАСом, чітко демонструють, як кібероперації стали частиною стратегії в глобальних протистояннях, підкреслюючи необхідність адаптації держав до нових викликів у кіберпросторі.

Список використаних джерел:

1. Заблоцький, В. (2020). Війна на Даху світу. *Український тиждень*. <https://tyzhden.ua/vijna-na-dakhu-svitu/>
2. Завгородня, Ю. В. (2021). Кіберпростір як сучасна платформа для політичних конфліктів. *Publishing House "Baltija Publishing"*, 53-56. <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/161/4774/10037-1?inline=1>
3. Коновальчук, Т.А. (2024). Аспекти кібербезпеки України в умовах викликів та загроз. *The 11th International scientific and practical conference "European congress of scientific achievements" (November 4-6, 2024)*. Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain, 409-413.
4. Обіход, Т.В., Біленчук, П.Д. (2023). Кібербезпека України: досягнення і перспективи її забезпечення. *Сучасні загрози глобальній та регіональній безпеці : матер. Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (м. Одеса, 29 жовтня 2023 р.) / уклад. А. Полухіна ; ГО «ГУЕЦ»*. Одеса: Фенікс. 231 с. https://www.researchgate.net/publication/375642132_KIBERBEZPEKA_UKRAINI_DOSAGNENNA_I_PERSPEKTIVI_II_ZABEZPECENNA.
5. Северинчик, О. П. (2023). Роль інформаційних технологій в умовах гібридних конфліктів. *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформація українського суспільства в цифрову еру» (Одеса, 23 березня 2023 р.)*. Одеса, 105-107. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/48799c55-ce7e-4c64-a30a-34ea3a803a7a/content#page=105>.
6. English, G. (2024). Hamas spied on Israel for 7 years using security cameras & even a kindergarten, before Oct 7 massacre, seized docs show. *The Scottish Sun*. <https://www.thescottishsun.co.uk/news/14092786/hamas-spied-israel-years-security-cameras-october-7>.
7. La guerra cibernetica entre Ucrania y Rusia se intensifica en paralelo al conflicto military. (2025). *El País*. <https://elpais.com/internacional/2025-01-19/la-guerra-cibernetica-entre-ucrania-y-rusia-se-intensifica-en-paralelo-al-conflicto-militar.html>.
8. Microsoft Digital Defense Report 2024: ключові інсайти у глобальній індустрії кібербезпеки. (2024). *Business HUB*. <https://hub.kyivstar.ua/articles/microsoft-digital-defense-report-2024-klyuchovi-insajti-u-globalnij-industriyi-kiberbezpeki>.
9. Російські хакери заявили про кібератаки на урядові сайти Ізраїлю. (2023). *Еспресо*. <https://espreso.tv/rosiyski-khakeri-zayavili-pro-kiberataki-na-uryadovi-sayti-izrailyu>.